

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAMİ BİLİMLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

İSLAM HUKUKUNDA NAFAKANIN MAHİYETİ VE KAPSAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma ÇİTLİ

HAZİRAN-2021

GÜMÜŞHANE

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

İSLAM HUKUKUNDA NAFAKANIN MAHİYETİ VE KAPSAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma ÇİTLİ

HAZİRAN– 2021

GÜMÜŞHANE

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

İSLAM HUKUKUNDA NAFAKANIN MAHİYETİ VE KAPSAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma ÇİTLİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fetullah YILMAZ

HAZİRAN – 2021

GÜMÜŞHANE

BİLDİRİM

Yüksek Lisans olarak hazırlamış olduğum “İslam Hukukunda Nafakanın Mahiyeti ve Kapsamı isimli bu çalışmanın, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve alıntı yaptığım tüm çalışmaların kaynakçada yer aldığını taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

12/ 06 / 2021

.....

Fatma ÇİTLİ

ÖNSÖZ

İnsanoğlu sebepler âleminde yaratılmıştır. Sebepler âleminde olan dünyaya kulluk için gönderilmiş, bu kulluğu yapabilmesi için ona Allah Teâlâ tarafından bir ortam ve bu ortamda çeşitli seviyelerde imkânlar bahşedilmiş, bu imkânlarla münasip olarak sorumluluklar yüklenmiştir. Bunlardan birisi de nafakadır.

Nafaka; ihtiyaç sahibi olan insan, canlı ve cansızların ihtiyacının karşılanması açısından ele alınması, kapsamı, sorumlusu ve alacaklılarının da doğru tespit edilerek belirlenmesi gereken önemli bir kavramdır.

Hayatın huzurlu bir şekilde devamı için bireysel ve toplumsal sorumlulukların bilinmesi ve bunların yerine getirilmesinin önemli bir unsurunu nafaka oluşturur. Bir sorumluluk olarak nafakanın mahiyeti ve kapsamını ele alacağımız bu çalışmada konuya dair yapılan çeşitli çalışmalardan faydalanarak elde edilen bulgular işlenmeye çalışılacaktır.

Bu çalışmanın amacı nafakanın kapsamını tespiti çalışmasıdır. Bu çalışmada öncelikli hedef nafakanın kapsamı olsa da nafaka kavramına, nafaka vazifesinin muhataplarına, yani nafaka yükümlüleri ve alacaklılarına da değinilmeye çalışılacaktır.

Hazırlamaya çalıştığım bu çalışmada öncelikle bana bu azmi ve sabrı nasip eden Rabbime şükrediyor ve danışman hocam Doç. Dr. Fetullah Yılmaz'a bu süreçteki yardımlarından dolayı teşekkür ediyorum.

Gümüşhane - 2021

Fatma ÇİTLİ

ÖZET

ÇİTLİ, Fatma. İslam Hukukunda Nafakanın Mahiyeti ve Kapsamı, Yüksek Lisans Tezi, 2021, (XII+ 82)

İslam hukukunda nafakanın konusu iki unsuru içermektedir. Birincisi nafaka ile neyin kastedildiği, kimlerin nafaka yükümlüsü ve kimlerin nafaka alacaklısı olduğu, ikincisi ise nafakanın içeriğinin nelerden oluştuğudur. Bu bakımdan çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde nafaka, nafaka yükümlülüğü nafaka çeşitleri çerçevesinde ele alınmış, ikinci bölümde ise nafakanın mahiyeti ve kapsamı yine nafaka çeşitleri çerçevesinde incelenmiştir.

Birinci bölümde, nafaka kavramının İslam hukukunda, anne baba, kardeşler, mahrem civar hısımlar ve varisler arasındaki bağdan kaynaklanan ve malik olma ve faydalanma hakkından doğan bir hak ve sorumluluk oluşu, bu hak ve sorumlulukların alacak ve mükelleflerinin tespiti, sıralaması farklı mezheplerin görüşleri ile birlikte ele alınmıştır. Ayrıca nafakanın ne zaman başlayacağı, nafaka alacaklısı ve borçlusunun taşınması gereken özelliklere de yer verilmiştir.

İkinci bölümde ise nafakanın mahiyeti ve kapsamı konusu ele alınmıştır. İlk olarak hısımlık nafakasının kapsamı incelenmiştir. Bu bağlamda iâşe maddeleri, emzirme masrafları, giyim eşyaları, mesken temini, ev eşyası, hizmetçi ihtiyacının karşılanması, hidane ücreti, tedavi masrafları, nafaka alacaklısının evlendirilmesi, tekfin-techiz masrafları, eğitim ve öğretim harcamaları işlenmiştir. İkinci olarak evlilik nafakasının kapsamı incelenmiştir. Bu nafakaya dâhil olarak kadının iâşesi, eğitim, giyim ve bakım ihtiyaçlarının karşılanması, mesken temini, hizmetçi masrafları, tedavi ve ilaç masrafları ve iddet döneminde nafaka ele alınmıştır. Son olarak mülkiyet nafakası bağlamında canlıların nafakasının kapsamı, kölenin nafakası, hayvanların nafakası, beslenme ihtiyacı, bakım ve sağlık ihtiyacı, barınma ihtiyacı ve cansızların nafakasının kapsamı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Nafaka, Nafaka Yükümlülüğü, Hısımlık

ABSTRACT

ÇİTLİ, Fatma. The Nature of The Scope of Alimony in İslamic Law, Master's Thesis, 2021, (XII+ 82)

The nature and scope of alimony in Islamic law includes two elements. The first is what is meant by alimony, who is liable for alimony and who is the payee of alimony. The second is what the content of alimony consists of. Therefore, our study consists of two parts. In the first part, the alimony obligation is discussed within the scope of alimony types, and in the second chapter, the nature and scope of alimony is again examined within the framework of alimony types.

In the first chapter, the concept of alimony is a right and responsibility arising from the bond between parents, siblings, intimate relatives and heirs in Islamic law, and the right to own and benefit, and the determination and ordering of these rights, responsibilities and the people in charge are discussed together with the views of different cults. In addition, it is tried to give information about when alimony will start and the scope of alimony.

In the second part, the nature and scope of alimony is discussed. First of all, the scope of kinship alimony was examined. In this context, subsistence items, breastfeeding costs, clothing items, housing, household goods, meeting the need for maids, hospice fee, treatment costs, marriage of the alimony creditor, funeral expenses, education and training expenses are processed. Secondly, the scope of marriage alimony was examined. Included in this alimony are the women's subsistence, education, clothing and care needs, housing, maid expenses, treatment and medicine costs, and alimony during the period of iddah. Finally, in the context of property alimony, the scope of alimony for living things, alimony for slaves, alimony for animals, nutritional needs, care and health needs, sheltering needs and the scope of alimony for the dead are examined.

Keywords: Islamic Law, Alimony, Obligation of Contribution, Kinship

İÇİNDEKİLER

DIŞ KAPAK

İÇ KAPAK

KABUL VE ONAY HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.

BİLDİRİMIV

ÖNSÖZ..... V

ÖZET.....VI

ABSTRACT VII

İÇİNDEKİLER VIII

KISALTMALAR LİSTESİ..... XII

GİRİŞ 1

A. Tezin Konusu 1

B. Tezin Amacı 1

C. Tezin Yöntemi ve Sınırları 2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSLAM HUKUKUNDA NAFKA KAVRAMI VE YÜKÜMLÜLÜĞÜ.....3-41

1.1. Nafaka Kavramı 3

1.2. Hısımlık Nafakası..... 4

1.2.1. Hısımlık Nafakası ve Delilleri..... 4

1.2.2. Hısımlık Nafakasının Uygulama Alanı 9

1.2.2.1. Ana Baba ile Çocukları Arasında Olduğu Görüşü..... 9

1.2.2.2. Usul ve Furu Hısımlar Arasında Olduğu Görüşü 9

1.2.2.3. Usul-Furu ve Civar Hısımlar Arasında Olduğu Görüşü 10

1.2.2.4. Mükellefiyetin Vâris Hısımlar Arasında Olduğu Görüşü..... 10

1.2.2.5. Usul-Furu, Mahrem Civar Hısımları ve Mirasçı Akraba Arasında Olduğu Görüşü.....	11
1.2.3. Hısımlık Nafakasının Başlaması ve Son Bulması.....	11
1.2.4. Hısımlık Nafakasının Hukuki Özellikleri.....	13
1.2.4.1. Nafaka Alacağının Vasıfları	13
1.2.4.2. Nafaka Borcunun Vasıfları	15
1.2.5. Furu'un ve Usulün Nafaka Alacaklısı veya Nafaka Borçlusu Olma Durumları.....	16
1.2.5.1. Nafaka Alacaklısı Furu ve Nafaka Borçlusu Usulde Aranan Şartlar	17
1.2.5.2. Furu Nafakasında Usulün Borçluluk Sırası ve Borçluluk Nispetleri	20
1.2.5.3. Nafaka Alacaklısı Usul ve Nafaka Borçlusu Furuda Aranan Şartları.....	23
1.2.5.4. Usulün Nafakasında Furuun Nafaka Borçluluk Sırası ve Borçluluk Nispetleri.....	26
1.2.5.5. Nafaka Alacaklısının Çok ve Borçlusunun Tek Olması.....	27
1.2.6. Civar Hısımların Nafaka Alacaklısı ve Borçlu Olmaları	28
1.2.6.1. Civar Hısımların Nafaka Yükümlülük Sırasını Belirleme Esasları	29
1.3. Evlilik Nafakası	30
1.3.1 Evlilik Nafakasının Hukuki Dayanağı	31
1.3.2. Evlilik Nafakasının Hukuki Şartları ve Vasıfları	34
1.3.3. Evlilik Nafakasının Düşmesi.....	36
1.4. Mülkiyet Nafakası	37
1.4.1. Canlıların Nafakası.....	38
1.4.1.1. Kölenin Nafakası	38
1.4.1.2. Hayvanların Nafakası	39
1.4.1.3. Cansızların Nafakası	41

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSLAM HUKUKUNDA NAFAKANIN MAHİYETİ VE KAPSAMI.....	42-75
2.1. Hısımlık Nafakasının Mahiyeti ve Kapsamı	42
2.1.1. İaşe Maddeleri	43
2.1.2. Emzirme Masrafları.....	45
2.1.3. Giyim Eşyaları.....	47
2.1.4. Mesken	49
2.1.5. Ev Eşyası	50
2.1.6. Hizmetçi	50
2.1.7. Hidane Ücreti	51
2.1.8. Tedavi Masrafları	53
2.1.9. Evlendirme	54
2.1.10. Techiz-Tekfin	55
2.1.11. Eğitim ve Öğretim Harcamaları	55
2.2. Evlilik Nafakasının Mahiyeti ve Kapsam	56
2.2.1. Kadının İaşesi	56
2.2.2. Giyim ve Bakım İhtiyaçları	58
2.2.3. Mesken	61
2.2.4. Hizmetçi Masrafları.....	63
2.2.5. Tedavi ve İlaç Masrafları	64
2.2.6. İddet Dönemi Nafakası.....	66
2.3. Mülkiyet Nafakasının Mahiyeti ve Kapsamı.....	69
2.3.1. Canlıların Nafakasının Kapsamı	69
2.3.1.1. Kölenin Nafakasının Kapsamı	70
2.3.1.2. Hayvanların Nafakasının Kapsamı	71
2.3.1.2.1. Beslenme İhtiyacı.....	71
2.3.1.2.2. Bakım ve Sağlık İhtiyacı.....	72
2.3.1.2.3. Barınma İhtiyacı.....	72
2.3.2. Cansızların Nafakasının Kapsamı	73
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	76

KAYNAKÇA.....	79
ÖZGEÇMİŞ.....	82

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	adı geçen eser
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Hız.	Hazreti
no	numara
s	sayfa
sy	sayı
vb	ve benzeri
md	madde
c	cilt
s.a.v.	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
vd	ve diğerleri

GİRİŞ

A. Tezin Konusu

İslam hukukunda nafaka konusunun mahiyeti ve kapsamını ele aldığımız çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmamızın temelini oluşturan nafaka kavramı tanımını ve çeşitlerine değinilecek ve nafaka mükellefiyeti ele alınmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise nafakanın kapsam ve mahiyetine değinilecek, hısımlık, evlilik ve mülkiyet nafakaları başlıkları altında nafakanın kapsamı ele alınacaktır. Biraz ayrıntılı değinmek gerekirse, bu bölümde ilk olarak hısımlık nafakasının kapsamına dâhil olan iâşe maddeleri, emzirme masrafları, giyim eşyaları, mesken temini, ev eşyası, hizmetçi ihtiyacının karşılanması, hidane ücreti, tedavi masrafları, nafaka alacaklısının evlendirilmesi, tekfin-techiz masrafları, eğitim ve öğretim harcamaları işlenecektir. İkinci olarak evlilik nafakasının kapsamına giren, zevcenin iâşesi, eğitim, giyim ve bakım ihtiyaçlarının karşılanması, mesken temini, hizmetçi masrafları, tedavi ve ilaç masrafları ve iddet döneminde nafaka ele alınacaktır. Son olarak mülkiyet nafakası bağlamında canlıların nafakasının kapsamı, kölenin nafakası, hayvanların nafakası, beslenme ihtiyacı, bakım ve sağlık ihtiyacı, barınma ihtiyacı ve cansızların nafakasının kapsamı incelenecektir

B. Tezin Amacı

İslam hukukunda nafakanın mahiyet ve kapsamı konusunun önemi; bu alandaki mükellefiyet ve alacaklılık açısından hak ve sorumluluklarının bilinmesinin lüzumu ve nafaka kapsamına nelerin girdiğinin, özelde bireysel ve genelde toplumsal açıdan huzur ve refahın sağlanmasına katkı sağlamasından kaynaklanmaktadır. Çalışma, bu amaç gözetilerek hazırlanmaya gayret edilecektir.

C. Tezin Yöntemi ve Sınırları

Çalışmamızda nafaka alacaklıları ve mükelleflerinin farklı mezheplere göre ele alınması, nafaka mükellefleri ve alacaklılarının kimlerden oluştuğu, nafaka mükellefi olma sırası, nafaka mükellefi ve alacaklılarının özelliklerine yer verilecektir.

Nafaka üzerine fıkıh kitaplarında yer alan önemli bilgi ve değerlendirmeler yanında müstakil kitap, tez ve makale çalışmaları da bulunmaktadır. Ruhi Özcan'ın "İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası", Celal Erbay'ın "İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası" kitaplarında nafakanın mahiyeti ve kapsamı konuları genel başlıklar altında ele alınmış, Orhan Çeker tarafından hazırlanan "Nafaka Kanunu" da genel olarak konu ilgili başlıklar altında maddeler halinde ifade edilmiştir. Yine Adnan Koşum'un "İslam Hukukunda Hayvan Hakları" adlı kitabında hayvanların nafakasının mahiyeti ve kapsamı konusunda bilgi edineceğimiz hususlar yer almıştır. Nafaka ile ilgili yazılan tez çalışmalarından İbrahim Hayrullah Erdem'in "İslam Hukukunda Nafaka" konulu çalışması, Zahit Köseoğlu'nun "İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü", Meryem Arık Fidan'ın "İslam Hukukunda Kadın Haklarının Korunmasına Yönelik Tedbirler" gibi birçok çalışma, çalışmamız için faydalanılan kaynaklardandır. Bununla beraber nafaka çeşitlerinin mahiyet ve kapsam konusunu ayrı bir bölüm olarak incelenmesi, nafaka kapsamına dâhil edilen başlıkların güncel hayatla ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılması çalışmamızı bu çalışmalardan farklı kılmaktadır.

İnsanın kendi hayatını idame ettirmesi ve bunu yaparken kimseye maddi ve manevi noktada ihtiyaç duymaması tabii ki herkes tarafından arzu edilen bir durumdur. Fakat kişinin çeşitli sebeplerden dolayı evlilik, sağlık özü, çocukluk, aciz olma, yaşlılık gibi çalışıp kendi iâşesini karşılayacak olamamasından kaynaklanan bir durumu var ise bunun neticesinde ortaya çıkan nafakaya ihtiyacının mükellefleri tarafından karşılanması gerekmektedir. Çalışmamızda nafaka ihtiyacını karşılamak zorunda olan şahıslar, şahısların bu sorumlulukları yerine getirmedeki öncelik sırası ve öncelikle kimlerin nafakasını karşılamaları gerektiği, nafaka konusunda insan ile beraber hayvanların ve cansız varlıkların da nafaka ihtiyacının olduğu ve bu ihtiyaçların mahiyeti ve kapsamına nelerin girdiği konusunda kapsamlı bilgi vermeye çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSLAM HUKUKUNDA NAFKA KAVRAMI ve YÜKÜMLÜLÜĞÜ

1.1. Nafaka Kavramı

Kökeni Arapça olan nafaka kelimesi, Arapçada “enfaka” fiilinin mastarı olan “infak”tan isimdir. İnfak sözlükte harcamak, tüketmek anlamına gelmektedir. Nafaka ise beslenme, giyim kuşam ve barınma ihtiyaçları ile (sağlık giderleri gibi) bunlara tabi olan şeylerden ibaret olan¹, zaruret halinde olana yapılan nakdi (istisnaen ayni) yardım², geçimini üstlendiğine yiyecek, giyecek ve mesken temini³olarak tanımlanmıştır.

Nafaka hukukunun taraflar arasında oluşması için başta zevciyet, karabet (yakınlık) ve sahiplik, kendisinden faydalanma, fayda vericiliğinin devam ettirilmesi, yaratılış gayesine uygun devamlılığının sağlanması için mülkiyet ilişkisi de nafaka sorumluluğunun bir diğer sebebidir.⁴

Yukarıda verilen bilgiler ışığında nafaka -sözlük ve terim anlamları da dikkate alınarak- şöyle tanımlanabilir: Canlı ve cansız varlıkların devamlılığı ve hayatîyetinin sürdürülmesi, fayda vericiliğinin devam ettirilebilmesi için gerekli olan iâşe, mesken, giyecek, bakım, koruma vb. ihtiyaçların israfa kaçmayacak şekilde giderilmesi maksadıyla harcanan her şeydir.

Fıkıhî açıdan bütün hak ve sorumlulukların kaynakları şer’î delillerdir. Fakihler bu delillerin kitap, sünnet, icma ve kıyastan oluştuğunu ittifakla kabul etmektedirler. Diğer bazı delillerden de bahsedilmekle birlikte onların bir şekilde bunlardan birisine dâhil olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla bir konunun, İslam hukuku açısından değerlendirilmeye alınması durumunda bahsi geçen kaynakların süzgecinden geçirilerek konu hakkında hüküm konulmaktadır. Nafaka için de durum aynıdır.

Şer’î deliller incelendiğinde İslam hukukunda nafaka yükümlülük alanlarının, hısımlık ilişkisinden doğan hısımlık nafakası, evlilik bağından doğan evlilik nafakası ve

¹ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk İlimleri Sözlüğü* (İstanbul; Ensar, 2005), 443.

² Şakir Altay, *Hukuk ve Sosyal Bilimler Sözlüğü* (Ankara; Bilgi Yayınevi, 1963), 332.

³ Vehbe Zuhayli, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, Çev: Ahmet Efe vd, (İstanbul: Risale Yayınevi, 1994), 10/78.

⁴ *Nafaka Kanunu*, Haz. Orhan Çeker, (İstanbul; Ebru, 1985), 22.

sahiplik, fayda vericiliğin ve verimliliğin devam etmesinin sağlanmasından doğan mülkiyet nafakası olmak üzere üç başlık altında toplandığı görülmektedir.

İslam hukukunda, nikâh akdi ile meydana gelen ailenin devamlılığı için ve evliliğin sona ermesi durumunda kadının beklemesi gereken iddet süresince de söz konusu olan, koca ile hanımı arasındaki mali alacaklılık ve borçluluk ilişkisine dayanan nafaka çeşidine evlilik nafakası denir ⁵.

Nesep ilişkisine dayanan, alacaklısının mutlaka zaruret içerisinde olması gereken,⁶ yükümlülüğü karşılıklı olan (alacaklı borçlu durumuna düşebilir), zaman aşımına tabi olan nafaka çeşidine hısımlık nafakası denir.⁷

Mülkiyet nafakası ise cansız ve canlı malların malikleri tarafından devamlılığının ve onlardan istifadenin sağlanması için şahsi veya müşterek mülkiyete konu olan mallar için yapılan nakdi ve aynı harcamalar ve varlıkların temel ihtiyaçları ile sahip olunan eşyaların ıslah ve tamir masrafları olarak tanımlanmaktadır.⁸ Günümüzde var olmamakla beraber İslam hukukunda köle ve sahibi arasındaki ilişkiden doğan nafaka da bu kapsamda sayılmaktadır.

Nafaka yükümlülüğünü evlilik, hısımlık ve mülkiyet nafakalarının tarafları arasında mükelleflerin ve alacaklıların kimler olduğu ve nafaka çeşitleri olan evlilik, hısımlık ve mülkiyet nafakası çerçevesinde, mükellefleri ve alacaklıları, mükellefiyet nispetleri, alacaklıların ve mükelleflerin mali durumuna göre nafakanın ve ifasının belirlenmesi ve yerine getirilmesi olarak ifade edebiliriz.⁹

1.2. Hısımlık Nafakası

1.2.1. Hısımlık Nafakası ve Delilleri

Nesep ilişkisine dayanan hısımlık nafakası, aralarında akrabalık ilişkisi olan şahıslar arasındaki nafaka hukukunu kapsamaktadır. Akrabalık ilişkisi kan bağı ile oluşur. Bu bağ; anne baba ve çocuklar, dede ve torunlar, mahrem akrabalar, mirasçı akrabalar ve civar akrabalar arasında meydana gelmektedir.

⁵ Celal Erbay, *İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası* (İstanbul, Rağbet, 1998), 24.

⁶ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 73.

⁷ Ruhi Özcan, *İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası*, (İzmir: Çağlayan, 1996), 88.

⁸ Üveysi Ateş, “İslâm Hukukunda ve Türk Medeni Hukukunda Ergin Akrabaya Karşı Nafaka Yükümlülüğü”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 13 (Nisan 2019), 5-6.

⁹ Genel olarak nafaka yükümlülüğü ve neticeleri hakkında bkz. Hayât Muhammed Ali Osman Hafâcî, *en-Nafakât fi'ş-Şer'ati'l-İslâmiyye ve âsârüha'l-ictimâiyye* (Mekke: Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, Doktora Tezi, 1403/1983)

Hısımlık nafakası; alacaklıların nafaka kapsamına giren ihtiyaçlarının karşılanması, fertler ile bunların oluşturduğu ailelerin ve buna paralel olarak toplumun huzurunun sağlanması açısından oldukça önemli bir sorumluluktur.

Genel olarak, insanın diğer insanlara yardımda bulunması gönüllülük esasına dayanmakta ve kimse tarafından da bu yardımı yapma konusunda kendisine herhangi bir yaptırım uygulanmamaktadır. Birey, aile ve toplum huzurunun sağlanması, küçüklük, acizlik ve fakirlikten dolayı muhtaç durumda olan evlat ve akrabanın ihtiyacının karşılanması, İslam hukukunun ele aldığı konular arasındadır. Herhangi bir konunun İslam hukukuna uygunluğunu veya aykırılığını kaynaklar çerçevesinde ele alan ve konu ile ilgili hüküm koyan İslam hukukçuları, hısımlık nafakasının hukuki kaynaklarını kitap, sünnet, icma ve kıyas olarak sıralamış ve vacip olarak görmüşlerdir. Hısımlık nafakasının kitabi delillerinden, ilgili ayetleri örnek olarak verebiliriz.

*“... Anaya-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onların biri ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara “öf!” bile deme...”*¹⁰ Bu ayette anne ve babaya öf demekle onların incitilmemesi gerektiğinden “öf” demenin yasaklanması, anne ve baba muhtaç durumda iken nafakalarının temin edilmemesi onları daha çok inciteceğinden oğulun çalışma imkânı olsa da muhtaç durumda olan anne ve babasının nafakasını karşılamak zorunda olduğunu ifade etmektedir.¹¹ Ayrıca Allah’ın (c. c.) anne ve babaya iyi davranın buyruğu ihtiyaçları olması durumunda onlara infak edilmesi gerektiğini de belirtmektedir.¹²

*“Biz, insana, ana-babasına iyilik etmesini emrettik. Şayet onlar seni, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi bana ortak koşman için zorlarsa, bu takdirde onlara itaat etme...”*¹³ ayeti, *“İnsana da anne ve babasına iyi davranmayı emrettik. Annesi, onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşımıştır. Onun süttten kesilmesi de iki yıl içinde olur. (İşte onun için) insana şöyle emrettik: “Bana ve anne-babana şükret. Dönüş banadır.”*¹⁴, ayeti ve *“Eğer (anne ve baban) hakkında hiçbir bilgi sahibi*

¹⁰ el-İsra, 17/23.

¹¹ Şems’ül- eimme Ebu Sehl Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed es- Serahsi, *Mebhut*, çev. Heyet, (İstanbul: Gümüşev Yayınları, 2008), 5/353.

¹² İbn Kudâme el-Makdisi, *Delilleri ile Hanbeli Fıkhi el-Muğni Muhtasarı*, çev. A. Alparslan Tuner, (İstanbul: Ravza, 2015), 4/263.

¹³ el-Ankebut, 29/8.

¹⁴ el-Lokman, 31/13.

*olmadığın bir şeyi bana ortak koşman için seninle uğraşırlarsa onlara itaat etme. Fakat dünyada onlarla iyi geçin...*¹⁵ ayeti anne ve babaya iyilik etmenin altını çizmektedir.

*“Emzirmeyi tamamlamak isteyenler için- anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir. Hiçbir kimseye gücünün üstünde bir yük ve sorumluluk teklif edilmez. -Hiçbir anne ve hiçbir baba çocuğu sebebiyle zarara uğratılmasın- (Baba ölmüşse) mirasçı da aynı şeyle sorumludur. Eğer (anne ve baba) kendi aralarında danışıp anlaşarak (iki yıl dolmadan) çocuğu süttten kesmek isterlerse, onlara günah yoktur. Eğer çocuklarınızı (bir sütanneye) emzirtmek isterseniz, örfe uygun olarak vereceğiniz ücreti güzelce ödediğiniz takdirde size bir günah yoktur. Allah’a karşı gelmekten sakının ve bilin ki, Allah, yapmakta olduklarınızı hakkıyla görendir”*¹⁶ ayetinde geçen “... Onların (annelerin yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir...” ifadesi doğumdan kaynaklanan akrabalıkta nafakanın vacip olduğunu bildirmektedir.¹⁷ Yine aynı ayette geçen “... (Baba ölmüşse) mirasçı da aynı şeyle sorumludur...” ifadesi mahrem olan akrabanın nafakadan sorumlu tutulup tutulmamasını mirasçılar arasında olup olmamasına göre belirlenmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁸

*“... Sizin hesabınıza (çocuğunuzu) emzirirlerse onlara karşılığını ödeyin...”*¹⁹ ayetinde ise yaşı küçük olan çocuklarının nafakasının baba tarafından karşılanması gerektiği ifade edilmiştir. Süttten sonraki nafaka süttten kesilmeden önceki nafaka gibi olması ve çocuğun babanın bir parçası olması sebebi ile çocuğun nafakası kendi nafakası gibidir.²⁰

*“Akrabaya, yoksula ve yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma!”*²¹ ayeti ve *“Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor”*²² ayeti de akraba ve yakınlarla yardım yapmanın gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

Hısımlık nafakasının kitabi delilleri içi Ruhi Özcan, “İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası” adlı kitabında, ayet-i kerimelerin hısımlık nafakası ile ilgili usulün furu

¹⁵ Lokman, 31/15.

¹⁶ el-Bakara, 2/233.

¹⁷ İbn Abidin, 446.

¹⁸ İbn Abidin, 446.

¹⁹ et-Talak, 65/6.

²⁰ Serahsi, *Mebisüt*, 5/354.

²¹ el-İsra, 17/26.

²² en-Nahl, 16/90.

nafakasından sorumluluğu, annenin çocuğunu emzirme mükellefiyeti, nikahlı kadının kocasından o kocadan olma çocuğu için emzirme ücreti alabileceği, usul furu arasında bazısı gayrimüslim de olsa nafaka mükellefiyetinin bulunduğu, hısımlık nafakasının meşruiyeti, babadaki nafaka mükellefinin varis hısımda da olduğu, civar hısımların nafaka mükellefiyetlerinin miras payları nispetinde olduğu, aralarında miras hukuku cari hısımlar arasında nafaka borçluluğunun olduğu hususlarının ifade edildiğini belirtmiştir.²³

İslam hukukçularının hısımlık nafakası hususunda yukarıda zikredilen ayetler yanında, delil olarak gösterdikleri hadislerden birkaçını da şu şekilde sıralayabiliriz.

*Bir şahıs yanında babası olduğu halde Hz. Peygamber’e gelerek “Ey Allah’ın Resulü, ben hali vakti yerinde olan birisiyim. Babamın da malı mülkü vardır. Buna rağmen benim malımdan almak istiyor.” der. Hz. Peygamber de “Sen ve malın, babanınsınız”*²⁴ cevabı anne ve babanın çocuğun malından nafaka hakkı olduğunu belirtmiştir.²⁵

*“Onlara (anne-babana) dua ve istiğfarda bulunursun, vasiyetlerini yerine getirirsin, akrabalarını koruyup gözetirsin, dostlarına da ikramda bulunursun.”*²⁶

*“Kişinin yediğinin en güzeli kendi kazandığından yediğidir. Evladı da kişinin kazandığındandır. O halde çocuklarınızın kazandığından muhtaç olduğunuzda muhtelif şekilde yiyiniz.”*²⁷ Hadisi şerifi çocukların zengin olması durumunda anne ve babalarının nafakalarını karşılamaları gerektiğini ifade etmektedir.²⁸

*“Hz. Peygamber’e gelip, “Kime iyilik edeyim ey Allah’ın Resulü?” diye sorana, Hz. Peygamber; “Önce annene, sonra babana, sonra kız ve erkek kardeşlerine, sonra da yakın olan mahrem akrabalarına”*²⁹ cevabını vermiştir.

İslam hukukçuları, akrabalarla ilgili olan nafaka mükelleflerini, nafaka mükellefiyet sırasını ve miktarını bu hadisleri dayanak göstererek hükme varmışlardır.³⁰

İslam hukukçuları, nafaka yükümlülüğü için hısımlık nafakasının usul-furu ve civar hısımlar arasında olduğunda ittifak etmişler,³¹ ve bu yükümlülüğün tatbik alanının

²³ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 90.

²⁴ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 75.

²⁵ Serahsi, *Mebcut*, 5/353.

²⁶ Ebu Davud, “Edep”, 119.

²⁷ Ebu Davud, “Büyû”, 77.

²⁸ Serahsi, *Mebcut*, 5/353.

²⁹ Nesâî, “Zekat”, 51.

³⁰ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 91.

³¹ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 76.

sınırı konusunda değişik görüşler ortaya koymuşlardır.³² Bu durumda hısımlık nafakasının varlığının inkârı konusunda herhangi bir görüş ileriye sürülemediği için hısımlık nafakasının varlığı konusunda icma vardır.³³

İnsanların birbirine ihtiyaç duyması yaşamın olası getirilerindendir. Nasıl ki evlatlar bakım ve yetiştirilmek için anne ve babanın maiyetine muhtaç ise, anne ve babalar da ilerleyen yaşlarında, yani yaşlılıkta evlatlarının himayesine muhtaçtır, tıpkı dede-nine ve torunlar arasında olan ilişki gibi. Aynı durum akrabalar arasında da vuku bulmaktadır. İhtiyaç içerisinde olan insan öncelikle kendisine nesep (kan) bağı ile akraba olan yakınlarından ihtiyaçlarının karşılanmasını bekler, normal olanı da budur. Dolayısıyla aklen, insan ihtiyaç sahibi olduğunda en yakınında bu ihtiyacının giderilmesini bekler bu konuda genel anlamda aynı görüş hâkimdir. İleride birbirlerinin mirasçısı olacak veya birbirleri ile evlenemeyecek derecede aralarında yakınlık bulunan kişilerin zarurete düştüklerinde, hali vakti yerinde olanların muhtaçlara yardım elini uzatmaması aklın kabul edemeyeceği bir şeydir.³⁴ Bunlardan yola çıkarak hısımlık nafakasının varlığının akli olarak da kabul gördüğünü ve gerekliliğini ifade edebiliriz.

Burada bazı hususlara daha dikkat çekmek faydalı olacaktır. Hısımlık nafakası yükümlülüğü için zenginlik bazı durumlarda şart koşulmamış, çalışıp kazanma imkânı varsa kişi nafaka mükellefi olarak kabul edilmiştir.³⁵ Nafaka mükellefi çalışıp kazanmaktan aciz düştüğü zaman nafaka mükellefiyeti sona ermekle beraber bu durum nafakayı karşılayacak başka servetinin olmadığı durumlar için geçerlidir. Nafaka yükümlülüğü ile ilgili kapsamlı bilgi ilgili bölümde verileceğinden burada konuya girizgâh yapılmıştır.

Hısımlık nafakasında yükümlüler belli esaslar çerçevesinde bir sıra izlenerek belirlenmektedir. Bu durumda ilk sıradaki nafaka yükümlüsü bu mükellefiyetini yerine getirememesi durumunda ikinci sıradaki mükellef bu sorumluluğu üstlenmektedir. Çocuğunun nafakasını ödeyemeyen baba, nafaka borcunu ödeyecek duruma gelirse, nafaka mükellefi olan dedenin mükellef olmasının ortadan kalkması bu duruma örnek gösterilebilir.

³² Özbay, *Hısımlık Nafakası*, 91.

³³ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 66.

³⁴ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 92; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 76.

³⁵ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 93; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 138; *Nafaka Kanunu*, 43.

1.2.2. Hısımlık Nafakasının Uygulama Alanı

Hısımlık nafakasının taraflarının belirlenmesi hısımlık nafakası borçlularının ve alacaklılarının hayatlarını idame ettirmeleri açısından oldukça hassas bir konudur. Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde konu ile ilgili kati sınırların çizilmemiş olması, İslam hukukçularının ayet ve hadisler ışığında içtihat ederek hüküm koymalarında etken olmuştur.

Hısımlık nafakasının tarafları konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüş ve hısımlık nafakasının uygulama alanı en dar çerçeveden en geniş çerçeveye ele alınarak tarafların kimler olduğu konusu İslam hukukçuları tarafından belirtilmiştir.

1.2.2.1. Ana Baba ile Çocukları Arasında Olduğu Görüşü

Nafaka mükellefiyetini anne-baba ve çocukları arasında olduğu, bunun dışındaki civar hısımları, usul ve furu'u kapsamayacağı görüşü Maliki fıkıhçılarınca savunulan görüştür.³⁶ Bu görüşe delil olarak da İsra suresi 23.ayet, Ankebut suresi, 8. Ayeti ve Lokman suresi 14. ve 15. ayetleri ile “*Sen ve malın babanınısınız*” hadisi gösterilmiştir. Diğer hısımlar arasındaki yakınlık ayet ve hadislerde sarıh olarak zikredilen ebeveynle sulbi çocukları arasındaki akrabalık derecesinde olmadığından naslarda ifade edilen anne, baba ve çocuklar arasındaki hısımlık nafakasını kabul etmişlerdir. Bu görüşle beraber sınırlandırılan hısımlık nafakası yükümlülüğü ve alacaklılığında çocuk ve ebeveynler arasındaki din farkının durumu değiştirmeyeceği görüşü de Maliki fakihlerince ifade edilmiştir.³⁷

1.2.2.2. Usul ve Furu Hısımlar Arasında Olduğu Görüşü

Şafiîler; çocuklar ile öz anne-babaları arasında, dedeler-nineler ve torunları arasında nafaka mükellefiyetinin olduğunu, fakat civar hısımlar arasında yani kardeşler, dayı, hala, amca, teyze arasında nafaka mükellefiyetinin bulunmadığını savunmuşlardır.³⁸

Şafiî hukukçular Malikilerin dayandığı ayet ve hadislerin yanı sıra “İnsanın yediğinin en iyisi kendi kazancındandır. İnsanın çocuğu da kendi kazandığındandır.” hadisiyle ve Hind hadisi ve benzeri naslara istinad ederek anne-babanın kapsamına nine

³⁶ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 87; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 139.

³⁷ Zuhayli, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 10/83; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 140.

³⁸ Zuhayli, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 79; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 140; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 87.

ve dedelerin, çocuk manasına da torunların dâhil olduğu fikrinden hareket etmektedirler.³⁹ Ayrıca nafaka tarafları arasında din ayrılığının da nafakanın gerekliliğini ortadan kaldırmayacağı görüşündedirler.⁴⁰

1.2.2.3. Usul-Furu ve Civar Hısımlar Arasında Olduğu Görüşü

Burada ele alınacak görüşe göre, nafaka mükellefiyeti usul-furu ile civar hısımlar arasındadır. Bu görüş Hanefi hukukçuları tarafından benimsenmiş, civar hısımlar ifadesi ile de mahrem hısımlar kast edilmiştir.⁴¹ Mahrem hısımların tespitinde nesep, yani kan bağıını esas almış varis olma durumunu bu kapsama dâhil etmemişlerdir. Bu görüşlerine delil olarak “*Onun benzeri (nafaka temini) varis üzerine de gerekir*” ayetini göstermektedirler.⁴² Ancak kişinin amcasının oğlunun mirasçı olabileceği fakat mahrem hısım olarak değerlendirilemeyeceği görülmektedir. Nafakadan sorumlu olanların yakınlık dereceleri aynı olursa ve aralarında tercih sebebi de olmazsa nafaka sorumluluğu için mirastaki durumlarına göre hareket edilir.⁴³ Usul ve furu nafakasında din birliği şartı koşmamışlardır.⁴⁴ Buna ek olarak kendisiyle evlenilmesi caiz olmayan süt kardeşi, hısımlık nafakasında taraf olarak kabul etmemişlerdir.⁴⁵

1.2.2.4. Mükellefiyetin Vâris Hısımlar Arasında Olduğu Görüşü

Nafaka mükellefiyetin vâris hısımlar arasında olduğu görüşü Hz. Ömer, İbn Ebî Leyla, Hanbelilere aittir. Bunlara göre taraflar arasında mirasçı olmak, nafaka mükellefiyeti konusunda esas teşkil etmekle birlikte, Hanbelilerin bir görüşüne göre din ayrılığı olması durumunda nafaka borçluluğu ortadan kalkmakta⁴⁶, diğer görüşe göre ise din ayrılığında nafakanın gerekmektedir.⁴⁷

Halalar ve teyzeler; mirasçılardan farz ehli ve asabe varsa vâris olmadıkları için nafaka mükellefiyetinin dışında kabul edilmişlerdir. Bakara suresi 233. ayette geçen

³⁹ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 141.

⁴⁰ Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 10/83.

⁴¹ Muhammed Emin Ömer İbn Âbidîn, “Usûl ve Fûrûun Nafakasıyla İlgili Nakiller Üzerine Bir İnceleme”, çev: Kemal Yıldız, İlyas Yıldırım, Mehmet Gayretli, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 13, 2009, 441-470, 443.

⁴² İbn Abidin, “Usûl ve Fûrûun Nafakasıyla İlgili Nakiller Üzerine Bir İnceleme”, 446; Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 10/80.

⁴³ İbn Abidin, “Usûl ve Fûrûun Nafakasıyla İlgili Nakiller Üzerine Bir İnceleme”, 447; Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 80.

⁴⁴ Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 10/83.

⁴⁵ İbn Abidin, “Usûl ve Fûrûun Nafakasıyla İlgili Nakiller Üzerine Bir İnceleme”, 462.

⁴⁶ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 144.

⁴⁷ Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 10/83.

“Kendisine miras kalan kimseye de benzer yükümlülük vardır.” ifadesine dayanan bu görüş, uygulama alanında mirasçılığı ölçü olarak aldığını söylerken, zaman zaman usul-furu hısımları da borçluluk alanına dâhil etmiştir.⁴⁸ Hz. Ömer’in (r.a.) babası vefat eden bir süt çocuğunun emzirme nafakasını vermeye, bu çocuğun yegâne mirasçısı olan amcası oğullarını icbar etmiş olması ve buna itiraz eden sahabenin bulunduğu bilinmiyorsa bu tatbiki istinaden Hanefi fıkıhçıların kabul ettiği görüşe, mirasçılık ehliyetine sahip mahrem olmayan civar hısımları da dâhil edilebileceği savunulmuştur.⁴⁹

1.2.2.5. Usul-Furu, Mahrem Civar Hısımları ve Mirasçı Akraba Arasında Olduğu Görüşü

Diğerlerine nazaran daha kapsamlı olan bu görüş Zahirî hukukçularınca benimsenmiştir. Zahirîler, bütün mahrem hısımlar ve diğer mirasçıları nafakanın uygulama alanına dâhil ederken, mahrem hısımlar arasındaki din farkının nafaka hukukuna tesir etmeyeceği, diğer akraba arasındaki nafaka hukukunu iptal edeceği görüşünü ileri sürmüşlerdir.⁵⁰

1.2.3. Hısımlık Nafakasının Başlaması ve Son Bulması

Hısımlık nafakasının başlangıcını, nafakanın takdir tarihi olarak kabul edilmesi⁵¹ Hanefî fıkıhçılarınca benimsenen görüştür. Nafakanın başlaması, tarafların mahkemeye müracaatı ile olabileceği gibi, taraflar arasındaki sözleşme ile de olabilmektedir.⁵² Alacaklının yükümlü ile anlaşması mümkün olmadığında mahkemeye müracaatı da mümkün değilse, usul-furu hısımlarına mensup alacaklının nafakanın başlangıcı ihtiyaç halinin doğduğu tarih olarak kabul edilmiştir.⁵³

Hanefî fıkıhçıları dışındaki İslam hukukçuları nafakanın başlangıcı olarak taraflar arasında sözleşme veya mahkemece takdirini şart görmemiş, nafaka borçluluğu ve alacaklılığının oluşması için taraflarda aranan şartların mevcudiyetini yeterli görmüşlerdir. İhtiyacın doğması ve ihtiyaç sahibinin mağdur edilmemesi sebebi ile

⁴⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/264.

⁴⁹ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 150; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 88.

⁵⁰ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 144.

⁵¹ *Nafaka Kanunu*, 94.

⁵² Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 132; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 89.

⁵³ Serahsi, *Mebhut*, 5/ 287-325; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen,1976), 2/ 448.

nafaka borçluluğunun ve alacaklılığının başlaması, taraflarda aranan şartların mevcudiyetinin oluşması durumu daha uygun gibi durmaktadır.

Nafaka; yükümlülüğü veya alacaklılığı taraflardan birinin ölmesi durumunda son bulmaktadır. Nafaka mükellefi ölmüş ise, nafakanın ihtiyaç halindeki yakının zarureten kurtarılıp hayatını devam ettirilmesine medar olacak, mutlak surette kişiye bağlı bir hak olduğundan miras yoluyla başkalarına intikal etmemekte, ölüm anından itibaren nafaka son bulmaktadır. Ölen taraf nafaka alacaklısı ise nafaka mükellefi techiz ve tekfin masraflarını karşılamakla yükümlüdür.⁵⁴ Nafakanın zaman aşımına uğraması da Hanefi, Şafi ve Hanbelilere göre çocuk, ebeveyn ve zevi'l erham akrabalar arasındaki nafakanın son bulma sebeplerindendir.⁵⁵

Nafaka alacaklısı olunmasının şartlarından biri kişinin kendi zaruri ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olmasıdır. Nafaka alacaklısı olma durumu kişinin kendi zaruri ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir işte çalışmaya başlamaları ve mali gelir sağlamaları ile ortadan kalkmaktadır. Ergin olmayan kız veya erkek çocuk, nafakasını karşılayabileceği uygun bir işe girip çalışır ve nafakasını karşılırsa, anne ve babanın veya usulün nafaka yükümlülüğü ortadan kalkmakla beraber, çocuğun ihtiyacından fazla olan mali kazancının muhafaza edilip erginlik çağında kendisine teslim edilmelidir. Eğer bu sağlanmıyor ise hâkim tarafından atanmış güvenilir bir kimsenin bunun yapması gerekmektedir.⁵⁶

Gelir temininden aciz olan kişi, bu acizliğin ortadan kalkması ile nafaka alma hakkını da kaybeder. Buna binaen körlük veya sakatlık gibi acizlik durumları nedeni ile çalışamayan ve nafaka alan kimse bu hastalıkları iyileşince nafaka alma hakkını da kaybederler.⁵⁷

İslam hukukunda kadın olmak acizlik olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle kadının veya kızın nafakalarını karşılayacak mal varlıklarının olmaması sebebi ile aciz durumda bulunmaları nafaka alma haklarının olduğunu göstermektedir. Anne ve baba, kız çocuklarının bekârlık döneminde nafakalarını karşılamakla sorumlu olmakla beraber kocası ölen, boşanan veya nikâhı feshedilen kızlarının nafakasını da temin etmek mecburiyetindedirler.⁵⁸

⁵⁴ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 134; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 90.

⁵⁵ Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 10/91.

⁵⁶ Bilmen, *Kamus*, 2/496; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 135; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 90.

⁵⁷ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 136; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 91.

⁵⁸ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 136; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 91; *Nafaka Kanunu* 124, 142.

Kız çocuklarının nafaka hakkı, ergenlik dönemini bitmesi ve boşanma, nikâhının feshi, eşinin ölümü durumunda da mevcudiyetini korurken, erkek çocuklarının nafaka hakkı, ergenlik dönemine geldiklerinde ve çalışıp kazanma gücüne sahip oldukları zaman ortadan kalkmaktadır.⁵⁹

1.2.4. Hısımlık Nafakasının Hukuki Özellikleri

1.2.4.1. Nafaka Alacağının Vasıfları

Daha önce de belirtildiği üzere, nafaka ihtiyaç halinden doğan bir kavramdır. Buna binaen nafaka için “Devam ve hayatiyetin sürdürülmesi için ihtiyaç hissedilen şeylerin devamlı bir şekilde temini”, “bir şeyin bekasının ve devamının bağlı olduğu yiyecek, giyecek ve iskân mahalli gibi şeyler”⁶⁰ gibi tanımlamalar yapılmış olup nafakanın muhtaç olan kişilerin ihtiyacının giderilmesi amacıyla verilmesi şartı vurgulanmıştır.

Nafakanın ihtiyacın giderilmesi için verilmesi şartının yanında peşin verilen hısımlık nafakasının süresi dolmadan kaybolması veya çalınması durumunda alacaklı mağduriyetini borçluya ve mahkemeye kanıtlayabilirlerse tekrardan ihtiyacının giderilmesi gerekir.⁶¹ Ayrıca nafaka alacaklısı nafaka alma zamanı geldiğinde gerek üçüncü şahısların yardımı gerek verilen nafakanın süresi içerisinde yetmesi ve artması durumunda yani nafakaya ihtiyacı yoksa nafaka talebinde bulunmamalıdır. Çünkü hısımlık nafakası ihtiyaç halinde talep edilmelidir.⁶²

İslam hukukuna göre kendisine icra gelen kişinin bizzat kendisine ve nafaka alacaklısına yetecek miktardaki malına haciz konulamaz.⁶³ Bunlara dayanarak İslam hukukçuları “Asli ihtiyaçlardan olan nafaka hakkı alacaklının nafaka dışındaki diğer mali haklarına tercih edilir”⁶⁴ demişlerdir.

Hısımlık nafakasının yardım mahiyetinde bir yükümlülük olması görüşünde olan Hanefî ve Zeydi hukukçulara göre nafaka alacaklısının ölmesi durumunda peşin ödenen

⁵⁹ Bilmen, Kamus, 2/497. Küçük çocukların nafakası hakkında bkz. Nevre bt. Müslim el-Mihmâdî, “Hakku’n-nafaka li’t-tıfl” Mecelletü’l-Adl, 45 (1433) 19-90; *Nafaka Kanunu* 126; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 137.

⁶⁰ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 11.

⁶¹ *Nafaka Kanunu*, 33; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 78; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 94.

⁶² *Nafaka Kanunu*, 39; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 94; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 78.

⁶³ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 97; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 78.

⁶⁴ *Nafaka Kanunu*, 33- 41.

nafakanın işlemeyen miktarı için mükellefin varisi olanlar alacaklının terekesinden bunu geri isteme hakkına sahip değildirler.⁶⁵

Nafaka alacaklısının nafaka mükellefine borcu olması ve nafaka alacağının nafaka mükellefinin alacağı ile takas edilmek istenmesi nafaka alacağının yaşamın sürdürülmesi için gerekli olan ihtiyaçların giderilmesi için olmasından dolayı mümkün değildir. Aksi durumda nafaka alacaklısının mağduriyeti söz konusu olur. Nafaka alacağının takası için Malikiler nakdi olarak takası ve takasın alacaklının zararına olmamama şartını koşarken, Hanbeliler ise Bakara suresinin 280. ayetini dayanak göstererek nafaka alacaklısına zengin olma şartı koşup ve fakir alacaklı için takası uygun görmemişlerdir.⁶⁶

Usul ve furu nafaka alacaklılığı, mahkeme ilamı veya akdî bir mukaveleye lüzum kalmadan nafaka alacaklısında ve nafaka mükellefinde aranan şartların husulünden itibaren sabit olur. Civar hısımlar arasındaki nafaka ilişkisi ise tarafların aralarında yaptıkları mukavele veya mahkeme ilamına dayanmaktadır. Civar hısımların lehine nafaka takdiri hangi hukuki sonuçları doğuruyorsa, usul ve furu nafakasının takdirden önceki durumu da aynen öyledir.⁶⁷ Çünkü civar hısımların nafakaları veraset, usul ve furu hısımların nafakaları ise doğum (vilâdet) bağından kaynaklanmaktadır. Malikiler furunun nafakasını aslen sabit olduğunu, usulün nafakasının takdirler sabit olacağı görüşündedirler.⁶⁸

Hısımlık nafakası aile hukukundan doğan, kişinin nesep ve akrabalık münasebetine bağlı bir alacak hakkıdır.⁶⁹ Bu nedenden dolayı taraflar arasında nafakanın varlığını oluşturan sebepler devam ettiği sürece taraflar arasındaki nafaka ilişkisi varlığını sürdürür.

Nafaka hakkından, sahip olmadan ve hakka sahip olduktan sonra feragat edilebilir. Fakat bu iki durumun hukuki sonuçları da aynı değildir. Nafaka hangi periyotta veriliyorsa bu sürecin içine girilmeden nafaka hakkından feragat edilemeyeceği, sürecin içine girilince bu haktan feragat edilebileceği durumu kabul görür. Feragat hakkının geleceğe değil de maziye ait haklardan olabileceği konusu *Mecelle*'nin 1563. maddesinde “İbrânın, mâba'dine şümûlü olmaz.” Yani bir kimse,

⁶⁵ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 79; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 98.

⁶⁶ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 99.

⁶⁷ *Nafaka Kanunu*, 41.

⁶⁸ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 80; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 100.

⁶⁹ *Nafaka Kanunu*, 22; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 101; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 81.

diğer kimseyi ibrâ ettikde, ibrâdan mukaddem olan hukuku sâkıt olur. Yoksa ibrâdan sonra hâdis olan hakkını da'vâ edemez şeklinde ifade edilmiştir.⁷⁰

İslam hukukunda, henüz hak edilmemiş yani mükellef aleyhine bir alacak hakkı olarak sabit olmamış nafakadan kısmen veya tamamen feragat meşru sayılmamış, ancak Hanefî hukukçuları; hakkın sabit olmadan önce bir bedel karşılığında nafaka alacağından feragatin meşruluğunu kabul etmişlerdir.⁷¹

Nafaka alacaklılığı şartları bulunan ve bu şartların oluşması ile vücut bulan bir hukuki kavramdır. Nafaka alacaklısı alacak hakkını elde etmiş ise bu hak ancak şartların ortadan kalkması ile son bulur. Yani zaman aşımına uğramaz.

Alacak hakkı isteğe binaen takdir edildikten sonra ifası gereken bir sorumluluk halini alır. Şartlar var olduğu sürece tarafların hak ve vecibeleri devam edecek, alacaklı dilediği zaman bu hakkını dava konusu yapabilecektir.⁷² Asli nafaka talep hakkı için zamanaşımı mevzubahis olmazken, takdir edilmiş ve ilama bağlanmış hısımlık nafakası alacağı zamanaşımına tabidir.⁷³

İslam hukukunda mahkemenin nafakaya hükmettiği tarihten önceki zamanlara ait nafakayı istemek kabil değilse de kısa sayılmayan bir zaman nafaka talep etmemek, ihtiyaç halinin bulunmadığına delil sayılmıştır.⁷⁴

Mükellefin hesabına mahkemenin veya mükellefin izni ile alacaklının nafakası için aldığı borçlarda zaman aşımı yoktur. Alacaklı borç yoluyla sağladığı bu nafaka için bir zaman kaydı söz konusu olmaksızın mükellefe rücu edebilir. Hatta mükellef ölse de alacaklı terikeye rücu edebilir.⁷⁵

1.2.4.2. Nafaka Borcunun Vasıfları

Hısımlık nafakasında nafaka yükümlülüğü, alacaklı ve mükellefi hakkında karşılıklı olabilir. Yani bugün nafaka mükellefi olan baba şartlar oluştuğunda nafaka alacaklısı olabilmektedir.

İslam hukukunda nafaka yükümlülüğü, alacaklının şahsi ihtiyaçlarını karşılamak için düzenlenmiştir.⁷⁶ Bu konuda bütün İslam hukukçularının ittifak halinde olmasının

⁷⁰ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 103.

⁷¹ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 81.

⁷² Serahsi, *Mebhut*, 5/225; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 105; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 82.

⁷³ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 105.

⁷⁴ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 105.

⁷⁵ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 106.

⁷⁶ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 109; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 84; *Nafaka Kanunu*, 22.

yanında şahsi ihtiyaçların kapsamı konusunda ihtilaflar bulunmaktadır. Nafaka alacaklısının karsının nafakasının temini bu ihtiyaçlardandır. Nafaka alacaklısı babanın ikinci karısının nafakasından kız veya erkek evlatların mesul olduğu Hanefilerden Ebu Yusuf ile Şafiîler ve Hanbelilerin görüşüdür.⁷⁷ Hanefi mezhebinde hâkim olan ve uygulamada asıl olan görüşe göre, ne kız ne de erkek evlat babalarının anaları dışındaki karısına nafaka ödemekle yükümlüdürler. Üvey anne, babanın hizmetini görüyorsa nafaka yükümlüsü, üvey annenin nafakasını üvey anne olduğu için değil babasının hizmetini gördüğü için vermek mecburiyetindedir.⁷⁸

Bir kimse evlilik nafakası ve hısımlık nafakası alacaklısı olabilme şartlarını taşıyorsa evlilik nafakası hısımlık nafakasından önce geldiğinde evli kadın fakirliğini ileri sürerek hısımlarından hısımlık nafakası isteyemez. Çünkü onun nafakasından kocası sorumludur.⁷⁹ Eğer kocası nafaka vermekten aciz ise hısımlık nafakası yükümlülerine karşı nafaka talebinde bulunabilir.⁸⁰

Evlilik nafakasının hısımlık nafakasından önce geldiği için hem evlilik nafakası mükellefi hem de hısımlık nafakası mükellefi olan kimse öncelikle evlilik nafakasını yerine getirmekle yükümlüdür. Çünkü evlilik nafakası bir ivaz, bedeldir, hısımlık nafakası ise yardım mahiyetindedir. Bu sebeple hısımlık nafakası evlilik nafakasından sonra gelir.⁸¹

İslam hukukunda nafaka alacaklısı olma hakkı ve yükümlülüğü hangi nafaka türünden olursa olsun tarafların ölümü ile hiçbir şekilde varislerine intikal etmez. Nafaka alacaklısı ve yükümlüsü sıfatının doğabilmesi için tarafların belli vasıfları taşıması gerekir. Mirasçıların, murisin bu vasıflarına sahip olması imkânsızdır.⁸²

1.2.5. Furu'un ve Usulün Nafaka Alacaklısı veya Nafaka Borçlusu Olma Durumları

İslam hukukunda hısımlık nafakasının şartı nafaka alacaklısı ve borçlusu arasında olan nesep bağıdır. Bu bağa binaen hısımlar arasında usul, furu ve civar hısımlar kavramları oluşmuş ve nafaka bu bağlara sahip şahıslar arasında vuku bulmuştur.

⁷⁷ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 109; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, .84.

⁷⁸ *Nafaka Kanunu*, 152.

⁷⁹ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, .119.

⁸⁰ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 85.

⁸¹ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 85.

⁸² Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 85; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 120.

Furu; kadının dünyaya getirdiği, erkeğin ise kendi sülbünden ve nikâhlı karısından olan çocuğu, evlatlar, torunlar ve onların çocukları, evlat ve ahval, ayrıca bir kişinin kızının dünyaya getirdikleri ile oğlunun nikâhlı karısından olan çocukları o kişinin ikinci derece furuudur. Bu derece ne kadar ilerlerse ilerlesin furuun kapsamında yer alır. Usul ise kişinin birinci derecede anne ve babası, ikinci derecede ise dede ve nineleri, miras ve aile hukukunda anne ve baba ile onların düz bir hat üzerinde yukarıya doğru çıkan kan hısımları, Bu dereceler ne kadar ilerlerse ilerlesinler her usul derecesindeki şahıs usul terimi kapsamındadır.⁸³

Civar hısımlık, akrabalıkta esas teşkil eden usul ve furu hısımlarının çocukları arasındaki hısımlığa verilen isimdir.⁸⁴

Babası ile nesep bağı sabit olmayan fakat annesi belli olan çocukların, hukuken baba tarafından nafaka alacaklılığı ve borçluluğu söz konusu olmamakla beraber anne ve anne tarafından akrabaları ile nafaka hükümleri geçerlidir.⁸⁵

1.2.5.1. Nafaka Alacaklısı Furu ve Nafaka Borçlusı Usulde Aranan Şartlar

Hısımlık nafakasında kişinin nafaka alacaklısı olması ve zaruri ihtiyaçlarını gidermeyecek durumda olması sebebi ile oluşmaktadır. Nafakanın muhtevası itibarıyla başkasının mali desteğine muhtaç; bu destek sağlanmadıkça zorluk sıkıntı, darlık ve zarurettten çıkamayacak, ihtiyaçlarını gideremeyecek olan şahıs hısımlık nafakası fakiri olarak kabul edilmiştir.⁸⁶

Fakir olmak, şahsa nafaka alacaklısı olma hakkı tanımakla beraber fakirlik halinin küçük yaşta olması ve buluğ çağında olması nafaka alacaklısı olma şartlarında farklılık göstermektedir. İslam hukukunda küçüklük (çocukluk) devresi doğumdan başlar ve buluğ (erginlikle) son bulur.⁸⁷ Küçüğün mal varlığının olması, mal varlığının zaruri ihtiyaçlarını giderebilecek durumda olması veya olmaması, çalışması, çalışsa da kazancı zaruri ihtiyaçlarını gidermede yetersiz kalması veya zaruri ihtiyaçlarını karşıladığında artan kazancının olması durumları hısımlık nafakası alacaklısı olma açısından farklı sonuçlar doğurmaktadır. Küçüğün mal varlığı ve geliri varsa ihtiyaçları

⁸³ Serahsi, *Mebcut*, 5/360-361; Bilmen, *Kamus*, 2/495; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 191; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 94; Altay, *Hukuk ve Sosyal Bilimler Sözlüğü*, 145-469.

⁸⁴ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 192.

⁸⁵ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 95; *Nafaka Kanunu*, 124.

⁸⁶ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 160.

⁸⁷ Özcan, *Hısımlık Nafakası* 172; *Nafaka Kanunu*, 32.

bunlarda karşılanır, menkul ve gayrimenkulü varsa nafaka giderlerini karşılayacak nispette paraya çevrilebilir.⁸⁸

Küçüğün ileride elde edebilecek geliri olacaksa, küçük geliri elde edene kadar nafakasından usul sorumlu olup küçüğün geliri elde ettiği zaman usul küçüğün mal varlığına rücu edebilir.⁸⁹ Usul bu hakkını elde edebilmek için küçüğün nafakasını mahkeme ilamı ile memur edilmiş, böyle bir ilam yoksa usul, şahit göstermek kaydı ile küçüğün mal varlığına rücu edebilir.⁹⁰ Küçük çalışıp kazanabilecek durumda ise nafakasını bu gelir ile karşılar, kazancı yetmez ise usul tarafından tamamlanır, kazancı fazla gelirse usul tarafından küçük erginlik çağına ulaşınca kendisine verilmek üzere muhafaza edilir.⁹¹

Erginlik çağındaki çocuğun buluğ çağına eriştikten sonraki nafaka durumu kız veya erkek oluşuna göre farklılık gösterir. Ergenlik çağına gelen erkeğin usulden nafaka alabilmesi için fakirliği ile beraber çalışıp kazanmaktan da aciz olma şartı aranmaktadır.⁹²

Nafaka alacaklısı olma şartlarından biri olan gelir temininden aciz olmanın çeşitli sebepleri olabilir. Erginliğe ulaşmamış kız ve erkek çocukların küçüklükleri sebebi ile ergenliğe girmiş olanların ise ergenlik öncesi başlayan acizliklerinin devam etmesi durumunda hısımlık nafakası almaya hakları vardır. Buluğa ermiş kız çocukları, bayan olmaları, çalışıp kazanma konusunda aciz kabul edilmeleri, evlilik nafakası da almamaları ve nafaka alacaklısı olma konusunda diğer şartları da taşımaları durumunda nafaka alacaklısı olurlar.⁹³

Erkeklerin ise buluğ çağından sonraki dönemlerde nafaka alacaklısı olabilmesi için nafakasını temin etmekten aciz olması şartı vardır. Yatalak olma netice itibari ile çalışmaya engel bir durum oluşturduğundan dolayı acizlik için yeterli görülmüştür. Acizliğin buluğ çağından önce başlaması, devam etmesi veya buluğ çağından sonra başlaması sonucu değiştirmemektedir. Hanbeliler ise erginlik devresindeki erkekler için bu acizlik şartını aramamaktadırlar.⁹⁴

⁸⁸ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 97; *Nafaka Kanunu*, 126.

⁸⁹ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 97; *Nafaka Kanunu*, 126.

⁹⁰ Serahsi, *Mebhut*, 5/354-355.

⁹¹ Bilmen, *Kamus*, 496; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 98.

⁹² *Nafaka Kanunu*, 141.

⁹³ İbn Âbidîn, “*Usûl ve Fûrûun Nafakasıyla İlgili Nakiller Üzerine Bir İnceleme*”, 443; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 217.

⁹⁴ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 217.

Evlilik nafakası alacaklısı olma erkek olmayan bayan fûru hısımlar için geçerlidir. Daha önce de belirttiğimiz gibi evlilik nafakası alma hakkı, hısımlık nafakası alma hakkından önce gelmesi ve evlilik nafakası alan kişinin hısımlık nafakası alma hakkı olmaması sonucunu doğurmaktadır.

Nafaka borçlusu usulün kadın ve erkek oluşu, mükellefiyet noktasında borçlularda aranan zenginlik ve çalışıp kazanma imkânına sahip olma şartları göz önünde bulundurularak İslam hukukunda farklı görüşler bulunmaktadır.

Hanefî hukukçular zengin olmayı kadın erkek usulde nafaka mükellefiyeti hususunda ortak bir şart olarak görmekle beraber, zengin olmayan kadın usule çalışıp kazanma şartını koşmamış⁹⁵ fakat çalışıp kazanma gücüne sahip erkek usule bunu şart koşmuşlardır.⁹⁶

Maliki, Şafi, Hanbeli, hukukçuları kadın erkek ayrımı yapmaksızın, genel olarak nafaka yükümlüsü olacak kişinin zengin olmasını şart koşmakla beraber fakir olan ve çalışıp kazanma gücüne sahip bulunan kişinin, nafaka alacaklısı fûruunu infak için çalışmaya zorlanamayacağı görüşündedirler.⁹⁷

Nafaka borçlusu usul ve nafaka alacaklısı fûruu için hür olma şartı ortaktır. Nafaka borçlusu usul, hür olmayan kişi bizzat kendi nafakasından da sorumlu olmamakla beraber nafakaları sahipleri tarafından karşılanır. Aynı şekilde nafaka alacaklısı fûruun da alacaklı olabilmesi için hür olma şartı vardır. Hür olmayan kişinin nafakasından bizzat kendisi de sorumlu olmamakla birlikte nafakaları sahipleri tarafından karşılanır.⁹⁸

Fiili veya muhtemel düşmanlık ve savaş ilişkisi sebebiyle, dâru'l-harb adı verilen yabancı ülkelerin tebaasına “muharip” ve “düşman” anlamında harbî veya ehl-i harp denilmiştir.⁹⁹ Harbî olan kimse İslam memleketinde bulunduğu sürece kendisine muvakkat teminat ve ikamet izni verilirse ona müste'min veya müste'men denmiştir.¹⁰⁰ Usul veya fûruun müste'min vasfı ile harbî olması karşılıklı olarak nafaka mükellefiyetine engel teşkil eder.¹⁰¹ Müslümanlar kendileri ile din hususunda mücadele

⁹⁵ Serahsi, *Mebcut*, 5/356-357; *Nafaka Kanunu* -142.

⁹⁶ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 104; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 218.

⁹⁷ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 218; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 104.

⁹⁸ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 219; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 104.

⁹⁹ Ahmet Özel, “Harbî”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 16/112.

¹⁰⁰ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 220.

¹⁰¹ Serahsi, *Mebcut*, 5/363-365.

edenlere ve mücadele hazırlığı içinde bulunanlara iyilik etmesi (el-birr) Mümteherine suresi 8. ve 9. ayetine göre yasaklanmıştır.¹⁰²

1.2.5.2. Furu Nafakasında Usulün Borçluluk Sırası ve Borçluluk Nispetleri

Furuun nafakası ile mükellef olan usulün nafaka ödeme mükellefiyeti, İslam hukukçularınca yakınlık dereceleri, mirastaki payları, mükelleflerin sayıları, sağ olup olmamaları, tediye güçleri, öldükten sonra mal varlığı bırakmaları ve bırakmamaları gibi durumlar göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir.

Hanefi fıkıhçılarınca nafaka mükellefi olan usulün mükellefiyet durumu, mükellefin alacaklıya yakınlık derecesi, mükelleflerin sayıları, tediye güçleri, alacaklının vefatı durumunda mükellefin ondan alacağı miras payın nispeti gibi durumlar göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir.

Babanın sağ olması durumunda furuun nafakasının karşılanması konusunda iki görüş ortaya konmuştur. Bunlardan ilki; furu ergenlik çağındaki çocuk ise nafakasının mirastaki pay oranında anne ve babası tarafından karşılanması görüşüdür. Buna göre ergenlik çağındaki furu çocuğun nafakası 1/3 oranında anne, 2/3 oranında baba tarafından karşılanacaktır. Ergenlik çağında olmayan çocuğun nafakası babası tarafından karşılanmalı, annenin bu konuda bir mecburiyeti bulunmamaktadır.¹⁰³

İkinci görüşe göre; çocukların büyüklükleri ve küçüklükleri dikkate alınmaksızın nafakalarından yalnız baba sorumludur.¹⁰⁴ Babanın zengin olması şartı ile Maliki, Hanbeli, Şafii ve Zeydi hukukçular da bu görüştedir.¹⁰⁵

Babanın fakirliği dolayısı ile mükellefiyetinin kalkması, anne zengin ise tali olarak (ikinci derece nafaka borçlusu olup, kendinden öncekilerin temerrüdü halinde yapmış oldukları tediyei daha sonra bir ön sıradaki nafaka yükümlüsüne rücu etmek suretiyle tahsil edebilen yükümlülerdir.) mükellef olur.¹⁰⁶ Hanbeli hukukçulara göre bu durumda annenin yükümlülüğü aslidir (nafaka alacaklısını nafakasını tediye mecburiyetinde olan ve tediye ettikleri miktar içi daha sonra bir başka nafaka yükümlüsüne rücu hakları bulunmayan nafaka borçlularıdır).¹⁰⁷

¹⁰² Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 222.

¹⁰³ Serahsi, *Mebhut*, 5/352-354; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 106-232.

¹⁰⁴ Serahsi, *Mebhut*, 5/328-353-362; *Nafaka Kanunu*, 35; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 106.

¹⁰⁵ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 233.

¹⁰⁶ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 107.

¹⁰⁷ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 107.

Babanın fakirliğinin yanında annenin de fakir olması ve nafakayı tediye gücünün olmaması durumunda mahkeme anneye istidane (borç ve ödünç alma) yetkisi verir.¹⁰⁸ Annenin hayatta bulunmaması veya fakirliği halinde mükellefiyet sırası babanın babası, dede ve dedenin de yükümlülüğü de asli değil talidir.¹⁰⁹

Babanın çalışıp kazanma imkânının yokluğu yani babanın çalışmaktan aciz olması durumu, acizliğin hakiki yani kalıcı bir acizlik olması ve geçici bir acizlik olması şeklinde iki durum göz önünde bulundurularak görüşler belirtilmiştir.

Babanın acizliği hakiki yani geçici olmayan bir acizlik ve bu durum babanın gelir teminine engel teşkil ediyorsa furuuna karşı nafaka mükellefiyeti düşer, babadan sonraki sırada olan ikinci mükellef asıl nafaka borçlusu olur. Hanefi fıkında hakiki acizlik durumunda babanın küçük çocuklarına karşı nafaka yükümlülüğü düşmez, annenin istidane ile nafakalarını karşılayacağına dair ikinci bir görüş olmakla beraber uygulamada ilk görüş esas alınmıştır.¹¹⁰ İlk görüş esas alınarak babanın hakiki acizliği durumunda nafaka mükellefiyeti zengin olan anneye geçer. Anne zengin değil ise üçüncü sırada mükellef olan babanın babasıdır (dede). Babanın acizliğinin hakiki olması ile nafaka mükellefi olan anne veya dedenin mükellefiyeti asli olup yapacakları nafaka ödemeleri için ileride babaya rücu hakları yoktur.¹¹¹

Babanın acizliğinin geçici olması durumunda (işsizlik, askerlik, hürriyeti bağlayıcı cezalar vb.) ise, mükellefiyet hakkı sırası ile anne ve dedeye verilmekle birlikte bu durumdaki mükellefiyetleri asli değil talidir.¹¹²

Maliki fıkıhçılarınca aciz babadan sonra nafaka mükellefiyeti devletindir görüşü diğer İslam fıkıhçılarınca benimsenmemiştir. Babanın nafaka teminindeki eksikliği hakiki acizlikten kaynaklanıyor ise nafaka mükellefi olarak sırası ile anneye, onun annenin mali durumu da buna imkân vermiyorsa üçüncü sıradaki dedenin yerine getirmesi gerekir. Babanın acizliği hakiki ise diğer mükellefler nafaka için babaya müracaat edemezken, babanın tediye gücü kazanması durumunda rücu edilebilecektir.¹¹³

Gaip olan babanın nafaka mükellefiyetliği ilk planda babanın nafaka cinsi malı varsa ondan karşılanabilir. Babanın malı yoksa nafaka alacaklısı furuun mahkemeye

¹⁰⁸ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 236.

¹⁰⁹ *Nafaka Kanunu*, 129.

¹¹⁰ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 108; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 240.

¹¹¹ Bilmen, *Kamus*, 2/495; *Nafaka Kanunu* 129; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 240; Erbay, *Hısımlık Nafakası*, 109.

¹¹² Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 109.

¹¹³ *Nafaka Kanunu* 127-129.

müracaatı sonunda tayin edilen ikinci sıradaki yükümlü tali nafaka borçlusu olarak tayin edilir. Eğer ikinci ve üçüncü sırada tayin edilecek yükümlü bulunmazsa, çocukların lehine gaip babanın namına istidanede bulunma yetkisine karar verilir. Babanın ölümü halinde furuun nafakasının infakı, ölen babanın geriye terike bırakıp bırakmaması durumlarına göre ayrı ayrı ele alınmıştır. Baba vefat ettiğinde geriye terike bırakmışsa furuun nafakası payına düşen miras hissesinden karşılanacaktır.¹¹⁴

Furuun mirastaki payının infakı, babanın vasi tayin etmiş olması ve vasi tayin etmemiş olması durumları açısından farklı şekillerde ele alınır. Baba sağlığında vasi tayin etmiş ise vasi çocuklara mirastaki hisselerinden infak edecektir.¹¹⁵

Baba vasi tayin etmemiş ise, mahkeme her bir furunun mirastaki hisse miktarını dikkate alarak, nafakalarını tespit edip vasi tayin ederek küçüklerin infakına hükmeder.¹¹⁶

Vasi, vasisi olarak belirlendiği çocuğun infakı esnasında kendi malından çocuğa infak ettiğini ileri sürüp küçüğün mal varlığından bunu almayı düşünürse infak ettiği harcamaları mahkeme huzurunda ispat etmekle yükümlüdür.¹¹⁷ Bununla birlikte gerek babanın gerekse mahkemenin tayin ettiği vasi olsun her ikisi de çocuğun lehine olan onun mal varlığını eksiltmeyecek kararları re'sen alma ve icra etme yetkisindedirler.¹¹⁸

Yukarıda belirttiğimiz hususlara ilaveten mahkemenin, yetimin infakı konusunda bazı hak ve yetkileri vardır. Yetimin nafaka ile ilgili her türlü ihtiyaçlarını karşılamak, hâkimin hem görevi hem de hakkıdır.¹¹⁹

Vasi tayin edilmeden de yetimlerin infakı yetimin büyük abisinin olması durumu ve memleketlerinde mahkemenin bulunmaması durumunda ağabey durumundaki büyükler küçük kardeşlerine; küçük ağabeyinin himayesinde bulunuyorsa, memleketlerinde mahkemenin bulunup bulunmamasına bakılmaksızın ağabey kardeşini kardeşinin nafaka cinsi malından infak edebilir. Küçük ağabeyinin himayesinde değilse ağabey kardeşinin parasını infak gayesi ile harcayamayacağı gibi, menkul mallarını da satamaz. Bunun dışında küçüğün nafaka cinsi malı varsa o mallardan ayni olarak kardeşinin nafakasına harcayabilir.¹²⁰

¹¹⁴ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 110; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 243.

¹¹⁵ *Nafaka Kanunu*, 147.

¹¹⁶ *Nafaka Kanunu*, 147.

¹¹⁷ *Nafaka Kanunu* 148.

¹¹⁸ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 111; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 244.

¹¹⁹ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 111; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 245.

¹²⁰ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 111; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 245; *Nafaka Kanunu*, 148.

Nafaka alacaklısı furuun ilk sıradaki nafaka borçlusu babasının ölmesi ve geriye terike bırakmaması durumunda babanın yükümlülüğü sona erdiği gibi yükümlülük furunun hayatta olan diğer usul hısımlarına geçmiş olur. Hanefî fıkıhçılarınca furuun babası ölmüş ve terikesi yok ise nafaka yükümlüsü, furuun varislerinin olması ve olmaması durumuna göre belirlenir. Furuun varisi durumunda olmayan usulün nafaka yükümlüsü olması usulün yakınlığına göre değerlendirilir. Mesela mükellef olma şartlarını taşıyan usul hısımlar anne ile annenin babası ise nafaka mükellefi anne olacaktır.¹²¹ Yakınlık dereceleri aynı olan usullerin mükellefiyeti, furunun varisi olması durumunda oluşur. Mükellef olabilecek usul, babanın babası ve annenin babası ise nafaka mükellefi babanın babasıdır. Çünkü bu durumda alacaklının varisi dededir. Diğer dede mirasçı değildir.¹²²

Nafaka yükümlüsü olabilecek usulün hepsi de furuun mirasçısı olma durumunda iseler, yani birinin diğerine rüçhaniyeti yoksa herkes mirastaki hissesi nispetinde nafaka yükümlüsüdür.¹²³

Şafiî fıkhında ise yükümlü olabilecek anne ve babanın dışındaki usul hısımları, furua aynı yakınlıkta değilseler, en yakın hısım nafaka yükümlüsüdür. Aynı yakınlıktaki insanların yükümlülükleri ise mirastaki payları oranındadır.¹²⁴ Diğer bir görüşe göre usul hısımların yükümlülükleri mali velayete ehliyet esasına göre tespit edilir. Mesela borçlu olabilecekler annenin babası ve babanın babası olarak iki dede ise, nafaka mükellefi babanın babasıdır.¹²⁵

Hanbeliler ve Zeydilerde de yükümlü olabileceklerin sayısı birden fazla olduğunda, mirastaki payları oranında müştereken sorumlu olurlar.¹²⁶

1.2.5.3. Nafaka Alacaklısı Usul ve Nafaka Borçlusu Furuda Aranılan Şartları

Hısımlar arasındaki nafaka mükellefiyetinde, usulün furuya nafaka yükümlülüğünün yanında furuun da usule karşı nafaka yükümlülüğü olması durumu vardır. Usulün nafaka borçlusu, furuun da nafaka alacaklısı olması için gerekli olan şartlar gibi furuun nafaka borçlusu olabilmesi için gerekli şartların mevcut olması gerekmektedir.

¹²¹ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 246; *Nafaka Kanunu*, 155.

¹²² *Nafaka Kanunu*, 44.

¹²³ *Nafaka Kanunu* 45; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 247.

¹²⁴ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 112.

¹²⁵ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 247.

¹²⁶ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 112.

Fakirliğin usulün nafaka alacaklısı olabilmesi için yeterli görülüp görülmemesi konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Malikiler ve Şafilerin bazıları ve Hanefilerin bir kısmı, usulün fakirliğini nafaka alacaklısı olabilmesi için yeterli görmemişlerdir. Bu görüşe göre usulün nafaka alacaklısı olabilmesi için fakirliğin yanında gelir temininden de aciz olması gerekmektedir. Çalışıp kazanma gücüne sahip olan usul, fakirliğini ileri sürerek furuundan nafaka talebinde bulunamamaktadır.¹²⁷

Diğer bir görüşe göre ise (Hanefiler, Hanbeliler, Şafiiler, Zeydiler, Zahiriler, bazı Malikiler) yukarıdaki fıkıhçıların aksine usulün fakir olması, furuundan nafaka alabilmesi açısından yeterlidir. Bunlara göre fakir olan usul, aranan diğer şartlar da mevcutsa, furuundan nafaka talep ettiğinde, furu nafaka takdir talebinde bulunan usulün fakir olsa da çalışıp kazanmaktan aciz olmadığını beyanla, hâkimden talebin reddini isteyemez. İkinci görüşün delilleri şunlardır: “...anneye, babaya iyi davranmayı kesin olarak emretti...”¹²⁸, “Biz insana, ana-babasına iyilik etmesini emrettik...”¹²⁹ ayet-i kerimeleri ile “Yanında babasıyla bir şahıs Hz. Peygamber (s.a.v.)’e gelerek, “Ey Allah’ın Resulü, ben malı mülkü olan bir insanım. Bu babamın da malı mülkü vardır ve buna rağmen benim malımdan da almak istiyor” der. Hz. Peygamber (s. a. v.) bunun üzerine “Kendisinin ve malının da babasına ait olduğunu”¹³⁰ ifade ettiği hadis ve “Kişinin en iyi yediği şey kazancından olandır. Evladı kişinin kazancındandır. O halde çocuklarınızın kazancından, muhtaç olduğunuzda mutedil bir tarzda yiyin”¹³¹ hadisidir.¹³²

Kadın usulün hısımlık nafakası alacaklısı olması için evlilik nafakası alacaklısı olmaması yani hısımlık nafakasından faydalanabilmesi için kadının evlilik nafakası alacaklısı olma sıfatının son bulması gerekmektedir.¹³³

Usulün nafaka alacaklısı olma şartlarından biri de hür olması yanında harbi olmamasıdır. Usul hür değilse onun nafakası, mülkiyet esasına göre düzenlenecek ve ancak sahibine karşı nafaka alacaklısı olabilecektir.¹³⁴ Taraflardan birinin harbi olmaması halinde alacaklı veya borçlu arasındaki din farkı nafakaya engel olmamakla

¹²⁷ Serahsi, *Mebhut*, 5/ 323-323; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 252; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 114.

¹²⁸ el-İsra, 17/23.

¹²⁹ el-Ankebut, 29/8

¹³⁰ Erdem, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 106.

¹³¹ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 91.

¹³² Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 114; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 252; *Nafaka Kanunu*, 43.

¹³³ *Nafaka Kanunu*, 142.

¹³⁴ Serahsi, *Mebhut*, 5/363-365; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 115.

beraber, diğerk şartlar varsa, Müslüman furu, gayrimüslim usulünün, gayrimüslim usul de Müslüman furuun nafakasıyla yükümlü olmaktadır.¹³⁵

Hanbeli fıkıhçılara göre usulün, furudan nafaka talep edebilmesi için aralarında mirasçılık ehliyetinin bulunması şarttır.¹³⁶

Hanefilerden el-Hassaf gibi bazı hukukçular, Ebu Hanife'nin "çalışarak geçimini temin eden oğul, (yani zengin olmasa bile) çalışıp nafakasını çıkarabilecek babasının nafakasıyla mükelleftir" görüşüne dayanarak zenginliği şart koşmamışlardır.¹³⁷

Nafaka yükümlülüğü açısından borçlunun evli olup olmaması, yaşı, cinsiyeti, çalışabilir durumda olması önemli olmamakla beraber burada aranacak şart, furuun ödeme gücüne sahip olmasıdır. Bu durumda furu nafaka ile yükümlü kılınacaktır.¹³⁸ Nafakayla yükümlü kılınan kişi şayet eda ehliyetine sahip değilse, onun adına alacaklıya ifa ve tediyei veli veya vasileri yapacaktır.¹³⁹

Çalışıp kazanma imkânına sahip usul ancak furuun zenginliği durumunda nafaka talebinde bulunabilir. Buna ek olarak usulün çalışıp kazanmaktan aciz olması durumu var ise, furuun zenginliği şartı aranmamaktadır. Yani furuun fakir oluşu sorumluluğuna mani değildir.¹⁴⁰ Buna göre kötürüm baba mahkemeye müracaat ederek oğlunun, her ikisine yetecek miktardaki parayı çalışıp kazanmaya muktedirken, kendisine hiçbir yardımda bulunmadığını beyanla verimli bir şekilde çalışıp nafakasını temine mahkûm edilmesini talep edebilir. Talep üzerine mahkeme yeterli araştırmayı yaparak neticede iddianın sübut bulması halinde, talep doğrultusunda furu, çalışıp kazanmak suretiyle babasını infaka mahkûm edilecektir.¹⁴¹

Usulün nafaka alacaklısı olması durumu furuun gelir temininde aciz olmaması durumu da oluşabilir. Furu gelir temininden aciz durumda ise, zaten kendisi nafakaya muhtaç demektir. Kendisi, nafaka alacaklısı olma şartlarını taşıırken, nafaka borçlusu olarak takibi düşünülemez.¹⁴²

¹³⁵ *Nafaka Kanunu*, 151.

¹³⁶ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 116.

¹³⁷ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 258.

¹³⁸ Serahsi, *Mebhut*, 5/354; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 258.

¹³⁹ *Nafaka Kanunu*, 150.

¹⁴⁰ *Nafaka Kanunu*, 150.

¹⁴¹ *Nafaka Kanunu*, 154; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 259.

¹⁴² *Nafaka Kanunu*, 26; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 260.

Furu hısımların nafaka alacaklısı olmalarında nasıl harbi olmamaları şartı varsa usul hısımlarının da nafaka alacaklısı olabilmeleri için harbi olmamaları gerekmektedir.¹⁴³

Furuun nafaka borçlusu olabilmesi için, hür olması gerekir. Hür değilse zaten mülkiyet hakkı olmayacağından nafaka ödemesi söz konusu olmayacaktır.¹⁴⁴

1.2.5.4. Usulün Nafakasında Furuun Nafaka Borçluluk Sırası ve Borçluluk Nispetleri

Furuun usule karşı olan nafaka borçlusu olması durumuna ilaveten usule karşı nafaka borçlusu olan furuun sayısının birden fazla olması durumunda, nafaka ödeme önceliğinin sıra ve tertibinin nasıl olacağı ve hangi durumlara göre şekilleneceği hususunda dört ayrı görüş bulunmaktadır.

Hanefî fıkıhçılarınca furuun yükümlülüğünde yakınlık derecesi esas alınmıştır. Yani birden fazla furu olması durumunda alacaklı usule en yakın olan furu mükelleftir. Mirasçılık esaslarına itibar edilmemektedir. Mesela nafaka alacaklısı durumdaki usulün, furu olarak ortada oğlunun oğlu ile bir de kızı bulunuyorsa nafakasının tamamı kız tarafından karşılanacaktır.¹⁴⁵

Şafiî fıkıhçılarınca mükellef furuun, alacaklı usule yakınlık dereceleri aynı ve usulün vârisi durumunda iseler, miras hisseleri önemli olmadığından furuun hepsi nafaka mükellefidir. Furuun usule yakınlık derecesinin farklı olması durumunda ise farklı iki görüş ortaya koymaktadırlar. Birinci görüşe göre; varis olmasa bile en yakın furu mükelleftir. Mesela nafaka alacaklısının oğlunun oğlunun oğlu ile kızının oğlu hayatta ise, nafaka mükellefi dedesinin mükellefi olmamasına rağmen en yakın furu oluşundan kızının oğludur. İkinci görüşe göre, mirasçı durumdaki furu, usulüne kendisinden daha yakın furuun bulunmasına rağmen, mirasçı olması sebebiyle usulünün nafakasından sorumludur.¹⁴⁶

Ebu Hanife ve Zeydilerin görüşü ile birleşen Hanbeli mezhebine göre, furuun nafaka yükümlülüğü nafaka alacaklısı usulden alabilecekleri miras hisseleri nispetindedir. Nafaka alacaklısının kızı ve oğlunun oğlu hayatta olması durumunda nafakanın yarısı kızı yarısı oğlunun oğlu tarafından sağlanmalıdır. Kızı ve kızının

¹⁴³ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 119.

¹⁴⁴ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 118; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 260.

¹⁴⁵ *Nafaka Kanunu*, 44; İbn Abidin, “*Usûl ve Fûrûun Nafakasıyla İlgili Nakiller Üzerine Bir İnceleme*”, 458.

¹⁴⁶ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 121; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 264.

oğlunun olması durumunda ise kızının oğlu varis olmadığı için nafaka kızı tarafından karşılanmalıdır. Bununla birlikte varis furuun bulunmaması durumunda varis olmayan furuu usul nafakasıyla mükellef saymışlardır.¹⁴⁷

1.2.5.5. Nafaka Alacaklısının Çok ve Borçlusunun Tek Olması

Nafaka alacaklılarının çokluğu ve nafaka mükellefinin tek kişi olması durumunda mükellefin bunu karşılayacağı durumlarda ortaya herhangi bir sorun çıkmamaktadır. Fakat mükellefin tek ve alacaklıların birden fazla olması ile beraber mükellefin tüm alacaklıların nafakasını karşılayacak durumunun olmaması durumunda nafakanın karşılanması açısından farklı görüşler bulunmaktadır.

Anne ve babanın oğullarından nafaka istemesi durumunda; oğlun öncelikli olarak kime nafaka vereceği hususundaki görüşler şu şekildedir.

Malikiler ile bazı Hanefiler, oğulların annenin nafakasını temin etmesi gerektiği görüşündedirler. Annenin gelir temininde acizliği buna dayanak teşkil etmektedir.¹⁴⁸

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendilerine iyilik yapılanların başında anneyi zikretmiştir. *“Allah katında en değerli ibadetin vaktinde eda edilen namazdan sonra anne-babaya yapılan iyilik olduğu ...”* konusundaki hadis-i şerifi ve Kur'an'ın anneye iyilik yapmanın gerekliliğine işaret etmesi¹⁴⁹, baba için böyle bir sebebe işaret etmemesine dayanarak öncelikle ihtiyaç sahibi anneye yardım yapılması gerekli görülmüştür. Nafaka borçlusu furu, anne ve babasından birinin nafakasını dahi karşılayamayacak durumda ise, Hanefi ve Malikilere göre anne ve baba furuun iâşesine ortak olurlar.¹⁵⁰ Aynı durumda bazı Hanefilere göre; furu, anne ve babasının iâşelerini ayrı ayrı karşılamıyorsa yalnız birinin nafakasını karşılamaya gücü yetiyorsa yükümlü olduğu nafaka miktarını anne ve babası arasında eşit olarak taksim etmelidir. Zeydiler ve bazı Hanefilere göre oğul küçükken nafakasıyla ilk önce babası mükellef olduğu için öncelikle annesinin değil babasının nafakasını karşılamalıdır.¹⁵¹

Hanbelilerde üç farklı görüş vardır. Nafaka eşit olarak, alacaklı anne ve baba arasında bölüştürülür veya sadece anneye verilir ya da sadece babaya infak olunur.¹⁵²

¹⁴⁷ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 121; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 263.

¹⁴⁸ *Nafaka Kanunu*, 153; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 270.

¹⁴⁹ Lokman, 31/14.

¹⁵⁰ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 270.

¹⁵¹ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 124.

¹⁵² Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 270; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 124.

Nafaka borçlusu küçük çocuk ve babasının nafaka mükellefinden birlikte nafaka talep etmesi durumunda ve nafaka yükümlüsü sadece birinin nafakasını karşılayabilecek durumda ise Hanefilerin bir kısmı, Malikilerin tabi olduğu diğer bir görüşe göre karşılayabileceği nafakayı ikisi arasında eşit paylaşmalıdır.¹⁵³

Zeydilere göre babasının nafakasını, Hanbeliler ise küçük çocuğun nafakasını karşılaması gerektiği görüşündedir. Nafaka talebinde bulunan alacaklılardan biri büyük, biri küçük ise kız veya erkek olmasına bakılmaksızın, Maliki mezhebine göre küçük olanın nafakasının karşılanması gerektiği görüşündedirler. Aynı şekilde nafaka talep edenlerden biri kız biri erkek ise kız olanın nafakasının karşılanması görüşündedirler. Her ikisinin kız veya erkek, küçük veya büyük iseler, eşit hisselerle nafaka verilmesi görüşündedirler.¹⁵⁴

Babanın ve dedenin mükelleften birlikte nafaka talep etmesi durumunda Hanbeliler babanın nafakasının karşılanması görüşündedirler.¹⁵⁵

Şafilere göre nafaka talebinde bulunan birden fazla alacaklı olması durumunda fûruun takip etmesi gereken sıra şu şekildedir: Önce küçük çocuğun (akıl hastası olan büyük çocuk küçük çocuk hükmünde sayılır), annenin, babanın (baba akıl hastası veya kötürüm ise küçük çocuk hükmünde sayılır), büyük çocuğun ve dedenin nafakası karşılanır.¹⁵⁶

1.2.6. Civar Hısımların Nafaka Alacaklısı ve Borçlu Olmaları

Kardeşler, kardeş çocukları, amca, hala, dayı, teyze, yeğenler ve yeğenlerin çocukları arasında olan, usul ve furudan olmayan ancak nesep olarak ortak bir usul hısımda birleşen hısımlara civar hısımlar denmektedir.

Civar hısımlar, Maliki ve Şafiî fıkıhçılara göre nafaka hukuku kapsamına dâhil değildir. Hanbeliler ve Zeydiler miras hukukunda farz ehli ve asabe olabilen civar hısımlar arasında nafaka hukukunun doğabileceğini, diğer hısımlar arasında nafaka hukukunun doğmayacağını savunmuşlardır. Hanefiler ve Zahiriler ise civar hısımlar arasındaki nafaka hukukunun varlığını kabul etmişlerdir.¹⁵⁷

¹⁵³ Özcan, Hısımlık Nafakası, 271; *Nafaka Kanunu*, 153; Erbay, Evlilik ve Hısımlık Nafakası, 124.

¹⁵⁴ Özcan, Hısımlık Nafakası, 271; Erbay, Evlilik ve Hısımlık Nafakası, 125.

¹⁵⁵ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 271; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 125.

¹⁵⁶ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 272; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 126.

¹⁵⁷ Serahsi, *Mebhut*, 5/354-355; *Nafaka Kanunu*, 42-46-126-170.

Civar hısımların nafaka alacaklısı olabilmesi için fakirliğin yanında fakirliği ortadan kaldıracak şekilde çalışmama durumu yani acizliğin olması gerekmektedir. Yani fakir olsalar da çalışıp kazanma gücüne sahip oldukları sürece zengin sayılacaklardır.¹⁵⁸ Bu konuda Zahiriler aynı görüşte olmakla beraber, Hanbeliler de nafaka alacaklısı olabilmek için acizlik şartı aramamışlardır.¹⁵⁹

Hanefi fıkıhçılarınca, yardım kapsamında olan nafakanın verilebilmesi için zengin olma şartı aranır.¹⁶⁰ Fakir olmak civar hısımların nafaka mükellefiyetinin oluşmamasına neden olur.

Civar hısımlardan nafaka alacaklısına nafaka verebilmek için aynı zamanda muris olma şartını ileri süren Hanbeliler, nafaka mükellefinin alacaklıya mirasçı olması gerekliliğini şart koşmamışlardır.¹⁶¹

Mirasçılık ehliyeti, civar hısımlar arasında nafaka ilişkisinin olması için Hanefi fıkıhçılarına göre şart koşulmuştur. Yine nafaka alacaklısının hür olması civar hısımlar arasındaki nafaka ilişkisinin doğması için bir şart olarak görülmüştür.¹⁶²

Çalışıp kazanç elde etme imkânı olamayan kölenin herhangi bir yükümlülük altına sokulması uygun olmayacağından civar hısımlar arasında nafaka yükümlülüğünün olması için borçlunun hür olması şart koşulmuştur.¹⁶³

Hanefilere göre civar hısımlar arasında gerçekleşecek olan nafaka ilişkisi sadece mahrem olan akrabalar arasında söz konusu olur.¹⁶⁴

1.2.6.1. Civar Hısımların Nafaka Yükümlülük Sırasını Belirleme Esasları

Civar hısımlardan kimin varis kimin muris olacağı ancak ölümün öncelikle kime geleceği ile ilgilidir. Bu durumda miras hukuku esaslarına göre civar hısımlar nafaka alacaklısı veya borçlusı olabilirler.¹⁶⁵

Civar hısımların mirasçılık durumuna göre yükümlülüğünün belirlenmesi yanında mahremiyet esasına göre uygulama alanı daha da daralmaktadır. Mahrem

¹⁵⁸ *Nafaka Kanunu*, 165.

¹⁵⁹ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 131.

¹⁶⁰ *Nafaka Kanunu*, 30.

¹⁶¹ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 131.

¹⁶² Serahsi, *Mebhut*, 5/328; *Nafaka Kanunu*, 126-176.

¹⁶³ Serahsi, *Mebhut*, 5/328; *Nafaka Kanunu*, 176.

¹⁶⁴ *Nafaka Kanunu*, 43-164.

¹⁶⁵ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 132; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 281.

olmayanlar nafaka yükümlüsü sayılmazken mahrem olanlar nafaka mükellefiyeti ile sorumlu olurlar.¹⁶⁶

Mahremiyet esasına göre civar hısımların ayrımının yapılmasını takiben, mahrem hısımlarda talep anında mirasçı olmayanlar kapsam dışı kalırken, talep anında mirasçı olan hısımlar nafaka yükümlüsü olacaklardır.¹⁶⁷

Civar hısımların yükümlülüğünün mahremiyet ve talep anında mirasçılık durumu dikkate alınarak belirlenmesi sonucunda mükellef sayılanların sayısı birden fazla ise, tamamı yükümlü olmakla birlikte yükümlülük oranları, nafaka alacaklısın ölümü durumunda alacakları miras payları ile eş değer nafaka tediyesinde bulunmaları gerekmektedir.¹⁶⁸

1.3. Evlilik Nafakası

Aile, toplumun yapısının temeli olduğu için ne kadar sağlam yapıya ve düzenleyici kurallara bağlanırsa toplumun yapısı o nispette sağlam ve devamlılığı olan bir yapı olur. Bu nedenden dolayı bütün hukuk sistemleri bu hakikati dikkate alarak aile kurumunu önemsemiş ve yasalarında bu hususu düzenleyen hükümlere yer vermişlerdir.¹⁶⁹

İslam hukuku da toplumun temel yapı taşı olması hasebiyle aile kurumuna önem vermiştir. İslam hukukunda aile kurumunun oluşması ise nikâh akdinin gerçekleşmesi ile mümkündür. Aksi durumlarda meydana gelen birliktelikleri evlilik kapsamına almadığı için aile olarak kabul etmemiş ve bunun sonucu olarak tarafları evlilikten doğacak haklardan mahrum kılmıştır. İslam hukukunda evlilik nafakası, kısaca “Koca ile hanımı arasındaki mali bir alacaklılık ve mükellefiyet”¹⁷⁰, evlilik akdi sonucunda hanımın kocasına vacip olan asli haklarda bir hak¹⁷¹ olarak tanımlanmaktadır.

İslam hukuku, nikâh akdi ile kurulan ailede belirli esas ve ilkeler doğrultusunda hanımın ve kocasının rollerini ve görevlerini düzenlemiştir. İslâm hukukunun aile bireylerine yönelik koyduğu kural ve kaidelerden birisi de evlilik akdi neticesinde ortaya çıkan nafakadır. İnsan yaşamının devamı için gerekli olan iâşe, giyim, mesken ve bunlara bağlı hususlardan müteşekkil olan nafaka, aile kurumunun devamı için önemli

¹⁶⁶ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 133; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 282.

¹⁶⁷ *Nafaka Kanunu*, 166.

¹⁶⁸ *Nafaka Kanunu*, 166.

¹⁶⁹ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 11.

¹⁷⁰ Özcan, *Hısımlık*, 69.

¹⁷¹ Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 93.

bir görev ifa etmektedir. İslam dini özel olarak ailede, genel olarak ise toplumda düzen ve huzurun sağlanması için ailenin geçim ve bakımından erkeği/kocayı sorumlu tutmuştur.¹⁷²

Evlilik nafakasının mükellefi koca olup¹⁷³ bu nafaka evlilik devam ettiği sürece ve her ne kadar İslam dini evliliğin devamlılığını vurgulasa da evliliğin sona ermesi durumunda hanımın beklemesi gereken iddet müddeti içerisinde de erkeğin bu yükümlülüğü devam etmektedir.

1.3.1. Evlilik Nafakasının Hukuki Dayanağı

Sahih bir nikâh akdi ile kurulan evliliğin tabii sonuçlarından birisinin de nafaka olduğundan bahsetmiştik. İslam hukukunda “hanımı ve kocası arasında mali bir alacaklılık ve borçluluk”¹⁷⁴ şeklinde tanımlanan evlilik nafakası sadece eşler arasında gerçekleşmekte ve evlilik hayatının devamlılığının sağlanması açısından önem arz etmektedir. Bu açıdan evliliğin devamı nafakanın devamlılığı ile paralellik göstermekte ve evliliğin son bulması durumunda ise iddet süresinin bitmesine kadar devam etmektedir.

İslam hukukunda evlilik nafakasının hukuki dayanakları, kitap, sünnet, icma ve akıldır.¹⁷⁵ Evlilik nafakasının varlığına delil olarak ilk sırada gösterilen ayetleri de şu şekilde ifade edebiliriz.

*“Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler. Eğer Allah’a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah’ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helal olmaz. Kocalar bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirler. Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”*¹⁷⁶

(Dönüş yapılabilecek) boşama iki defadır. Sonrası ya iyilikle geçinmek ya da güzellikle bırakmaktır. (Evlilikte tarafların Allah’ın belirledikleri ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız, sizin için helal olmaz. Eğer, onlar Allah’ın belirlediği ölçüleri

¹⁷² H. İbrahim Acar, *Ana Hatlarıyla İslâm Aile Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018), 144.

¹⁷³ Halebi, *Mülteka*, 2/173; *Nafaka Kanunu*, 48.

¹⁷⁴ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 24.

¹⁷⁵ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 26; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 69.

¹⁷⁶ el-Bakara, 2/228.

gözetemeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman (kadının boşanmak) için bedel vermesinde ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın. Allah'ın koyduğu sınırları kim aşarsa onlar zalimlerin ta kendileridir.”¹⁷⁷

“Emzirmeyi tamamlamak isteyenler için anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği örfe uygun olarak babaya aittir. Hiçbir kimseye gücünün üzerinde bir yük ve sorumluluk teklif edilemez...”¹⁷⁸

“Kendilerine el sürmeden ya da mehir belirlemeden kadınları boşarsanız size bir günah yoktur. (Bu durumda) eli geniş olan gücüne göre, eli dar olan da gücüne göre olmak üzere onlara, aklın ve dinin gereklerine uygun olarak mut'a verin. Bu, iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlar üzerinde bir borçtur.”¹⁷⁹

“Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helal değildir. Açık bir hayâsızlık yapmaları dışında, kendilerine verdiklerinizin bir kısmını onlardan geri almak için onları sıkıştırmayın. Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur.”¹⁸⁰

“Erkekler kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta). İyi kadınlar itaatkârdırlar. Allah'ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da 'gayb'ı korurlar. (Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah çok yücedir, çok büyüktür.”¹⁸¹

“Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde, onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik halinde) boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'a karşı gelmekten sakının. Apaçık bir hayâsızlık yapmaları dışında onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilemezsin olur ki Allah, sonra yeni bir durum ortaya çıkarır.”¹⁸²

¹⁷⁷ el-Bakara 2/ 229.

¹⁷⁸ el-Bakara, 2/ 233.

¹⁷⁹ el-Bakara, 2/ 236.

¹⁸⁰ en-Nisa, 4/19.

¹⁸¹ en-Nisa, 4/34.

¹⁸² et-Talak, 65/1.

*“Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları sıkıntıya sokmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin için(çocuğu) emzirirlerse (emzirme) ücretlerini de verin ve aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer anlaşılamazsanız, çocuğu baba hesabına başka bir kadın emzirecektir.”*¹⁸³

*“Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin. Rızkı dar olan da, Allah’ın ona verdiğinden (o ölçüde) harcasın. Allah, bir kimseyi ancak kendine verdiği ile yükümlü kılar. Allah bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır.”*¹⁸⁴

Bu ayetler, evlilik süresince ve evlilik bitiminde beklenmesi gereken iddet müddetince kadınların nafaka hakkının varlığına işaret etmektedir.

Evlilik nafakası ile ilgili Kur’an’da ayetlerin olması yanında birçok hadis-i şerif de konuya dayak oluşturmaktadır. Bunlardan bazılarını ise şu şekilde sıralayabiliriz.

Evlilik nafakası ile ilgili hadis-i şerifler arasında en bilineni “Hind Hadisi” adıyla meşhur hadistir. Ebu Süfyan’ın eşi Hind, Hz. Peygamber’e gelerek, kocasının cimri olduğunu, kendisine ve çocuklarına kâfi gelecek miktarda nafaka vermediğini söyleyerek şikâyetle bulununca Resulullah şöyle buyurur. *“Kocanın malından, onun bilgisi dışında, sana ve çocuklarına yetecek miktarda dine ve örfe uygun olarak al.”*¹⁸⁵

Diğer bir hadis de şöyledir: *“Dikkat edin, sizin hanımlarınız üzerinde hakkınız var, kadınlarınızın da sizin üzerinizde hakkı vardır. Sizin hanımlarınız üzerindeki hakkınız, hoşlanmadığınız kimseleri minderinize oturtmamaları ve sevmediğiniz kimselerin evinize girmelerine izin vermemeleridir. Onların sizin üzerinizdeki hakları, giyimlerini ve yiyeceklerini iyi bir şekilde yapmanızdır.”*¹⁸⁶

Bu hadisler, evlilik nafakasının varlığına, mükellefine ve alacaklısına dair kaynak olarak değerlendirilmektedir.

Evlilik nafakası hususunda prensip olarak fakir, gaip veya hasta oluşuna bakılmaksızın kocanın borçlu, kadının zengin de olsa alacaklı olduğu konusunda cumhur ittifak etmiştir.¹⁸⁷

Evlilik nafakası konusunda kocanın mükellefiyeti ve kadının alacaklı olmasına aklen de karar vermek mümkündür. Çünkü takdir edileceği üzere kadının hanede

¹⁸³ et-Talak, 65/ 6.

¹⁸⁴ et-Talak, 65/ 7.

¹⁸⁵ Buhârî, Nafakat 14; Müslim, Akdiye, 7.

¹⁸⁶ Tirmizî, Ridâ, 11.

¹⁸⁷ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 26; Abdullah Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018), 132; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 70.

bulunması kocaya fayda sağlamakta, bu durum koca için bir nimet hükmünde olmaktadır.¹⁸⁸ Kadın evli olmadan önceki hayatına göre fedakârlık yaparak, eşinin ve eşi ile kendisine ait hanenin sorumluluğunu üstlenmiş, kadın olarak eş olma hususunda kendine düşen vazifeyi yerine getirmeye başlamıştır. Bu durumda kadının evde olması, ev içi işleri yerine getirmesi, varsa çocuklarının yeme, içme, temizlik, anne eğitimi vb. vazifeleri yerine getirme nimetine karşılık kocaya da nafaka yükümlülüğünün düşmesi akla uygun gelmektedir.

1.3.2. Evlilik Nafakasının Hukuki Şartları ve Vasıfları

Evlilik nafakasının varlığından söz etmemiz yani kocanın nafaka borçlusu kadının da nafaka alacaklısı olması için her ikisinin ve her birinin ayrı ayrı taşıması gereken şartlar vardır. Bu hususlar İslam hukukunda evlilik nafakası konusu içerisinde ele alınmıştır.

İslam hukukuna göre evlilik nafakasını oluşturan etkenlerden biri evliliğin sahih bir nikâh akdi ile gerçekleşmiş olmasıdır.¹⁸⁹ Müslüman olmayanların nikâhlarının sıhhat derecesi ise kendi dini esaslarına göre tayin edilir.¹⁹⁰

Hanefiler, Zeydiler, Malikiler, Şafiler ve Hanbelilere göre evlilik nafakası, zevcenin müşterek meskende alıkonmasına mukabil, kadının kendisinden cinsi olarak faydalanılabilmek kabiliyetinde bulunmasına bağlı olmakla beraber yaşının da bunun için küçük olmaması durumunda bir hak olmaktadır.¹⁹¹

Kadının dininin kocasından farklı olması nafakayı ve nafaka miktarını etkilemezken¹⁹² koca, birden çok hanımı olması halinde, her bir eşine eşit miktarda nafaka vermekle yükümlüdür.¹⁹³ Kocanın nafakayı aynı mal veya nakdi olarak hanımına tesliminden sonra hanımı nafakayı, kendi ihtiyaçlarını giderip eşinin kendi üzerindeki haklarını zedelemeyecek şekilde dilediği gibi tasarrufta bulunabilme hakkına sahiptir.¹⁹⁴

¹⁸⁸ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 27.

¹⁸⁹ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 74; Bilmen, *Kamus*, 2/454.

¹⁹⁰ Serahsi, *Mebcut*, 5/200; Bilmen, *Kamus*, 2/448.

¹⁹¹ Bilmen, *Kamus*, 2/454-457; Merginani, *el-Hidaye*, 2/155; İbn. Kudame, *el-Muğni*, 4/255; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 75.

¹⁹² Merginani, *el-Hidaye*, 2/155; Bilmen, *Kamus*, 2/448; Zuhayli, *İslam Fıkı Ansiklopedisi*, 10/93.

¹⁹³ Serahsi, *Mebcut*, 5/297; *Nafaka Kanunu*, 53.

¹⁹⁴ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 38.

İslam hukukçuları evlilik nafakasının tek borçlusunun koca olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁹⁵ Fukahanın cumhuruna göre mali servete sahip olmayan ve çalışarak karısının nafaka alacağını ödemekten aciz olan kocanın nafaka borcu, önce menkul, sonra gayrimenkullerinin satılması ile ödenir. Satılacak malı kalmayan ve eşinin nafakasını karşılamaktan aciz olan kocanın eşini boşaması daha uygun görülmüştür. Kadının mahkemeye müracaat edip nikâhın fesh edilmesini istemesi üzerine hâkim nikâhı feshedebilir.¹⁹⁶ Kocanın gaip olması ve karısının aciz durumda olması, yani nafakaya ihtiyaç duyması durumunda, kadının kocasına rücu etmek şartı ile mahkemenin takdiri ile borçlanabilir.¹⁹⁷

Evlilik nafakasının borç ve alacak haline gelmesinin rızâen veya kazâen takdir edildikten sonra olup olmaması konusunda İslam hukukçuları farklı görüşler beyan etmişlerdir. Hanefî, Hanbelî ve Zeydilere göre; nafakanın taraflar arsında rızâen veya mahkemece kazaen takdirinden sonra koca nafakasını ödemese de işlemiş olan bu nafaka kadının alacağıdır. Ayrıca bu hukukçular akdî veya kazâî takdirden önce nafakanın borç olmayacağı görüşündedirler.¹⁹⁸ Maliki, Şafilere göre evlilik nafakasının borç olması takdire bağlı değildir, zevce nafakaya hak kazandığı andan itibaren nafaka kocanın borcu haline gelmektedir. Taraflar arasında nikâh akdi, sahih şartlarda meydana gelmesi ve kadının sorumluluklarını yerine getirmesiyle kadının nafaka alacaklısı olma hakkını doğurur.

Sahiî nikâh akdi ile gerçekleşmiş bir evlilikte, kadın eşi ile aynı meskende kalıp bir eş olarak kadınlık vazifesini yerine getirmesi, ev işlerini, çocuklarının bakımını, eşinin hizmetini gerektiği şekilde yapıyorsa, nafakasının eşi tarafından karşılanması, bu konuda cumhur İslam hukukçuların görüşünün isabetine işaret etmektedir. Evlilik nafakası, kocanın çalışıp kazanmaktan aciz olması durumunda ve mal varlığından da temin edilme imkânı da yok ise temin edilemeyeceğinden eşlerin ayrılması noktasındaki cumhur görüşün yanında

¹⁹⁵ Merginani, *Hidaye*, 2/155; Serahsi, *Mebcut*, 5/263; Halebi, *Mülteka*, 2/73; *Nafaka Kanunu*, 29-49; Bilmen, *Kamus*, 2/454; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 71; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 34.

¹⁹⁶ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 76.

¹⁹⁷ *Nafaka Kanunu*, 49; Bilmen, *Kamus*, 469-470.

¹⁹⁸ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 72.

1.3.3. Evlilik Nafakasının Düşmesi

Kadın, sahih nikâh akdi neticesinde kocası tarafından karşılanması gereken nafaka hakkını bazı durumlarda kaybetmektedir. Kadının nafaka hakkını kaybetmesine neden olan durumlar konusunda İslam hukukçularının benzer ve farklı görüşleri bulunmaktadır.

Nafakayı düşüren sebeplerden birisi nikâhın fâsid olmasıdır. Aralarında nikâh akdi bulunan kimselerin nikâhlarının fâsid olduğu ortaya çıktığında nafaka ortadan kalkmakta ve kadın önceden aldığı nafakaları iade etmek zorundadır.¹⁹⁹

Zevcenin itaatsiz olması da nafakayı düşürürken, bu itaatsizlik haklı bir sebebe dayanıyorsa nafaka hakkını düşürmemektedir.²⁰⁰

Haklı bir sebep yok iken kadının müşterek meskende kalmaktan kaçınması, farz-ı ayın olan dini vazifesini yapmak için dahi olsa müşterek meskenden dışarıda bulunması da nafakayı düşüren sebeplerdendir. Kadının hac vazifesini yapmak için veya ana babasına hizmet için müşterek meskenden ayrılıp hacca ya da ebeveynine gitmesi, aynı hükme tabidir.²⁰¹

Malikiler zifaktan kaçınan zevcenin nafaka hakkının olmadığı, zevcenin alacaklı olabilmesi için, ölüm öncesi halde (sekerât-ı mevt) bulunmamasını, zevc ve zevcenin hasta olmamasını gerekli görmüşlerdir.²⁰² Şafii, Hanbeli ve Zeydilerce kocasına teslim olmayan zevce nafaka alamazken, Zahiriler kadının nafaka alması için böyle bir şart koşmamışlardır.²⁰³

Kadının nafakası için kocası hesabına borç almaması veya onlardan feragat etmesi nafaka hakkını düşürür. Zevcenin borç almaması, ihtiyacının bulunmayışına işaret ettiği gibi, sâkıt olanın avdet edemeyeceği kaidesiyle hükme bağlanmıştır.²⁰⁴

Kadının irtidadı sebebi ile ayrılık vuku bulması da nafaka hakkını düşüren sebepler arasında sayılmıştır. Diğer bir sebep de eşlerden birinin ölümüdür. Zevc ölmüş ise zevce kocadan alacağı miras ile ihtiyacını karşılayabileceği ve zevcenin ölmesi, sebebi ortadan kaldırdığı için nafaka hakkını sona erdirmektedir.²⁰⁵

¹⁹⁹ Serahsi, *Mebhut*, 5/302.

²⁰⁰ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 79.

²⁰¹ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 80; Bilmen, *Kamus*, 2/ 455-457

²⁰² Bilmen, *Kamus*, 2/456.

²⁰³ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 75.

²⁰⁴ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 82.

²⁰⁵ Bilmen, *Kamus*, 2/455.

Kadının çalışması veya çalışmayı istemesi durumunda; kocanın hanımının çalışmasına razı olmaması ve kadına bunu yasaklaması halinde kadın yine de çalışırsa, kadının zamanının tamamen eşine ayırma işi olamayacağından nafakası düşer ve çalışma işinin yalnız gece veya yalnız gündüz olması da sonucu değiştirmez²⁰⁶.

Evlilik kurumu eşlerin hayatı paylaşmasıdır. Evliliğin ve aile kurumunun devamlılığının sağlanması için kadın ve erkeğin vazifelerini yerine getirmeleri gerekmektedir. Evlilikte kadının nafakasının eşi tarafından karşılanması gerektiğine karşılık kadının da evlilik nafakasına hak kazanması için yapması, yerine getirmesi gereken vazifelerinden bahsetmiştik. Özetle belirtmek gerekirse eşler arasındaki nikâhın fasid olması, kadının eşi ile aynı meskende kalmaktan imtina etmesi, haksız yere eşine karşı itaatsiz olması, kadının irtidadi sebebi ile ayrılığın olması, kadının eşine kendini teslim etmekten kaçınması gibi durumlarda kadın evlilik nafakası hakkını kaybetmektedir. Bu hususların ortak noktası, evlilik nafakasının alacaklısı olan kadının, bu hakka sahip olması için kendi üzerine düşen vazifesini yapmaması halinde söz konusu hakkını kaybetmesidir.²⁰⁷

1.4. Mülkiyet Nafakası

Mülkiyet nafakasının tarafları olan malik, mal veya mülk ve menfaat arasında oluşan ilişki ve bu ilişkiden doğan hakları ve mükellefiyetleri, “mülkiyet nafakası” başlığında ele alacağız.

İslam hukukuna göre mal veya mülk muhafaza altına alınabilen ve İslam’a aykırı olmadan kendisinden faydalanılabilen her şey olarak tanımlanmıştır. “Tab’-ı insani mail olup da vakt-i hacet için iddihar olunabilen şeydir”²⁰⁸ şeklindeki tanıma göre de “insanın tabiatı icabı kendisine bir ihtiyaç ve istek duyduğu ve lüzumu olduğunda kullanılmak üzere doğrudan saklanıp korunması mümkün olan şey”²⁰⁹ olarak da ifade edilmiştir. Böylece malın, Müslümanlar açısından İslam’a uygunluk, muhafaza altına alınabilme ve düzenli bir şekilde kendinden faydalanılması özelliklerini taşıması gerekli görülmüştür.

²⁰⁶ Zuhayli, İslam Fıkhı Ansiklopedisi, 10/97.

²⁰⁷ Zevcenin nafakası hakkında ayrıntı için bkz. Mahmud Bender Ali Muhammed, “Nafakatu’z-zevce fi’ş-Şer’iati’l-İslâmiyye” *Mecelletü Külliyyeti’l-Ulûmi’l-İslâmiyye* 16/371-409; Ratîbe Ayyâş, *Ahkâmu nafakati’z-zevce beyne’ş-Şer’a ve’l-kânûn*, (Cezayir: Câimiatü’l-Cezâir, Master Tezi, 2007).

²⁰⁸ Ayşegül Çoban, *Mecelle’nin Ta’dil Edilen Maddelerinin İslam Hukuku Açısından İncelenmesi* (Konya, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 25.

²⁰⁹ Hasan Hacac “Mal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 27/461; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 47.

Mala meşru yollarla sahip olan kimseye malik, sahip olunan şeye mal veya mülk, mal ve kişi arasında oluşan ilişkiye mülkiyet denmiştir.²¹⁰ Mülkiyet nafakası ise cansız veya canlı malların malikleri tarafından devamlılığının ve istifadesinin sağlanması için şahsi ve müşterek mülkiyete konu olan mallar için yapılan nakdi ve ayni harcamalar ve varlıkların temel ihtiyaçları ile sahip olduğu eşyaların ıslah ve tamir masrafları olarak tanımlanmaktadır.²¹¹ Günümüzde var olmamakla beraber İslam hukukunda köle ve sahibi arasındaki ilişkiden doğan nafaka da mülkiyet nafakası kapsamında sayılmaktadır.

Nafaka alanlarından biri olan mülkiyet nafakasını canlıların ve cansızların nafakası olarak iki başlık altında incelemek uygun görünmektedir.

1.4.1. Canlıların Nafakası

1.4.1.1. Kölenin Nafakası

Köleliğin zamanla ortadan kalkmasına zemin oluşturan İslamiyet, bu süreç zarfında kölelerin hak ve menfaatlerinin korunması için tedbirler almıştır. Kur'an ve sünnetin kölelik konusundaki emir ve tavsiyeleri İslam fıkıhçıları tarafından bu konunun incelenmesine sebep teşkil etmiştir. Hz. Peygamber'in (s. a. v.) *“Köleleriniz kardeşleriniz ve hizmetçilerinizdir. Yediğinizden onlara yedirin, giydiğinizden onlara giydirin, takatlerini aşan şeylerle onları mükellef kılmayın. Eğer mükellef kıalarsanız onlara yardım edin.”*²¹² hadisi, kölelere karşı iyilik ve ihsanda bulunulması gerektiği belirtilmiştir. Kölelerin nafakasının sahiplerince karşılanması hususunda²¹³ Hz. Peygamber (s. a. v.) döneminden itibaren Müslümanlar ittifak etmiş ve farklı görüş belirten müçtehit olmamıştır. Bu bağlamda kölenin nafakasının kaynaklarını kitap, sünnet, icma ve akıl olarak ifade edebiliriz.

Köle, sahibi adına mal kazanması veya çalışması durumunda elde ettiği kazancını sahibi adına kazanır. Sahibi kölenin ihtiyaçlarını karşılamıyorsa köle kazandığından kendi ihtiyaçlarını yani nafakasını karşılayabilir.²¹⁴

²¹⁰ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 47.

²¹¹ Üveysi Ateş, “İslâm Hukukunda ve Türk Medeni Hukukunda Ergin Akrabaya Karşı Nafaka Yükümlülüğü”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 13 (Nisan 2019), 5-6.

²¹² Müslim, *Eyman*, 38-40.

²¹³ Merginani, *el-Hidaye*, 2/171; Bilmen, *Kamus*, 2/508.

²¹⁴ Merginani, *el-Hidaye*, 2/171; Bilmen, *Kamus*, 2/508; *Nafaka Kanunu*, 117.

1.4.1.2. Hayvanların Nafakası

Allah (c.c.) evreni belli bir düzen ve nizama göre yaratmıştır. Nitekim âyette “O, göklerin ve yerin egemenliği kendisine ait olan, çocuk edinmeyen, egemenliğinde ortağı bulunmayan, her şeyi yaratan, yarattığına belli bir ölçüye göre düzen veren Allah’tır.”²¹⁵ buyurulmuştur. Allah’ın (c.c.) koyduğu bu düzenin devamlılığı için yeryüzünde halife olarak seçtiği insanoğluna önemli görevler yüklenmiştir. “Hani rabbın meleklere, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar, “Biz seni eksiksiz bilirken ve durmadan övgü ile tenzih ederken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?” dediler. Allah “Şüphe yok ki, ben sizin bilmediklerinizi bilirim” buyurdu.”²¹⁶

Allah’ın (c. c.) tesis ettiği nizam içerisinde insanların dışındaki varlıkların da önemli yerleri vardır. Zira tüm yaratılanlar bir sebep ve amaç için yaratılmıştır. Hayvanlar da bunlardan olup düzen ve nizamın devamlılığı için önemlidirler.

Allah (cc) hayvanlara verdiği değeri, insanlık ve onların dünya düzeni için önemini Kur’an-ı Kerim’de birçok ayette onlardan bahsederek göstermiştir. Kur’an’da 7 sureye çeşitli hayvan isimlerinin verilmesi (Bakara-İnek, En’am-Davar, Nahl-Bal Arısı, Neml-Karınca, Ankebut-Örümcek, Âdiyât-Koşu Atları, Fîl-Fil) ve Kur’an’ın %6.14’lük bölümünde hayvanlardan bahsedilmesi Allah’ın (cc) hayvanlara attettiği değer bir göstergesi olması açısından önemli bir noktadır.²¹⁷

Allah’ın hayvanlara attettiği değer ve insanoğlunun Allah’ın halifesi olması ve dünya düzeninin bu halife tarafından sağlanmasının gerekliliği, hayvanların da insanların hizmetine sunulmuş varlıklar olması ve “Görmediler mi ellerimizin yaptıklarından kendilerine nice hayvanlar yarattık da kendileri onlara mâlik olmaktadırlar. Onları kendilerine boyun eğdirdik. İşte binekleri onlardandır ve onlardan yiyorlar. Kendileri için onlarda daha birçok faydalar ve içecekler var. Hâlâ şükretmiyorlar mı?”²¹⁸ ayetinden dolayı, özellikle malik olunan hayvanların dünya nizamındaki yerinin korunması ve varlıklarının devam ettirilmesi için ihtiyaçlarının karşılanması da insan üzerine bir vazife olarak görünmektedir.²¹⁹ Bu bağlamda bu tür hayvanların nafakasının da insanın karşılaması gerekliliği sonucu ortaya çıkmaktadır.

²¹⁵ el-Enam 16/2.

²¹⁶ el-Bakara, 2/30.

²¹⁷ Altan Armutak, “İslam Dini Kutsal Kitabında Hayvan Hakları”, *İstanbul Ün. Vet. Fak. Dergisi*, 34/1 (Ocak 2008), 56-57.

²¹⁸ Yasin, 36/71-73.

²¹⁹ Bilmen, *Kamus*, 2/511.

Hayvanların nafakası, hayvanın yaşamını sürdürmesi için yapılan her türlü harcama şeklinde ifade edilebilir.²²⁰

Hayvanlara infak konusu, Kur'an-ı Kerim'de, *“Eti yenen büyük ve küçükbaş hayvanları da O yarattı. Onlarda sizin için soğuktan koruyucu şeyler ve başka yararlar vardır, ayrıca onlardan beslenirsiniz. Onlarda akşamları otlaktan getirirken, sabahları otlatmaya salıverirken size sergiledikleri bir güzellik de vardır. Bu hayvanlar ancak kendinizi fazlasıyla yorarak ulaşabileceğiniz bir beldeye yüklerinizi taşır. Kuşkusuz rabbiniz çok şefkatli, çok merhametlidir. Binmeniz ve güzelliğini seyretmeniz için atları, katırları, eşekleri de yarattı. O, sizin bilmediğiniz başka şeyler de yaratır.”*²²¹ buyurulmuştur. *“Merhametliler (var ya!)... Rahmân, işte onlara merhamet eder. Siz yeryüzündekilere merhamet edin ki gökyüzündeki(ler) de size merhamet etsin.”*²²² hadisi ve bu bağlamdaki birçok hadis ile hayvanlara karşı merhametli olunması, hayvanların ferdi ve toplumsal açıdan insanlara faydası ve dünya düzeninin bozulmaması konusundaki etkisinin önemine binaen nafaka konusu dâhilinde ele alınmıştır.

Hayvanın nafakasının borçlusu, onun maliki ve ondan faydalanan kimsedir. Bu bir kişi ise yükümlülük ona aittir. Birden fazla malik varsa hayvan üzerindeki hisseleri oranında infaktan sorumludurlar. Hayvanın nafakasını eğer maliki karşılamıyorsa hukuken müdahale edilip edilemeyeceği konusunda iki görüş vardır. Sahibi tarafından infak edilmeyen hayvan için sahibinin hukuken icbar edilemeyeceğine dair görüşte olan bazı Hanefî hukukçuları ve Maliki İbn Rüşd, hayvanın hakkını savunamayacak durumda olması sebebiyle mahkemenin onun lehine bir karar vermesi durumunu doğuracağı görüşündedir. Bununla birlikte hukuken icbar edilemeyen malik, diyaneten bu sorumluluğu yerine getirmek zorundadır.²²³ Hz. Peygamber (s. a. v.) bir kediye hem infak etmeyen ve hem de salıvermeyen bir kadının cehenneme gittiğini haber vermiş, hayvana eziyet ve eza vermeyi, malın zayi olmasına sebep olmayı yasaklamıştır.²²⁴

Ebu Yusuf ve Hanefî mezhebi dışındakilere göre; yukarıdaki hadis-i şerife binaen sahibinin hayvanı fiilen kendinden istifade etse de etmese de nafakasını karşılamak zorundadır. Nafakasını karşılayamıyorsa hayvanı salıvermesi, eti yeniyorsa kesmesi gerekmektedir. Aksi takdirde hukuken bunları yapmaya zorlanabilir. Hayvanın

²²⁰ Celal Erbay, “Nafaka”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 32/282.

²²¹ en-Nahl 16/5-8.

²²² Ebû Dâvûd, “Edep”, 58.

²²³ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 54.

²²⁴ Müslim, “Selam”, 151.

sahibi mahkeme kararına rağmen infaktan kaçınırsa mahkeme hayvanın satılmasını veya kiralanmasını hükme bağlayabilir. Satılma ve kiralanma işi olmaz ise hayvanın nafakasını devlet karşılar. Bu da olmaz ise bulunduğu yerdeki Müslümanlar tarafından bakımı yapılmalıdır.²²⁵

1.4.1.3. Cansızların Nafakası

Kâinattaki varlıkları ve varlıkların sağladığı imkânları Allah'ın (cc) insanların yararlanması için yaratmıştır. Buna mukabil insan tabiatı ve çevreyi korumakla yükümlü kılınmıştır. Ayette *“Hâkimiyeti aldığı anda ise ülkede bozgunculuk çıkarıp ürünleri ve nesilleri yok etmeye çalışır. Allah bozgunculuğu sevmez.”*²²⁶ buyurulmuştur. Buna göre fukaha birinin mülkü olan cansız malların olabildiğince devamlılığını sağlamasını ve malikin sorumluluklarını yerine getirmesini zorunlu görüp bu konuyu cansızların nafakası adı altında ele almışlardır.

Cansızların nafakasını temin edecek olan şahıs, malın sağladığı faydadan istifade eden kişi olmakla beraber, malın üzerinde ortaklık durumu söz konusu ise nafaka hisseler oranında malikler tarafından karşılanır.²²⁷

Malikin tek şahıs olması durumunda; Zahirilerce, malik nafaka teminine hukuken zorlanabilir. Onlar, *“Hâkimiyeti ele aldığı anda ise ülkede bozgunculuk çıkarıp ürünleri ve nesilleri yok etmeye çalışır. Allah bozgunculuğu sevmez.”* ayetine dayanarak ekinin yok edilmemesi, malikin de malın devamlılığını sağlayarak geçinebilmesi, aksi durumda muhtaç duruma düşmemesi için hukuken müdahale edilebilmesi görüşündedirler.²²⁸

İkinci görüşe göre ise, cansız malın nafakasını malik veya malik olan ortaklar karşılamazsa, hukuken zorlanamayacakları, yani bu durumun diyaneten vazife sayılabileceği, dini açıdan mükellefiyetini yerine getirmeyen malik/malikleri zarar veriş sebebi ile de günahkâr olacağı ve mekruh bir hareket yaptıkları hatırlatılması gerekli görülmüştür.²²⁹

²²⁵ Erbay, “Nafaka”, 32/282-285.

²²⁶ el-Bakara, 2/205.

²²⁷ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 48.

²²⁸ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 49.

²²⁹ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 49.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSLAM HUKUKUNDA NAFAKANIN MAHİYETİ VE KAPSAMI

Nafaka yükümlülüğü, bunun tarafları ve birbirlerine nispetle nafaka alacaklısı ve borçlusu olma durumlarını birinci bölümde ele aldıktan sonra, bu bölümde söz konusu nafakanın nelerden oluştuğu hakkında tespitler yapmaya çalışacağız.

Nafakanın kapsamı ve mahiyeti; nesep ilişkisinden doğan hısımlık nafakası kapsamı, nikah akdinden doğan evlilik nafakası kapsamı ve insanın hizmetine sunulmuş olmaları, insanların onlardan fayda elde etmeleri ve Allah'ın (c. c.) koyduğu dünya düzeninin bir parçası olmaları, bu düzenin de bozulmaması gerektiği ve bunun için yaratılmış olan canlı ve cansız varlıkların nafakası kapsamı başlıkları çerçevesinde ele alınacaktır.

İnsanın hayatının devamlılığı için karşılanması gerekli olan ihtiyaçları; genel olarak iâşe maddeleri, giyim eşyaları, mesken, mesken için lüzumlu eşyalar, hizmetçi masrafları, tedavi ve hekim harcamaları, evlendirme masrafları, eğitim harcamaları ve ölüm halinde tekfin ve teçhiz masrafları şeklinde sıralayabiliriz.²³⁰

Nafakanın kapsamını belirlemede zamana göre değişmeyen temel ihtiyaçlar esas alınmak üzere, örf ve adetlere göre değişiklik gösteren durumların İslam hukukçularınca dikkate alındığı söylenebilir. Bununla beraber bazı ihtiyaç olarak değerlendirilen şeyleri nafaka kapsamına girip girmemesi hususunda âlimler tarafından ortak bir görüş ortaya konmadığını söyleyebiliriz.²³¹

2.1. Hısımlık Nafakasının Mahiyeti ve Kapsamı

Hısımlık nafakasının kapsamını, iâşe maddeleri nevinden olan yiyecek, içecek, katık²³² yanında giyim eşyaları, ev içi malzemeler, eğitim, evlendirme, temizlik malzemeleri, mesken, hizmetçi masrafları, sağlık giderleri ve bunlara bağlı olan diğer yan masraflar teşkil etmektedir.²³³

²³⁰ Celal Erbay, “Nafaka”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 32/284.

²³¹ Ruhi Özcan, *İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası*, 14.

²³² Serahsi, Mebsut, 5/182.

²³³ Vehbe Zuhayli, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 10/101.

Hısımlık nafakasının dayanaklarına tekrar değinip konunun ayrıntılarına geçmek uygun olacaktır. Hısımlardan anne babanın zengin olması durumunda çocuğundan nafaka alması durumu doğmayacağından çocuğunda bu şartlarda sorumluluğu doğmayacaktır. “... anaya babaya öf bile deme.”²³⁴, “Bana ve anana, babana şükret diye tavsiye ettik.”²³⁵, “Dünyada iken onlara ma’rufa göre davran” ayeti kerimleri ve “Sen ve malın babana aitsiniz.”²³⁶, “Kişinin yediğinin en güzeli kendi kazandığından yediğidir. Evladı da kişinin kazandığındandır. O halde çocuklarınızın kazandığından muhtaç olduğunuzda muhtelif şekilde yiyiniz.”²³⁷ hadisi şeriflerine dayanarak çocukların kız veya erkek ayrımı olmaksızın anne ve babalarının kendilerine ihtiyaçları olduğu zaman onların ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü olduğu sonucu doğmaktadır.²³⁸ Buna mukabil, “... Anneleri çocuğunu iki tam yıl emzirirler. Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfü uygun olarak babaya aittir...” ayeti kerimesi anne ile birlikte çocuğun iâşesinin babaya ait olduğunu göstermektedir. Dar çerçevede nafaka alacaklılığı ve mükellefiyetinin kapsamı anne baba ve çocuklar arasında ifade edilirken hısımlığın kapsamı dikkate alınarak diğer hısımlar arasında da benzer durumların söz konusu olduğunu da ifade edebiliriz.

2.1.1. İâşe Maddeleri

İâşe maddeleri teker teker sıralanacak olursa çok geniş bir listenin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Fakat nafakanın tanımından yola çıkılması halinde iş daha kolay olup kısaca şöyle demek mümkündür: Hayatın devamlılığı ve mükellefin ve alacaklının mali durumu, örf ve adetleri ve zamanın gerekleri, ucuzluk pahalılık, gençlik, yaşlılık, mevsimler de dikkate alınarak lükse kaçmadan yeme içme ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli olan şeyler olarak ifade edebiliriz.²³⁹

Alacaklıya iâşe temini nakdi olarak sağlanıyorsa bunun nafaka kapsamına dâhil olması için nafaka alacaklısının nakdi infak ile kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumda olması gerekmektedir. Nafaka alacaklısının yaşlı veya ihtiyaçlarını temin

²³⁴ el-İsra. 17/23.

²³⁵ Lokman, 31/14.

²³⁶ Celal Erbay, *İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 75.

²³⁷ Ebu Davud, “Büyü”, 77.

²³⁸ İbrahim Halebi, *İzahlı Mülteka el-Ebhur Tercümesi*, çev. Mustafa Uysal (İstanbul: Dizerkonca, 1968), 2/190; Muhyiddin Yahya b. Şeref Nevevî, *Minhacü't-Talibin*, Çev. Mithat Acat, (Ankara: Lazer Ofset Mat. ts.), 312; Saffet Köse, “İslam Açısından Ebeveynin Çocukları Üzerindeki Hakları”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*/ 12 (2008), 345-368.

²³⁹ Erbay, “Nafaka”, 32/282; Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 10/102.

etmekte fiziki, ruhsal vb. şekillerde engelleri varsa nakdi infak, nafaka kapsamına dâhil olmamaktadır. Çünkü alacaklı bu nakdi yardım ile ihtiyacını görecektir güçte değildir. İaşe maddelerinin, alacaklının kullanımına hazır şekilde olması ve yemeği pişirecek aletlerin temin edilmesi, ekmeğin yenmeye hazır şekilde gelmesi gibi hususlar göz önünde bulundurularak nafaka temininde özellikle kendi başına işlerini halledemeyecek durumda olan kimseler için iaşenin tüketime hazır halde temin edilmesi gerektiği ifade edilebilir.²⁴⁰

İaşe nafakasının miktarı hususunda Ebu Hanife ve İmam Malik nafaka temin edilirken bu temin işinin nafaka alacaklısının ve nafaka mükellefinin malî durumuna, çevrenin örf ve âdetlerine, ucuzluk-pahalılık, gençlik-yaşlılık ve yaz-kış gibi yer, zaman ve duruma göre değişiklik gösterdiğini ifade etmektedirler. İmam Şafî'ye göre ise iaşe, belli hububat cinsinden olup zengine günde iki, orta halliye bir buçuk ve fakire bir avuçtur.²⁴¹ Yine ayet-i kerimde ifade edildiği üzere “*Onların (annelerin) yiyecek ve giyecekleri marufla kendisi için doğrulanın (babanın) borcudur.*”²⁴² nafaka miktarının belirlenmesinde maruf ifadesi ile, örf, adet ve iyiliğin ihsan boyutu kastedilmekle beraber ²⁴³ kişiye yeterli olan rızktan daha azını vermeyi vacip saymanın da maruf şekli terk etmek olduğunu ifade edebiliriz²⁴⁴

Temel gıda maddelerinin yanında iaşe nafakası belirlenirken örfi açıdan da değerlendirme yapılması, bazı İslam hukukçularının meyve, tatlı, fındık, kahve, vb. iaşe malzemelerini nafaka kapsamına dâhil etmelerine neden olmuştur.²⁴⁵

Nafaka ihtiyacının giderilmesinde öncelikli olarak mükellefin mali durumunun göz önünde bulundurulması yanında, iaşenin en azı itibari ile nafaka alacaklısının hayatını devam ettirebilecek ölçüde olması gerektiğinin altı çizilmelidir. Diğer açıdan mükellefin çalışıp kazanmasının mümkün olması veya mali durumunun uygun olması durumunda nafaka ihtiyaçlarından olan iaşenin çeşitliliğini arttırabileceği söylenebilir. Mükellefin çalışıp kazanma imkânı varken veya mali durumu elverişli iken sadece karın tokluğunu sağlaması ve bununla yetinmesi; iaşenin mükellefin mali durumu, zamanın gerekleri, örf ve âdete uyması gerektiğini söyleyen İmam Malik ve Ebu Hanife'nin

²⁴⁰ Zuhayli, *İslam Fıkı Ansiklopedisi*, 10/102; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 15.

²⁴¹ Zuhayli, *İslam Fıkı Ansiklopedisi*, 10/102; Erbay, “Nafaka”, 32/282.

²⁴² el-Bakara, 2/233.

²⁴³ Ayten Erol vd. , “İslam Hukukunda Hısımlık İlişkisi Bakımından Ebeveyn Nafakası”, *Kalemname*, 5/10, (2020), 464.

²⁴⁴ Zuhayli, *İslam Fıkı Ansiklopedisi*, 10/101.

²⁴⁵ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 15.

görüşleri ve ayet-i kerimede geçen ma'ruf ifadesi ile de çelişmektedir. İaşenin, hem İmam Malik ve Ebu Hanife'nin görüşleri hem de ayet- i kerimede ki ma'ruf ifadesi dikkate alınarak temin edilmesi insanın alışkın olduğu hayat düzeninin şartlar elverdiği sürece devam ettirilmesi ile kişinin kendisi ve çevresindekilerin fiziksel ve ruhsal sağlığı açısından önemli olduğu söylenebilir.

2.1.2. Emzirme Masrafları

Süt emen çocukların, sütünün temini sütanne tarafından sağlanıyorsa, sütanneye ödenen süt ücreti, süt emen küçüğün iâşesi kapsamına girdiği için iâşe nafakası kapsamına girmektedir.²⁴⁶

Çocuğun ilk gıdası olan sütün annesi tarafından verilmesinin gerekliliği,²⁴⁷ daha sonrasında ise çocuğun annesi tarafından emzirilmesi şartı bazı durumlar göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Annenin çocuğuna ilk sütünü vermesinden sonraki dönemde hukuken, süt vermeye zorlanamayacağı, ancak annenin çocuğunu emzirmesinde kendisini zorda bırakacak herhangi bir durum yok ise emzirme görevinin anne tarafından yapılması daha uygun görülmüştür.²⁴⁸

Babanın çocuğu doğuran annenin nafakasını karşılaması, çocuğunun da nafakasını karşılaması sonucunu doğurmaktadır. Zira ayet-i kerimede şöyle buyurulmuştur: *“Emzirmeyi tamamlamak isteyen için analar çocuklarını tam iki yıl emzirirler. Onların normal ölçülerde yiyecek ve giyeceklerini sağlamak da çocuk kendisinden olanın (babanın) borcudur. Hiç kimse gücünü aşan bir şeyle yükümlü kılınamaz. Ne ana çocuğu yüzünden zarara uğratılsın ne de babası çocuğundan dolayı zarar görsün. Kendisine miras kalan kimseye de benzer yükümlülük vardır. Ana baba karşılıklı danışarak ve anlaşarak çocuğu süttten kesmek isterlerse bundan dolayı onlar için bir sakınca yoktur. Çocuklarınızı sütannelere emzirtmek isterseniz münasip olan ücreti verdiğiniz takdirde sizin için bir günah yoktur. Allah'ın koyduğu kurallara aykırı davranmaktan sakının ve bilin ki Allah yaptıklarınızın tamamını görmektedir.”*²⁴⁹ Yine, *“Sizin için çocuğu emzirirlerse onlara ücretlerini verin.”*²⁵⁰ ayetine göre, emziren

²⁴⁶ Merğînânî, *el- Hidaye*, 2/631; Halebi, *Mülteka*, 2/191; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 16; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 15.

²⁴⁷ Nevevî, Minhacü't-Talibin, 307; Zuhayli, *İslam Fıkı Ansiklopedisi*, 10/31.

²⁴⁸ Merğînânî, *el- Hidaye*, 2/631; Halebi, *Mülteka*, 2/191; Serahsî, *Mebhut*, 5/330; Bilmen, *Kamus*, 2/426.

²⁴⁹ el-Bakara, 2/233.

²⁵⁰ et-Talak, 65/6.

anneye babanın ücret vermesi ifade edilmiştir.²⁵¹ Bu durumda çocuğun süt ihtiyacını karşılamada sorumlu kişi baba olmaktadır. Bakara suresi 233. ayeti mealinde annenin çocuğunu emzirecek başka biri bulunursa, çocuğu emzirmek için zorlanmaması gerektiği, bununla beraber çocuğu emzirecek birisi bulunamaz ise çocuğun annesi tarafından emzirilmesi zorunlu görülmüştür.²⁵²

Hanefî hukukçularınca çocuğun anne ve babası arasında evlilik devam ettiği sürede anne çocuğa süt verirse bunun için ücret talep edemez. Ric'î talak ile ayrılığın vuku bulmuş olması halinde de durum aynı şekildedir. Bâin talak ile ayrılık söz konusu ise burada iki farklı görüş bulunmaktadır. Birincisi, anne iddet nafakası alacağından süt ücreti talep edemez. İkincisi ise ayrılık söz konusu olduğu için süt ücreti talep edebilir.²⁵³ Malikilere göre evlilik devam ettiği sürece veya ric'î talak ile iddet beklenmesi halinde anne çocuğa süt vermekle yükümlüdür. Özü olmadan bunu yapmaz ise hâkim tarafından mecbur tutulabilir. Bâin talak ile boşanma durumunda ise annenin süt emzirme zorunluluğunun olmadığı ve emzirirse, ücret talep edebileceği ve annenin üst tabakadan olması durumu ve çocuğun başka kadının sütünü emmeyi kabul etmesi halinde annenin süt emzirmesinin vacip olmadığı görüşündedirler.²⁵⁴

Vehbe Zuhayli'ye göre çocuğun anne tarafından emzirilmesi çocuğun hayatının korunmak istenmesi nedeni ile farzdır. Bu hüküm evliliğin devamı sürecinde aynı olduğu gibi, boşanmanın olması durumunda ve iddet döneminin bitmesinde de aynıdır. Bunun yanında Zuhayli, annenin çocuğu emzirme noktasında zorlanıp zorlanamayacağı hususunda farklı görüşler olduğunu ifade etmiştir. Malikilere göre yargı yolu ile annenin süt emzirme hususunda zorlanabileceğini, İslam hukukçularının genel görüşüne göre ise annenin zaruret olması hali dışında süt vermeye zorlanamayacağını ifade etmiştir.²⁵⁵

“...*Ne ana çocuğu yüziünden zarara uğratılsın ne de babası çocuğundan dolayı zarar görsün...*”²⁵⁶ ayeti kerimesine dayanarak Malikiler, annenin çocuğun babasına zarar vermek maksadı ile çocuğa süt vermekten uzak kalamayacağını, babanın da anneyi çocuğa süt vermekten alıkoyamayacağını ifade etmişlerdir.²⁵⁷ Annenin süt ücreti

²⁵¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/262.

²⁵² Merğînânî, *el-Hidaye*, 632; Bilmen, *Kamus*, 2/426.

²⁵³ Serahsi, *Mebhut*, 5/329; Merğînânî, *el-Hidaye*, 2/632; Halebi, *Mülteka*, 2/191; Bilmen, *Kamus* 2/426.

²⁵⁴ Zuhayli, *İslam Fıkı Ansiklopedisi*, 10/30.

²⁵⁵ Zuhayli, *İslam Fıkı Ansiklopedisi*, 10 /31.

²⁵⁶ el-Bakara,2/233.

²⁵⁷ Zuhayli, *İslam Fıkı Ansiklopedisi*, 10/30.

olarak çocuğa süt emzirebilecek bir kadının istediği ücretten fazla ücret istememesi gerekir. Zira çocuğu annenin emzirmesi öncelikli olarak tercih edilmesi gereken seçenektir. Aynı şekilde babanın da annenin istediği ücret ile başka kadının istediği ücret aynı ise çocuğa süt emzirmesi için anneyi tercih etmesi gerekmektedir.²⁵⁸

Bu görüşler çerçevesinde İslam hukukçuları çocuğun annesi tarafından emzirilmesinin zorunlu olduğu durumları; çocuğun annesinden başkasından süt emmek istememesi, anneden başka süt verecek kimsenin olmaması, babanın olmaması şeklinde sıralamışlardır.²⁵⁹ Bu durumlar dışında anne çocuğu emzirmek istemez ise sütannenin tutulması, çocuğun sütanne tarafından anne yanında emzirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Aynı durumda baba sütanne tutmaktan imtina etmiş ise anne mahkemeye müracaat edip babanın süt emzirme ücretini ödemesini talep edebilecektir.²⁶⁰

Bakara suresi 233. ayetini de dikkate alan İslam hukukçuları, çocuğun süt emmesini iâşe nafakası kapsamına dâhil etmişler, öncelikle annenin sağlık durumu, maddi durumu gibi halleri de göz önünde bulundurularak, annenin süt emzirmede öncelikli olmasını diyaneten uygun görmüşler, fakat hukuken (kazâen) bir zorlama yapılamayacağı ifade etmişelerdir. Nafaka temininde maksat, nafaka alacaklısının hayatının devamlılığının sağlanmasıdır. Süt de çocuğun ilk yaşlarında beslenip hayatta kalabilmesi için zaruri bir besindir. Ayet-i kerimde çocukların iki yaşına kadar emzirilmesi gerekliliği ifade edilmiştir. Bu da çocuğun yaşamının devamı için sütün gıda nevinden sayıldığını ve çocuğun bu ihtiyacının gerek anne gerekse sütanne tarafından karşılanması gerektiğini, bu mükellefiyetin yerine getirilmesinin sağlanmasından da babanın sorumlu kılındığını göstermektedir.

2.1.3. Giyim Eşyaları

Nafakanın tanımına, aşırıya kaçmadan giyim ihtiyacını karşılayanın da girdiği ifade edilmişti. İnsanın giyinme ihtiyacının mükellef tarafından karşılanması, öncelikle kişinin bu ihtiyacını kendisinin mağduriyetinin giderilmesi, sağlığının korunması, vücudunun zarar görmemesi ve tabii hayatın devamlılığı açısından önemlidir. Bir diğer açıdan giyim eşyasının temininde kişinin kendi faydasının yanında, karşılanmaması halinde toplumsal sorunlara yol açabilecek durumların önüne geçilmesi için, ihtiyacı

²⁵⁸ Serahsi, *Mebhut*, 5/329; Nevevî, *Minhacü't-Talibin*, 313; Halebi, *Mülteka*, 2/192; Bilmen, *Kamus*, 2/427.

²⁵⁹ Serahsi, *Mebhut*, 5/330; Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 10/31.

²⁶⁰ Serahsi, *Mebhut*, 5/330; Merğînânî, *el-Hidaye*, 632; Bilmen, *Kamus*, 2/427.

olan kimseye nafaka mükellefinin giyim eşyası temin mükellefiyeti ehemmiyet arz etmektedir. Dolayısıyla nafaka mükellefinin giyim ihtiyacını şer'î esasları dikkate alarak örf ve âdete de uygunluk gözetmek suretiyle karşılamasına gerektiği söylenebilir.²⁶¹

Giyim eşyaları alacaklının kullanımına hazır olacak şekilde temin edilmelidir. Ancak, giyim eşyası meselâ kumaş olarak alacaklıya verilirse bunun hazır hale gelmiş halinin gideri de nafaka mükellefi tarafından karşılanmalıdır. Giyim ihtiyacının yetişkinler için her altı ayda bir olmak üzere yılda iki kez, çocuklar için dört ayda bir olarak karşılanması gerekli görülmüştür.²⁶²

Alacaklı bebek ise giyim eşyaları ile beraber bebek bezi de nafaka mükellefi tarafından karşılanmalıdır.²⁶³ Bu bağlamda yine nafaka alacaklısı yatalak ve bakıma muhtaç biri ise onun da bez ihtiyacı var ise onunda mükellef tarafından karşılanması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Giyim ihtiyacının nafaka kapsamına dâhil edilmesi, onun aslî ihtiyaçlardan olmasındandır. İnsanın bu ihtiyacının giderilmesinde, bedenini örtecek giysiler ve ayakları için ayakkabı ve başörtüsü türünden olan giyecekler şeklinde üç ana ayrımın olduğu söylenebilir. Bu ihtiyaçların temininde zamanın gerekleri, mevsimsel değişiklikler, alacaklının ve mükellefin mali durumu, alacaklının yaşı, örf ve adetler gibi değişkenler dikkate alınmış, giyim ihtiyacının her altı ayda bir (Hanefiler ve Şafilerce) veya yılda bir (Malikilerce) karşılanması gerekli görülmüştür.²⁶⁴

Giyinmek, insani bir ihtiyaç olması ile beraber hem insanın kendisi hem de toplum için elzem bir konu olması hasebi ile nafaka kapsamına dâhil edilmesi ve kapsamının da belirlenmesi diğer nafaka çeşitleri gibi önemlidir. Nafakanın diğer birimlerinde olduğu gibi, giyim kaleminde de temel alınan durum, alacaklının ihtiyaç içerisinde olması ve mükellefin de karşılayabilecek durumda olmasıdır. Bu şartlar oluşmuş ise mükellef kendi gücü nispetinde giyim ihtiyacını mevsimler, alacaklının yaşı ve ihtiyacı nispetinde yılda iki kez olarak giyim ihtiyacının karşılanması gerekliliği görüşü uygun bir görüştür.

Osmanlı Nafaka Kanunu'nda "Ekâribin nafaka ve kisveleri ba'de't- teslim zayı olsa, defa-i sâniyede verilmek lazım gelir."²⁶⁵ şeklinde ifade edildiği üzere giyim

²⁶¹ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 17-19.

²⁶² Bilmen, *Kamus*, 2/448.

²⁶³ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 18.

²⁶⁴ Zuhayli, *İslam Fıkı Ansiklopedisi*, 10/104.

²⁶⁵ Nafaka Kanunu, 33.

ihtiyacının karşılanmasıyla sonra, elde olmayan nedenlerden dolayı tekrar ihtiyaç doğması halinde mükellefin bu ihtiyacı karşılaması gerekliliği görüşü çerçevesinde giyim ihtiyacının yılda bir veya iki kez haricinde de karşılanabileceğini ifade edebiliriz.

2.1.4. Mesken

Mesken ihtiyacının karşılanması hususunda örf ve âdetin dikkate alınması yanında şer'î açıdan da uygun olması gerekliliğine dikkat edilmelidir.²⁶⁶ Öncelikle mükellefin mali durumu çerçevesinde meskenin taşınması gereken vasıfları şu şekilde sıralayabiliriz.

a. İslam hukuku açısından mesken nafakası temin edilirken dini ve dünyevi ihtiyaçları karşılayabilecek vasıfta olması göz önünde bulundurulmalıdır.²⁶⁷

b. Nafaka mükellefinin nafaka alacaklısına temin etmesi gereken mesken, sâlih komşuların olduğu civarda bulunan ve alacaklıyı meskende yapılabilecek herhangi bir saldırıya karşı nafaka koruyacak vasıfta olmalıdır.²⁶⁸

c. Mesken, nafaka alacaklısının hayatını tehlikeye sokmamalı, aksine can ve mal güvenliğini sağlamalıdır.

d. Mesken hem dışarıya karşı hem de kendi içinde İslami mahremiyeti sağlayacak durumda olmalıdır.²⁶⁹

e. Mesken yaşanan zamanın gereklerine uygun şekilde tasarlanmış olmalıdır. Su, elektrik tesisatı gibi yaşam için kullanışlılığı olmalıdır.²⁷⁰

f. Mesken nafaka alacaklısının ruhi ve fiziki sağlığını bozacak şekilde büyük ve yerleşim alanlarından uzak, تنها yerlerde olmamalıdır. Mesken korku duyulacak ve تنها bir yerde ise nafaka mükellefi alacaklıya yoldaşlık edecek bir şahsın teminini sağlamak mecburiyetindedir.²⁷¹

Mesken, yaşamın devamlılığı için öncelikli ihtiyaçlar arasında gelmektedir. Mesken nafakasının yaşanabilir olması ve ifade ettiğimiz özellikleri taşıyarak mükellef tarafından alacaklıya temin edilmesi gerekmektedir.²⁷²

²⁶⁶ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 19

²⁶⁷ *Nafaka Kanunu*, 86.

²⁶⁸ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 20; *Nafaka Kanunu*, 86.

²⁶⁹ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 16.

²⁷⁰ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 22.

²⁷¹ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 17; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 23.

²⁷² Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 19-23.

Nafaka mükellefinin alacaklının mesken ihtiyacını karşılarken meskenin içinin de yaşama uygunluk çerçevesinde döşeli olması gerekliliği konusunda Malikler dışındaki hukukçular hem fikirdir. Meskenin döşeli olmasından kasıt yatak, yorgan, yastık gibi uyku için gerekli mefruşat, yeme içmede lazım olan mutfak malzemeleri, tencere, tas, ibrik, bardak ve âdete göre zorunlu olan diğer aletler, elbisesini yıkayacağı şey ve aydınlatma malzemesidir.²⁷³

2.1.5. Ev Eşyası

Mükellef tarafından alacaklıya temin edilen ev eşyası, meskenin yaşanabilir olmasını mümkün kılmaktadır. Boş, ısınmayan, yaşam için gerekli eşyaları olmayan bir mesken ne kadar yaşanabilir olabilir ki? Bu nedenle mesken ihtiyacının karşılanması yanında evin ısıtılması, yatak, perde, halı gibi eşyaların da mükellef tarafından temin edilmesi icap etmektedir.²⁷⁴

İslam dininin temizliğe verdiği önem nedeniyle ve insanın düzenli bir hayat yaşaması için temiz olunması ve bunun sağlanması için de bunu sağlayacak maddelerin nafaka kapsamında yer alması gerekmektedir.²⁷⁵

2.1.6. Hizmetçi

Sağlıklı ve kendi işini kendi yapabilen kimselerin işlerini görmek için başkalarına ihtiyaçları olmayabilir. Ne var ki insan bazı durumlar sonucunda kendi işini göremez ve hizmete muhtaç duruma düşebilir. İnsanın doğuştan veya sonradan sakat olması; elini, ayağını, gözlerini kaybetmiş olması, hastalanıp yatalak olması gibi durumlarda kendisine hizmet edilmesi ihtiyacını ortaya çıkarabilir.

Hizmetçi ihtiyacının oluşması için nafaka alacaklısının sağlık ömrünün bulunması sebebiyle kendi ihtiyaçlarını karşılayamaması gerekmektedir. Bu durumlarda oluşan ihtiyacı nafaka mükellefinin karşılaması gerekmektedir. Bu ihtiyaçların karşılanması için gerekli ücret mükellef tarafından karşılanmak zorundadır görüşleri de bulunmaktadır.²⁷⁶

²⁷³ Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 10/106.

²⁷⁴ Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 10/106; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 17; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 23; Bilmen, *Kamus*, 2/450.

²⁷⁵ Recep Çetintaş, "İslam Hukukunda Evlenmeden Doğan Haklar Bağlamında Nafaka", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 24 (2014), 185-203.

²⁷⁶ Serahsi, *Mebhut*, 5/284-285; Bilmen, *Kamus*, 2/499.

Sakatlığından veya hastalığından dolayı normal bir insanın hayatını sürdürdüğü gibi hayatını yaşayamayan, günlük ihtiyaçlarını birinin yardımı olmadan karşılayamayan, sakatlığı veya hastalığından dolayı bakıma muhtaç olan kimsenin bu ihtiyaçlarının karşılanması için hizmetçiye ihtiyaç duyulursa, hizmetçi ihtiyacının giderilmesi de nafaka kapsamında olması gereklidir. Çünkü nafaka ihtiyaç halinde doğan, alacaklının acizliği durumunda, bu ihtiyacı karşılanmaz ise hayatıyeti, sağlığı olumsuz etkilenirse var olan bir kavramdır. Hastalık, sakatlık acizlik durumlarından olduğu için bu şartlar hasıl olduğunda hizmetçi masraflarının da nafaka kapsamında sayılmalıdır.

Zahirî hukukçular kocanın, hanımı için hizmetçi tutmasını nafaka kapsamında saymazken, nafaka alacaklısı hısım ise hastalandığında ona hizmet etmeyi veya aynı hizmeti sunacak birini bulmayı nafaka kapsamında saymışlardır. Maliki hukukçularınca çocuğun hizmetçiye ihtiyacı olmasa da anne-babanın çocuğun bu ihtiyacını karşılaması ve aynı şekilde nafaka borçlusu çocukta ihtiyaçları olsun olmasın anne- babasının hizmetçi ihtiyacını karşılaması görüşündedirler.²⁷⁷

2.1.7. Hidane Ücreti

Hidâne; sözlükte çocuğu kucağa almak yahut beslemek manasındadır. İstilahta ise farklı şekillerde tarif edilmiştir. Bunlardan birine göre, hakkı olan kimse tarafından muayyen süre zarfında çocuğu terbiye etmek üzere yanında bulundurmaktır.²⁷⁸ Küçüğün ve küçük hükmünde olanların yetiştirilip büyütülmesi, eğitilmesi, korunması gibi ihtiyaçlarının karşılanması için hukuken yetkili kılınan kişilerin yerine getirmesi gereken vazife olarak da tanımlanmıştır.²⁷⁹ Yine, bebek ve küçük çocukları sürekli olarak yanında bulundurma, besleme, bakma, koruma, gözetme ve terbiye etme hak ve görevi şeklinde tarif edenler de vardır.²⁸⁰ Aynı şekilde, annenin, akrabadan herhangi bir kadının veya bir erkeğin çocuğu himayesi altına alarak muhafaza ve terbiye etmesi biçiminde tanımlayanlar da olmuştur. Hidaneye terbiye velayeti de denebilir. Çocuğun bakım ve terbiyesi kendisine verilen kimseye ise “hâdine” denmektedir.²⁸¹

²⁷⁷ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 26.

²⁷⁸ Mahmûd Esad İbn Emin Seydişehrî, *Kitâb-ı Nikâh ve Talâk*, (Dersaadet: Matbaa-i Hayriye, 1326-1328), 209-210.

²⁷⁹ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 26; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 18; İbrahim Erdem, *İslam Hukukunda Nafaka* (Diyarbakır, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 19.

²⁸⁰ Bilmen, *Kamus*, 2/421-452; Faruk Aydın, *İslam Hukukunda Hidane* (Diyarbakır, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002), 14.

²⁸¹ Bilmen, *Kamus*, 2/425.

Hidane vazifesi, çocuğun anne ve babasının evliliklerinin devamı durumunda çok gündeme gelmemektedir. Zira bu durumda belki anne ağırlıklı olarak, her iki eş de hidâne vazifesini deruhte etmektedirler. Eşlerin boşanmaları durumuna gelince, annenin çocuğun bakımını üstlenmeye en uygun olan kişi olduğu, anne yok ise hâdine görevinin çocuğa en yakın kadın hısımlar tarafından yerine getirilmesi gerektiği genel kabul görmüştür.

Hidane ücreti, çocuğun temel ihtiyaçları dışında bakım ve eğitimi kapsamakla birlikte çocuk için hidane hizmetinin sunulması bir hak, nafaka yükümlüsü için bir borçtur. Bu da hidanenin hısımlık nafakası kapsamında yer alması gerektiğini göstermektedir. Hidane döneminde olan çocuk ile ilgilenmek maddi ve manevi özel bir çaba gerektirdiğinden evlilik devam ederken anne tarafından yapılan bu vazife ebeveynlerin boşanması durumunda çocuğun bakım ve ihtimamı için anne dışında bir hâdine görevli kılınmış ise hâdine için İslam hukuku ücret ödenmesini gerekli görmüştür.²⁸² Bu ödemeyi yerine getirmek için yükümlü kılınan kişi ise çocuğun nafaka mükellefi olan hısmı olduğu belirtilmiştir.²⁸³

Hidane çağının son bulması konusunda fıkıhçıların farklı görüşleri vardır. Maliki fıkıhçılarınca hidane çağının son bulması, kız çocukları evleninceye, erkek çocukları ise ergenlik dönemine gelinceye kadardır. Şafi fıkıhçılarına göre ise kız-erkek çocuğun temyiz gücünü kazandığı zaman (yedi, sekiz yaş); Hanbeli fıkıhçılarınca kız ve erkek çocuk için yedi yaştır. Zahirilerce erkek kız ayrımı yapılmadan buluş çağına girme, Zeydilerce çocuğun kendi kendine yeteceği yaştır.²⁸⁴

Çocuğun hidane döneminde her türlü bakımının yapılmasının gerekliliği hem şer'î hem de dünyevî açıdan inkâr edilemez bir gerçektir. Çocuğun bu dönemde ihtiyaç duyduğu maddi ve manevi gereksinimlerinin karşılanması, sağlıklı bir birey olmasında bebeklik ve çocukluk çağı yaşantılarının etkisini de dikkate alırsak oldukça hassas bir konudur. İslam hukukunda evlilik boyunca ve ayrılık sonucunda ortaya çıkan hidane döneminde çocuğun bakım, muhafaza ve terbiyesi vazifesinin öncelikle anne tarafından gerçekleştirilmesini uygun görüldüğü belirtilmişti. Çocuğun bu dönemdeki şefkat, muhafaza gibi duygusal ihtiyaçlarını, en iyi şekilde anne tarafından

²⁸¹ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 27.

²⁸² Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 18; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 27.

²⁸³ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 27.

²⁸⁴ Ali Bardakoğlu, "Hidane", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 17/467.

karşılanabileceğinden hidane vazifesinin öncelikle anneye verilmesi, bu dönemdeki maddi ihtiyaçlarının ise babası ve sırası ile hısımları tarafında karşılanması gerekli görülmüştür.

Hidanede dereceler, yani öncelik sıralaması şu şekildedir:

1. Ana
2. Ananın annesi...
3. Babanın anası...
4. Ana baba bir kız kardeş
5. Ana bir kız kardeş
6. Baba bir kız kardeş
7. Teyze
8. Hala
9. Kız kardeş kızları

10. Erkek kardeş. Bunlardan hangisi olursa olsun ölmüş bulunur veya hidâneyi kabul etmez veya hidâneye ehil olmaz veyahut çocuğunu mahremi olmayan biriyle evlenirse, hidâne hakkı sâkıt olup altında bulunan derecedeki kimseye intikâl eder.

Görüldüğü gibi, hidâne hakkı evvela annenindir. Veleve ki zevcinden ayrılmış olsun veya çocukla aralarında din ayrılığı bulunsun.²⁸⁵ Ama anne uygunsuz bir hayat yaşayarak sokaklarda dolaşıp çocuğun terbiyesine bakmadığı yahut ebe ve ölü yıkayıcısı ve hamamda çalışmak gibi bir suretle çok meşgul olduğu yahut çocuğun mahremi olmayan bir şahıs ile evlenir veya ona buğz edenlerin yanında onu bulundurursa bu hakkı sâkıt olur. Anneden başka, gerekli şartları taşıyan biri bulunmazsa çocuğu velîsi alabilir.²⁸⁶

2.1.8. Tedavi Masrafları

Nafaka alacaklısının tedavi masraflarının karşılanması, nafaka tanımında hayatiyetin devamlılığını sağlaması gerekliliğinin vurgulanması sebebiyle, tedavi ve ilaç masraflarının da nafaka kapsamında yer alması gerektiği sonucu çıkarılmıştır.²⁸⁷

²⁸⁵ Çünkü muğâyeret-i dîn ile şefkat-i mâderâne zail olmaz.

²⁸⁶ Seydişehrî, 212. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Celal Erbay, *İslam Hukukunda Küçüklerin Himayesi*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998).

²⁸⁷ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 20; Bilmen, *Kamus*, 499.

Tedavi harcamalarının hayati tehlike arz etmemesi durumunda nafaka kapsamına alınması, diğer hastalık durumlarında hukuken olmasa da diyâneten nafaka ödenmesi gerektiği düşüncesi bu bağlamda dillendirilmiştir.²⁸⁸

2.1.9. Evlendirme

Nafaka alacaklısının evlendirilmesi hususunda İslam hukukçuları arasında görüş birliği yoktur. Konu ile ilgili bazı mezhepler (Maliki, Şafî, Hanbeli, Zeydilerin bir kısmı) nafaka alacaklısının evlendirilmesini nafaka kapsamına alırken Hanefî ve Zeydilerce bu konu nafaka kapsamına dâhil edilmemiştir.²⁸⁹ Hanefîlerin çoğunluğuna göre evliliğin kemâliyâtan sayılması nedeni ile babayı evlendirmek vacip değildir.²⁹⁰

İslam hukukçularının bu görüşleri çerçevesinde evlenme ihtiyacının karşılanmaması durumunda nafaka alacaklısının hayatı zorlaşacak, günaha meyletme durumu söz konusu olacaksa²⁹¹ ve mükellefin nafaka alacaklısını evlendirme imkânı varsa nafaka alacaklısının evlendirilmesinin nafaka kapsamında sayılması gerektiği görüşü daha uygun gibi durmaktadır.

Birçok İslam hukukçusu ve Hanefîlerden bir rivayete göre nafaka alacaklı olan baba kâfir de olsa çocuğunun onu evlendirmesi, Şafîler, Hanefîler ve Hanbelilere göre dedenin de evlendirilmesi gerekmektedir. Oğlun evlendirilmesi hususunda ise Şafî ve Hanefî hukukçuları babanın zorlanamayacağı, Hanbeli hukukçuları ise oğlanın nafakası babasının üzerine ve oğul babasının onu evlendirmesine muhtaç ise babasının oğlunu evlendirmesinin vacip oluşu ve çocuğun baba gibi anneyi de evlendirmek zorunda olduğu görüşündedirler.²⁹²

Çocuğun evlendirmesi gereken babası ve dedesi veya iki dedesi var ise (anne ve baba tarafından) ve çocuğun da bunlardan sadece birini evlendirme imkânı var ise en yakın olanı evlendirmesi gerekmektedir. Baba ile dede arasında babayı, anne tarafından dedesi ve baba tarafından dedesi varsa asabe oluşundan dolayı baba tarafından dedeyi evlendirmesi gerekmektedir.²⁹³

²⁸⁸ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 35.

²⁸⁹ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 20.

²⁹⁰ Zuhayli, *İslam Fıkı Ansiklopedisi*, 10/86.

²⁹¹ Zuhayli, *İslam Fıkı Ansiklopedisi*, 10/ 86.

²⁹² Zuhayli, *İslam Fıkı Ansiklopedisi*, 10/87.

²⁹³ Zuhayli, *İslam Fıkı Ansiklopedisi*, 10/87.

2.1.10. Techiz-Tekfin

Ölüm anından, mezarının örtülmesine kadar geçen sürede yapılması gereken, kabrin satın alınması, ölünün yıkanması, kefenlenmesi, taşınması, defnedilmesi ve benzeri masraflar için yapılan harcamalara techiz masrafları denmiştir.²⁹⁴

Techiz masrafları, ölen kişinin terikesi var ise terikeden karşılanması konusunda İslam hukukçularınca ittifak edilmiş olmakla beraber, eğer terike yok ise techiz masraflarının kimin tarafından karşılanacağına dair farklı görüşler bulunmaktadır. Terike yok ise; ölen kimsenin sağ iken nafaka mükellefi kim ise techiz masraflarının o kimse tarafından karşılanacağına dair Hanefî, Zeydi, Şafîî, Hanbeli fakihlerinin ortak görüşü vardır. Aynı durumda ölünün hısmı yok ise techiz masraflarının devlet tarafından karşılanması görüşü hâkimdir. Bu durum mümkün değilse, techiz masraflarının zengin Müslümanlar tarafından karşılanması gerektiği ve bunun onlar üzerine farz-ı kifaye olduğu kabul edilmiştir.²⁹⁵

Terikesi bulunmayan ölünün masrafları Malikilere göre devlet tarafından karşılanır. Zahirî hukukçular ise nafaka mükellefini sorumlu tutmaz, ölen kimsenin vefatında hazır bulunan Müslümanları techiz masraflarının karşılanmasından sorumlu tutarlar.²⁹⁶

Ölüm halinde insanın acziyetinin en yüksek noktada olması, nafakanın da acziyetin ortadan kaldırılması noktasında ortaya çıkan bir kavram olması nedeni ile ölüm sonrasında insanın kefenlenme ve kabre konulana kadarki ihtiyaçlarının da giderilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu ihtiyacının ise İslam hukukçularının da belirttiği gibi ölen kişinin nafaka mükellefi tarafından, nafaka mükellefi yoksa devlet tarafından karşılanması görüşü hem insanın varlık değerine saygı hem de topluma olumlu yansısı açısından uygun görünmektedir.

2.1.11. Eğitim ve Öğretim Harcamaları

Çocuğun hem fiziksel hem ahlaki yönden gelişmesi için belli bir döneme kadar harcanan emek ve maddi değerlerin hidane kapsamında olduğundan bahsetmiştik. Hidane döneminin bitiminden sonra, çocuğun ilerleyen yaşlarda kendi iâşesini karşılayabilmesi için mesleki gelişimine katkı sağlanması, hayatını idame ettirebilmesi,

²⁹⁴ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 21.

²⁹⁵ Muhammed Kadri Paşa, *el-Ahkamü's-Şer'iyye fil-Ahvali's-Şahsiyye*, çev. Muhammed Ahmed Sirac, Ali Cum'a Muhammed (Kahire; Daru's-Selam, 2009), 1/19-20.

²⁹⁶ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 45.

topluma faydalı bir birey olması, kendi nafakasını temin ederek kendisi için oluşabilecek nafaka alacaklılığı halini de ortadan kalkabilecek olması sebebi ile eğitim harcamalarının da nafaka kapsamında yer alması uygun görünmektedir.

Maliki ve Şafiî fıkıhçılar, çocuğun terbiyesi, mesleki ve sanatsal eğitiminin sağlanması çocuğun babasının görevi olarak görmüş, hatta çocuğun eğitiminin, ailenin sosyo-ekonomik yapısına uygun olarak yapılması gerektiğini belirtmişlerdir.²⁹⁷ Ayrıca faydalı ilim ile meşgul olan, buluş çağına gelmiş fakir evladın nafakasının da babası tarafından karşılanması gerekliliği de ifade edilmiştir.²⁹⁸

Eğitimin harcamalarının hısımlık nafakası kapsamına dâhil olmasını ayet ve hadislerin de desteklediklerini söyleyebiliriz. “İlim öğrenmek kadın erkek herkese farzdır.” hadisinin işaret ettiği gibi eğitimin kadın erkek herkesin hayatında önemli bir yeri vardır. “Ailenizi cehennem ateşinden koruyunuz.”²⁹⁹ âyeti temel alınarak, insanı yanlış iten, insanın karakterini dünya ve ahiret hayatını olumsuz etkileyecek hayat tarzından uzak duracak şekilde oluşturabilmesi için hıdane döneminden sonra da çocukları hayata hazırlamak, karşılaşacakları zorluklarla mücadele edebilecek güç ve kabiliyette olmaları için eğitilmeleri önemlidir. Konu ile ilgili ayet, hadis ve İslam hukukçularının görüşleri çerçevesinde çocuğun hıdane dönemi sonrasındaki eğitiminin yapılması zorunluluğu ve bu husustaki harcamaların nafakanın kapsamına dâhil edilmesi gerektiği söylenebilir.

2.2. Evlilik Nafakasının Mahiyeti ve Kapsam

Evlilik nafakasının kapsamını, evlilikten doğan ve evlilik süresince kadının ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik unsurlar çerçevesinde iâşe, giyim ve bakım ihtiyaçları, mesken temini, hizmetçi masrafları, tedavi ve ilaç masrafları başlıkları altında ele alacağız.

2.2.1. Kadının İâşesi

Kadının geçimi ve iâşesinin kocasına ait olduğuna dair ayet ve hadisler bulunmaktadır. “Eli geniş olan elinin genişliğine göre nafaka versin. Rızkı dar olan da

²⁹⁷ Bilmen, *Kamus*, 2/427; Muhammed Emin Ömer İbn Âbidîn, “*Usûl ve Furuun Nafakasıyla İlgili Nakiller Üzerine Bir İnceleme*”, çev: Kemal Yıldız, İlyas Yıldırım, Mehmet Gayretli, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 13, 2009, 441-470, 443.

²⁹⁸ Halebi, *Mülteka*, 2/192; Bilmen, *Kamus*, 2/446.

²⁹⁹ et-Tahrîm, 66/6.

*Allah'ın ona verdiğiinden (o ölçüde) harcasın...*³⁰⁰, “...Onların(annelerin) yiyeceği, giyeceği örfe uygun olarak babalara aittir...”³⁰¹ mealindeki ayetler ve “Kadınlarınıza yediğinizden yedirin, giydiğinizden giydirin. Onları dövmeğin ve yüzlerine de vurmayın”³⁰² hadisi kocanın, karısının iâşesini karşılaması ve iâşenin kişinin kendi yediği ölçüde olması gerektiğini ifade etmektedir.

Evlilik nafakasında kadının iâşesinin kapsamını; yiyecek ve içecek türünden gıda maddeleri, bu gıda maddelerinin tüketime hazır hale gelmesinin sağlanması, bunun için gerekli aletleri, bu aletlerin bakımını ve bunun alacaklıya ulaştırılması olarak ifade etmek mümkündür.³⁰³

İâşe takdir edilirken mükellefin iâşeyi karşılama imkânı ile beraber örf ve adetler, ucuzluk-pahalılık, gençlik- yaşlılık, yaz-kış gibi yer-zaman ve durumun göz önünde bulundurulması gerektiği görüşü hukukçular tarafından genel kabul görmüştür.³⁰⁴

Her ay için belli bir miktar nafaka takdir edilmişse, birinci ay için derhal verilmesi gerekirken, diğer aylar için “muzâf” olarak lâzım olur. Yani her ay girdikçe nafakanın da teslimi gerekir. Nafaka takdir edildikten sonra fiyatlar değişirse, nafaka da ya artırılır yahut eksiltilir.³⁰⁵

Zevce zevcesinin nafakasını kendisi verir. İsterse nafaka takdiri hâkimin tarafından yapılmış olsun. Zevce de onun izni olmaksızın mevcut olan yiyeceklerden faydalanabileceği gibi, aldığı kumaştan elbise imâl edebilir. Zevce infâktan imtinâ edip zevce de hâkime müracaât ederse, hâkim zevcenin hâline münasip müddetlerle nafaka takdir eder. Mesela tâcirler için aylık, zenaatçılar için gündelik, ücretini haftadan haftaya alan işçiler için haftalık, ziraât erbabı için senelik olarak takdîr eder ve ücretin peşin verilmesini emreder.³⁰⁶

İâşe maddelerinin miktarını tespiti konusunda Şafîî hukukçuların dışındakiler iâşe için bir miktarın belirlenmediğini; yetecek miktarın verilmesi gerektiğini söylerken, Şafîî hukukçular iâşe miktarının hububat cinsinden belirli olduğunu, zengin için her gün

³⁰⁰ et-Talak, 65/7.

³⁰¹ el-Bakara, 2/233.

³⁰² Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 40-41.

³⁰³ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 15.

³⁰⁴ Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 2/102; Mergînânî, *el-Hidaye*, 621; Recep Çetintaş, “İslam Hukukunda Evlenmeden Doğan Haklar Bağlamında Nafaka”, 185-203; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 15;

³⁰⁵ Seydişehrî, *Kitâb-ı Nikâh ve Talâk*, 103.

³⁰⁶ Seydişehrî, *Kitâb-ı Nikâh ve Talâk*, 103.

iki “müd”, fakir için bir müd, orta halli olanlar için bir buçuk müd olarak ifade etmişlerdir.³⁰⁷

İmam Serahsi’nin ifade ettiği gibi nafaka ile esasında ihtiyacın giderilmesi amaçlanması sebebi ile zaman, şartlar, yaş, örf ve adetler dikkate alınarak ihtiyacın giderilebileceği kadar iâşe temin edilmesi gerektiği³⁰⁸ ve Merğînânî’nin hadiste yer alan “...yeteceği kadar...” ifadesine dayanarak, miktar belirtmenin uygun olmadığı düşüncesi ihtiyacın giderilmesi hususunda esneklik sağlamaktadır.³⁰⁹

Mükellef iâşeyi ayni olarak, yani birebir kendini vermek suretiyle veya Hanefilerin ve Malikilerin görüşüne göre nakdi olarak da karşılığını vermek sureti³¹⁰ ile alacaklıya temin edebilir. İâşe temininde mükellefin dikkat etmesi gereken hususlardan biri de iâşenin mevsimsel değişiklikler dikkate alınarak mevsimin gereklerine göre sağlanması, mevsim meyve ve sebzeleri dikkate alınarak iâşenin temin edilmesidir.³¹¹

Yukarıda sayılan hususlar yanında Hanefilerin genel kabulüne göre yiyeceğin dışarıdan tedâriği erkeğe ve içeride hazırlanması kadına aittir. Kadın yemek hazırlamaktan kaçındığı sûrette bakılır: Daha önce hizmet etmişliği yoksa veya hizmetten âciz yâhut hasta ise zevce hazır yemek tedâriğine yahut aşçı istihdâmına mecbur olur. Ama zevce hizmet etmişliği olan birisi olup hizmete de muktedir ise zevç onu katıktan mahrum bırakır. Yoksa yemek hazırlamaya cebr edemez. Bunun yanında kadın hânedeki hizmetine mukâbil ücret talep edemez.³¹²

2.2.2. Giyim ve Bakım İhtiyaçları

Kadının giyinme ihtiyacının karşılanması yani vücudunu örtmesi, mahremiyetini muhafaza etmesi, dış etkenlerden, soğuk sıcak gibi mevsimsel özelliklere göre farklılık gösteren durumlarda insanı muhafaza edip sağlığını koruması açısından kadının ihtiyacını karşılaması gerektiği hususunda özelde kadının genelde toplumun huzurunun sağlanması açısından İslam hukukunda önem arz eden konular arasında yer almaktadır.³¹³

³⁰⁷ Serahsi, *Mebhut*, 5/182; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 4/276; *Nafaka Kanunu*, 73.

³⁰⁸ Serahsi, *Mebhut*, 5/182; Merğînânî, *el-Hidaye*, 2/ 621.

³⁰⁹ Merğînânî, *el-Hidaye*, 2/ 156.

³¹⁰ Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 10/102.

³¹¹ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 15.

³¹² Seydişehrî, *Kitâb-ı Nikâh ve Talâk*, 107.

³¹³ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 16-17.

Kadının giyim ihtiyacının karşılanması hususunda kocanın mükellefiyetinin sabit olduğu İslam hukukçularınca genel kabul görmüş görüştür.³¹⁴ Kur'an'da “...Onların(annelerin) yiyeceği, giyeceği örfe uygun olarak babalara aittir...”³¹⁵ buyurulmaktadır. Hz. Peygamber (s. a. v.) kendisine kadının kocası üzerindeki haklarını soran adama “Kocanın yediği zaman ona da yedirmesi giydiği zaman onu da giydirmesidir...”³¹⁶ olarak verdiği cevap, kocanın karısının giyim ihtiyacını karşılaması gerektiğini ifade eden başka bir delildir.

Şafîîler ve diğer hukukçular arasında kadının giyim ihtiyacının kadının kifayeti kadarı ile tespit edilmesi konusunda ittifak vardır.³¹⁷

Kadının giyim eşyaları giyime hazır şekilde temin edilebileceği gibi karşılığı nakdi olarak da verilebilir. Bu konuda dikkat edilmesi gereken husus giyim ihtiyacı nakit olarak karşılanacaksa maliyetinin peşin olarak verilmesidir.³¹⁸ Kadının giyim ihtiyacı bedel ödenmeyip giyim eşyası şeklinde karşılanması durumunda giyime hazır elbise şeklinde temin edilmeli, kumaş verilecekse terzi masrafı da dâhil edilmelidir.³¹⁹

Hanefî ve Şafîî hukukçulara göre giyim ihtiyacı için yazlık ve kışlık olmak üzere yılda iki kez elbise temin edilmesi gerekirken, Maliki ve Hanbeli hukukçularına göre ise giyim ihtiyacı yılda bir kez karşılanmalıdır.³²⁰

İç giyim, dış giyim, ayakkabı, kış mevsiminde ihtiyaç duyulan kışlık kaban/mont, bot/çizme vb. gibi ihtiyaçların nafaka mükellefi eşin maddi durumuna göre karşılanması gerekmektedir.³²¹ Kadının elde olmayan nedenlerden dolayı zamanından önce tekrar giyim ihtiyacının doğması durumunda ve zamanının dolmasına rağmen giyim eşyalarının yıpranmaması durumunda da kadına yeniden giyim eşyası alınmalıdır. Kadın kendine alınan kıyafeti giymeyip muhafaza etse, yani süresi dolunca dahi kullanılabilir durumda da olsa yenisi alınması gerekir.³²² Kadının kendine ait giyim eşyasının bulunması veya başkaları tarafından giyim kapsamında hediye almış olması,

³¹⁴ Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 10/104; Güleç, *İslam Hukukunda Nafaka*, 51; Zahit Köseoğlu, *İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü* (Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 51-52.

³¹⁵ el-Bakara, 2/233.

³¹⁶ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 40-41.

³¹⁷ Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 10/104.

³¹⁸ Bilmen, *Kamus*, 2/449.

³¹⁹ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 18-19; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 15.

³²⁰ Serahsi, *Mebcut*, 5/183; Bilmen, *Kamus*, 451; Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 10/104; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 28; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 19; Çetintaş, “İslam Hukukunda Evlenmeden Doğan Haklar Bağlamında Nafaka”, 192; Halebi, *Mülteke*, 2/176.

³²¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 4/258.

³²² Serahsi, *Mebcut*, 5/184.

kocanın giyim ihtiyacını karşılama vazifesini kaldırmaz ve karısına “Bu yeterlidir.” diyemez.³²³

Giyim eşyasının giyilecek durumda teslim edilmesi, eşin mali durumuna münasip bir kalitede olması, dini esaslara aykırı olmamakla beraber yaşanılan yerin örf ve âdetlerine de uygun olması gerekmektedir.³²⁴

Koca, karının hayatta iken nasıl giyim masraflarını karşılıyorsa, karının ölmesi durumunda tekfin ve techiz masraflarını da karşılamakla mükelleftir.³²⁵

Bakım ve temizlik ihtiyaçları da giyim ihtiyacı türünden kabul edilebilir. Çünkü hayâtın bir insana yakışır şekilde devamlılığı hususunda temizlik de elzem bir konudur. İslam hukukçuları hanımın temizlik malzemesi ihtiyacının nafakaya dâhil sayıp kocası tarafından aşırıya kaçmamak sureti ile temin edilmesini uygun bulmuşlardır.³²⁶

Kişisel bakım ihtiyaçları, giyim ve temizlik eşyalarına göre ikinci planda kalabilecek ihtiyaçlardan sayılabilir fakat eşlerin hassasiyeti, bu ihtiyacın öncelikli ihtiyaçlar arasında sayılması için etken olabilir. İslam hukukçularının bazıları parfüm ve güzel kokuları nafaka kapsamına alırken kozmetik ürünler ve makyaj malzemeleri için farklı görüşleri ifade etmişlerdir.³²⁷ Hanım zengin bir ailenin kızı ve kullanmaya alışık olduğu bakım ürünlerini (sürme, kına, tarak, vb.) kullanmadığı zaman kendini kötü hissederse zevcin bu ihtiyaçları karşılaması gerektiği görüşü vardır.³²⁸

Hanefi ve Şafii hukukçulara göre makyaj ve kozmetik malzemeleri nafaka kapsamında sayılmazken, Maliki hukukçular eşin hanımına rağbetinin azalmasının önüne geçmek amacı ile makyaj ve kozmetik malzemelerini de nafaka kapsamında saymışlardır.³²⁹

Maliki hukukçuların bakım ihtiyaçlarının nafaka kapsamında sayılması görüşü, günümüzde görselliğin teşhirinin yaygın olması, Ömer Nasuhi Bilmen’in *Kamus*’ta da

³²³ Bilmen, *Kamus*, 2/450

³²⁴ Meryem Arıkfıdan, *İslam Hukukunda Kadın Haklarının Korunmasına Yönelik Tedbirler* (Eskişehir: Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 70.

³²⁵ *Nafaka Kanunu*, 33-75.

³²⁶ Bilmen, *Kamus*, 2/449; M. Zeki Uyanık, “İslam Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47, 2019, 66. “Hânenin döşemesiyle levâzımını su, sabun ve baş tarağı gibi nezâfete dâir havâyici ve hâneye ait âlât-i mesâ’iyi tedârik etmeye zevc mecburdur. Ama kına ve sürme gibi mevâdd-ı tezyîniyeyi ve yemiş gibi havâyic-i zarûriyeden olmayan şeyleri tedârike ve tabib ücreti ve edviye bedeli vermeye mecbur değildir.” Seydişehrî, *Kitâb-ı Nikâh ve Talâk*, 108-109.

³²⁷ Uyanık, “İslam Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası”, 66; Çetintaş, “İslam Hukukunda Evlenmeden Doğan Haklar Bağlamında Nafaka”, 195.

³²⁸ Bilmen, *Kamus*, 451; *Nafaka Kanunu*, 74-75.

³²⁹ Uyanık, “İslam Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası”, 67; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 28.

ifade ettiği gibi kadının zengin olması ve kadının bakım malzemesi kullanmaya alışık olması durumlarında zevc, kadının bu ihtiyacını karşılaması daha uygun olur.³³⁰ Nafakanın amacı, insanın ihtiyacını karşılayıp hayatını normal düzeyde yaşayabilmesini sağlamak ise, hayat standardı itibari ile alışkanlıkların imkânlar dâhilinde sağlanması, bu bağlamda kadının ihtiyacının karşılanması ile aile huzuruna olumlu katkı sağlayacağından bu tür ihtiyaçların nafaka kapsamı dâhiline alınması daha uygun olsa gerektir.

2.2.3. Mesken

Mesken temini, evlilik nafakasının bir parçası olarak aile hayatının sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için kocanın hanımına karşı bir vazifesidir.³³¹ “Onları imkânınız dâhilinde oturduğunuz yerde oturtun.”³³² âyetinde mesken temininin kocanın mali durumuna göre koca tarafından yapılması gerektiği ifade edilmektedir.³³³ “Şu üç şey Âdemoğullarının saadetindendir; sâliha bir hanım, geniş bir ev, rahat bir binek.”³³⁴ hadisi de aile içinde mutluluğun sağlanması için ev/ meskenin varlığının gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

Evlilikte mesken ihtiyacının karşılanması, yapı olarak mesken olmanın yanında mesken içinde hayatın devamlılığını sağlayacak, yaşamı kolaylaştıracak alet ve eşya ile donatılması, faydalanabilecek ve muhafaza edici özellikte olması gerekmektedir.³³⁵

Evlilik müessesesinde evlilik nafakasının mükellefi olan koca, hanımı için müstakil mesken temin etmek zorunluluğunun yanında meskenin de daha önce hısımlık nafakası kapsamında bahsettiğimiz özellikleri taşıması gerekmektedir.³³⁶ Koca, hanımının yalnız yaşamaktan korkacağı mesken temininden kaçınmalı, kadın bu özellikte bir meskende oturmak mecburiyetinde ise kadına eşlik edecek bir arkadaş bulunmalıdır.³³⁷ Ayrıca mesken kadının dini vazifelerini yerine getirebileceği,

³³⁰ Bilmen, *Kamus*, 2/453.

³³¹ Hamdi Döndüren, “Mesken”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 29/316,

³³² et-Talak, 65/6.

³³³ Merğînânî, *el-Hidaye*, 4/626; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 4/258; Bilmen, *Kamus*, 2/450; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 19; *Nafaka Kanunu* 74-75; Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 10/104-105.

³³⁴ Döndüren, “Mesken”, 29/316.

³³⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 4/ 258; Lütfiye Akgül, “İslam Hukukunda Evli Kadının, Nafakası ve Kapsamı”, *Ekev Akademi Dergisi* 19/62 (Bahar 2015), 31.

³³⁶ *Nafaka Kanunu*, 86; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 29.

³³⁷ *Nafaka Kanunu* 86-87.

mahremiyetini koruyabilecek ve dünyevi ihtiyaçlarını karşılayabilecek özellikte olmalıdır.³³⁸ Seydişehrî bu hususlarda şöyle demiştir:

“Zevc kendi istediği mahalde zevcesi için bir mesken-i şer’î tedârikine mecburdur. İster kendi mülkü olsun veya icâre veyahut âriyet tarikiyle tedârik etsin. Bu bâbda kilitli ve müstakil bir oda husûl-i maksada kâfidir ve fakat matbah gibi merâfıkı bulunmak lazımdır. Zevc hânede zevcesine yoldaş bulundurmaya mecbur değildir. Lâkin zevce tevahhuş etmemek için meskeni iyi komşular arasında intihab etmek lazım gelir. Komşusuz o mesken şer’î olmaz.”³³⁹

Kadının meskende kocasının hısımları ile oturmaya zorlanamayacağı, kocanın önceki evliliğinden olan ergenliğe erişmemiş çocukları ile oturtulabileceği, bununla beraber kadının önceki evliliklerinden olan çocukları ile eşinin izni olmadan bahsedilen meskende oturamayacağı görüşü hâkimdir.³⁴⁰

Meskenin temininde dönemin örf ve adetlerine göre hareket edilmesi ifade edilmiş, kadının şahsi ev eşyasının olmasının da kocanın bu mükellefiyetini ortadan kaldırmayacağı belirtilmiştir.³⁴¹ Bu meskenin kocanın şahsi meskeni veya kirasını ödediği bir mesken de olabileceği belirtilmiştir.³⁴²

Maliki hukukçular dışındaki İslam hukukçularının çoğunluğuna göre meskenin döşeli olması; yatak, yorgan, yastık gibi uyku için gerekli olan malzemeler, yeme içme için gerekli olan eşyalar, âdete göre zorunlu olan aletler, elbiselerin yıkanacağı makine vb. şeyler, aydınlatma malzemelerinin bulunması ve bunların da koca tarafından karşılanması gerekmektedir.³⁴³

İslam hukukçularının görüşleri ve evlilik nafakası kapsamında yapılan akademik çalışmalarda verilen bilgilerden yola çıkarak, öncelikle eşin mali durumu, dini çerçevede örf âdetler, çağın gerekleri, kadının evlenmeden önceki yaşam standardı göz önünde bulundurularak kocanın, kadının mesken ihtiyacını karşılaması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Kadının mesken ihtiyacının eşi tarafından karşılanması zorunluluğuyla beraber meskenin hayatı kolaylaştıracak ev içi eşya ile donatılması ve

³³⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 4/258; Bilmen, *Kamus*, 2/450; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 17-18; *Nafaka Kanunu* 86; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 21; Dirik, “Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Haller”, 142; Uyanık, “İslam Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası”, 64.

³³⁹ Seydişehrî, *Kitâb-ı Nikâh ve Talâk*, 106-107.

³⁴⁰ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 29.

³⁴¹ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 29.

³⁴² *Nafaka Kanunu*, 33.

³⁴³ Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 10/105-106; *Nafaka Kanunu*, 74-75.

bunun da kadının eşi tarafından yapılması gerektiği sonucuna, kadının evlilik sonrası nafakasının eşi tarafından karşılanması zorunluluğundan ve mesken içerisinde yaşamı kolaylaştıracak eşya olmadan meskenin yaşanacak yer olma özelliğini taşımasından yola çıkarak ulaşabiliriz.

2.2.4. Hizmetçi Masrafları

Hizmetçi masrafının evlilik nafakasına dahil olarak değerlendirilmesinin birçok sebebi bulunmaktadır. Bunlar, kadının evlenmeden önceki hayatında ev işlerini gören hizmetçisinin veya hizmetçilerinin olması, kadının ev işi, çocuk bakımı gibi faaliyetleri yapmaktan aciz olması, ailenin kalabalık olması; çocuk sayısının fazla olması ve kadının veya kocanın sosyal statüsü gibi durumlardır.

Kadın için hizmetçi temininin, kocanın mali durumuna göre ve ihtiyaca binaen koca tarafından sağlanması görüşü İslam hukukçuları tarafından genel olarak kabul edilmekle beraber Zahiriler bu görüşte değildirlir.³⁴⁴

Kadının acizliği, hastalığı gibi yetersiz kalması gibi durumlarda bir hizmetçinin sağlanması İmam Malik, İmam Şafi ve ahabı rey tarafından kabul görmüştür.³⁴⁵ Evlilik nafakası mükellefi, hizmetçi sayısının birden fazla olmasına ihtiyaç var ise birden fazla hizmetçi temininden ve hizmetçilerin temini ile beraber hizmetçilerin nafakasının karşılamaktan da sorumlu tutulmuştur.³⁴⁶ Ebu Hanife ve İmam Muhammed, hanıma birden fazla hizmetçi gerekli olmadığı, bir hizmetçinin yeterli olduğu görüşünde, İmam Ebû Yusuf ise kadının bir ev içi, bir de ev dışı işler için iki hizmetçiye ihtiyaç duyması nedeni ile iki hizmetçinin de nafakasının karşılanması gerektiği görüşündedir.³⁴⁷ Bununla beraber hizmetçi veya hizmetçiler kocanın da hizmetini görmek zorundadır. Aksi durumda koca hizmetçinin nafakasını ödemekle sorumlu tutulmamaktadır.³⁴⁸

Bu görüşlerin yanında Hz. Peygamberin, ev içi hizmetlerini kızı Hz. Fatma'ya, ev dışı hizmetlerini de damadı Hz. Ali'ye vazife olarak vermesini dayanak göstererek hanımın evlilik öncesinde ev işlerini yapmaya alışkın olmayan biri olması veya evlilik

³⁴⁴ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 24; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 30-31.

³⁴⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 4/258.

³⁴⁶ *Nafaka Kanunu*, 64.

³⁴⁷ Merginânî, *el-Hidaye*, 2/158

³⁴⁸ *Nafaka Kanunu*, 64.

öncesinde ev işleri yapan biri olması halinde eşinin maddi gücü buna müsait olsa dahi kocanın hanımına hizmetçi tutmasının gerekli olmadığı görüşü de vardır.³⁴⁹

Kocanın fakir olması durumunda ise, koca hizmetçinin nafakasını ödemekle mükellef olmamakla beraber mali durumu hizmetçi için yeterli olmayan kocanın, eşine yardımcı olması gerekli görülmüştür.³⁵⁰

Bu görüşler çerçevesinde evlilik nafakasının kapsamına eşin hanımına hizmetçi temininin, eşin mali durumu göz önünde bulundurularak, hanımın ev işleri ve çocuk bakımında acizliğinin olması, kadının evlilik öncesi hayattaki yaşam standartları ve alışkanlıkları göz önünde bulundurularak sağlanması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

2.2.5. Tedavi ve İlaç Masrafları

Nafakanın tanımında hayatiyetin devamlılığına vurgu yapılması sebebi ile giyim, iye, mesken nafakalarından, hizmetçi teminine, bireysel ve beraberinde toplumsal huzurun, sağlıklı bir aile ortamının oluşması için yukarıda bahsettiğimiz hususların nafaka kapsamında yer almasına değinmiştik.

Zeydiler hariç İslam hukukçuları sağlık harcamalarını evlilik nafakasını kapsamında görmemektedir.³⁵¹ İslam hukukçuları bu görüşlerine “İmkânı geniş olan, nafakayı imkânlarına göre versin. Rızkı daralmış olan da nafakayı Allah’ın kendisine verdiğinden ayırsın. Allah hiç kimseye gücünün yettiğinden başkasını yüklemes.”³⁵² âyetiyle delil getirerek kocanın devamlı ve sabit nafakadan sorumlu tutulması gerektiğini belirtmiş, tedavi masraflarının ise arızı oluşu nedeni ile evlilik nafakası kapsamında saymamışlardır. Bununla beraber icare akdiyle tutulmuş, yani kiralanmış mekânın hasar görmesi durumunda bundan kiracının sorumlu tutulamayacağına, kocanın kiracıya kıyaslanarak, karının hastalanması durumunda da tedavi ve ilaç giderlerinin karşılanmasından da kocanın sorumlu tutulamayacağı görüşündedirler.³⁵³ Bu görüşlerin yanında yapılan birçok çağdaş akademik çalışmada ilaç ve tedavi masrafları evlilik nafakası kapsamına dâhil edilmiştir. Bunlardan Hayreddin Karaman’ın konu ile ilgili: “Tarak, temizlik ve süs malzemesi gibi şeyleri almak da kocanın nafaka vazifesine dâhildir” diyen fıkıhçıların ‘doktor ve ilaç parası kocaya ait

³⁴⁹ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 31; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 25.

³⁵⁰ *Nafaka Kanunu*, 64.

³⁵¹ Zuhayli, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 10/ 98; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 28; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 8

³⁵² et-Talak, 65/7.

³⁵³ Uyanık, “İslam Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası”, 66; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 29.

değildir' demeleri garip ve mesnetsizdir"³⁵⁴ yorumu ve Serahsî'nin "Kadın hastalansa onun nafakasını vermek kocanın görevidir."³⁵⁵ ifadesi tedavi ve ilaç masraflarının nafaka kapsamında ele alınmasının mümkün olduğunu göstermektedir.

İslam hukukçularının; hastalığın arizi durum oluşu, kocanın ancak devamlı sabit nafakadan sorumlu tutulması gibi gerekçelerle ve kiracıya kıyasla kocanın tedavi ve ilaç nafakasından muaf tutulması görüşü, kadının ev konumunda görülmesi, kocanın ev sahibi yerine ev üzerinde geçici kullanma hakkı olan kiracı ile kıyaslanması, bütün bunlar bir yana kadının bir eşya, mal konumunda görülmesi Allah'ın yaratılmışların en şerefliisi olarak yarattığı insanoğlu için, bazı araştırmacılarca uygun bir benzetme gibi durmamaktadır. Evlilik müessesesi, eşlerin ve çocukların huzurlu bir hayat yaşaması ve paralelinde toplumun da huzurlu olması için önem arz etmektedir. Evliliğin temel bireylerinden olan kadının tedavi ve ilaç ihtiyacının karşılanmaması, ailenin huzurunu ve beraberinde toplumun huzurunu da negatif yönde etkileyecektir.

Hasta olan kadının tedavi ettirilmesi hususunda; "*Kadınlar Allah'ın sizlere emanetidir*" hadisi ile kadının erkek eşlere emanet edilmesi, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hastalanan kişinin tedavi olması konusundaki hadisleri ve kadının hayatını devam ettirmesi için iâşesinin sağlanması, hastalanmasının önüne geçmek için mevsimsel olarak giyim nafakasının karşılanması, kadının ev işlerini yapmada yetemediği durumlarda veya aciz olduğu durumlarda hizmetçinin kadına yardım için tutulması nasıl nafaka kapsamına dâhil edilmişse, tedavi ve ilaç ihtiyacı olan bir kadının bu ihtiyacının karşılanmasının da nafaka kapsamına dâhil edilmesi gerekli gibi durmaktadır.

Sağlık, bir insanın normal hayatını sürdürebilmesi için en başat unsurdur. Bu nedenle insanın sağlık açısından bir ihtiyacı var ise bunun tüm ihtiyaçları içerisinde öncelik arz etmesi ve nafaka kapsamında yer alması yani bu ihtiyacın kadının eşi tarafından karşılanması³⁵⁶ gerektiği görüşü daha uygun görünmektedir.

Anlaşıldığı üzere önceki dönem fukahası tedavi zevcenin tedavi masraflarını çoğunlukla kocanın bir vazifesi olarak görmemişlerdir. Ancak günümüzde şartların değişmesi nedeniyle pek çok muasır araştırmacı konuyu yeniden ele alarak konuyu farklı boyutlarıyla değerlendirmiş, hastalıkların her birinin aynı mahiyette olmadığına dikkat çekmişlerdir. Özellikle hayati (zaruri) nitelikteki hastalıklar ile ihtiyaç

³⁵⁴ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1/350.

³⁵⁵ Serahsî, *Mebûrât*, 5/301.

³⁵⁶ Bilmen, *Kamus*, 2/451; Zuhayli, *İslam Fıkhu Ansiklopedisi*, 10/99.

seviyesindekiler (hâcî) ve bunlardan hafif olanların farklı hükümlere tâbi olacaklarını beyan etmişlerdir. Bu durumda en zarurisinden başlamak suretiyle imkân nispetinde diğer seviyedeki hastalıkların tedavisinin de nafaka kapsamına alınmasını uygun görmüşlerdir.³⁵⁷

2.2.6. İddet Dönemi Nafakası

İslam dini aile kurumuna önem vermiş, aile birlikteliğinin de bozulmaması için anne-babanın sorumluluklarını, çocukların hak ve ödevlerini yani aile birlikteliği devam ederken kimlerin hangi sorumlulukları ve hakları olduğunu belirlemiştir. İddet nafakası da bu hak ve sorumluluklardan biridir. Ancak her ne kadar aile birlikteliğinin bozulmaması istense de ölüm, boşanma veya fesih yolu ile evliliğin sonlanması durumları da ortaya çıkabilmektedir. İslam dini evliliklerin bu sebeplerden biri neticesinde sonlanması durumunda kadının haklarının korunması, kadının hamile olup olmadığının belli olması ile doğacak çocuğun haklarının korunması, nesebinin belli olması, boşanan tarafların yeniden evlenmek istemeleri nedeni ile oluşabilecek problemlerin önüne geçilmesi ve ahlaki yönden oluşabilecek sorunların önlenmesi amacı ile boşanma sonucunda iddet dönemi ve bu dönemde kadının nafakası ile ilgili hükümler koymuştur.

İddetin vacip olmasının temeli, Kitap, sünnet ve icma'dır. Yüce Allah buyurur ki: *“Boşanmış kadınlar, kendi başlarına (evlenmeden) üç kuru/ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler.”*³⁵⁸ *“Kadınlarınız içinden adet kesilmiş olanlarla, adet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır.”*³⁵⁹ *“Sizden ölenlerin, geride bıraktıkları eşleri, kendi başlarına (evlenmeden) dört ay on gün beklerler.”*³⁶⁰ *“Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadının ölmüş bir kimse için üç gündən fazla yas tutması (ihdad) helal değildir. Yalnız kocası bundan müstesnadır. Onun iddeti dört ay on gündür.”*³⁶¹ Konu ile ilgili ayet ve hadisler çerçevesinde İslam hukukçuları iddetin vacip olduğu konusunda ortak görüşte olmakla beraber iddetin türüleri için farklı görüşler beyan etmişlerdir.³⁶²

³⁵⁷ Fehd b. Abdülkerim es-Süneydi, “Nafakatu ‘ilâcî’z-zevce – dirâse fıkhiyye”, *Mecelletü'l-Cem‘iyyeti'l-Fıkhiyyeti's-Su‘ûdiyye*, 16 (1434/2013), 360-362.

³⁵⁸ el-Bakara, 2/228.

³⁵⁹ et-Talak, 65/4.

³⁶⁰ el-Bakara, 34.

³⁶¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 4/216.

³⁶² İbn Kudâme, *el-Muğni*, 4/216.

Sözlükte “saymak, sayılan şeyin miktarı, adet” anlamına gelen iddet kelimesi İslâm hukukunda, evliliğin herhangi bir sebeple sona ermesi durumunda kadının yeni bir evlilik yapabilmek için beklemek zorunda olduğu süreyi ifade eder.³⁶³ Tanımdan da anlaşılacağı üzere iddet, evliliğin sonlanması sonucuna bağlıdır. Beklenmek zorunda olunan süre ise evliliğin sona eriş şekli ve boşanma sonrasında kadının durumuna göre değişiklik göstermektedir.

İddet süresi, kadın boşanmış ise boşanma tarihinden ve kocası ölmüş ise kocasının ölüm tarihinden itibaren başlar. Boşanma sonucunda kadının beklemesi gereken iddet süresinin belirlenmesinde ise “*Boşanan kadınlar kendi başlarına (evlenmeksizin) üç adet süresince beklerler...*”³⁶⁴ ayeti kerimesinde geçen *kurû*’ ifadesinden kastın, adetten temizlik mi âdet süresinin mi olduğu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. İmam Şafiî’ye göre *kurû* kelimesi temizlik manasında olması hasebi ile iddet döneminin süresi “Kocasından ayrılan kadının iddeti üç kere aybaşı (adet/hayız) halinden temizlenmektir.”³⁶⁵ Maliki ve Zahirî hukukçular da aynı görüştedir.³⁶⁶ Hanefî ve Hanbelî hukukçulara göre üç âdet (aybaşı/hayız) dönemi süresince iddet beklenir.³⁶⁷ Yaşının büyük olması veya küçük olması nedeni ile hayız görmeyen kadının iddet müddeti ise üç ay olarak belirlenmiştir.³⁶⁸ “Temizlik müddeti uzamış, yani hayızdan kesilme yaşı olarak kabul edilen 55-60 yaşlarına gelmediği halde, hayız görmemeye başlamış kadınların iddetleri ise Malikilerce bir yıldır. Hanefilerce böyle bir kadının hayızdan kesilme yaşına kadar iddeti bitmez. Yani kadın 55-60 yaşına girinceye kadar iddet nafakası alır ve buna binaen de başka bir kocaya varamaz. Hanefilerden el-Kerderî gibi bazı fıkıhçılar, Malikilerin bu konudaki görüşlerini benimsemişler ve son Osmanlı Nafaka Kanunu da bu esasa göre hazırlanmıştır. Zahirî ve Caferîlere göre ise böyle kadınların iddetleri üç ay beklemekle son bulur. Zeydiler de dâhil diğer fıkıhçıların hepsi Hanefî görüşüne, kadının hayızdan kesilme devresine girmek suretiyle iddetinin biteceği fikrine iştirak etmişlerdir.”³⁶⁹

³⁶³ Halebi, *Mülteka*, 2/139; Halil İbrahim Acar, “İddet” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 21/446.

³⁶⁴ el-Bakara, 2/228.

³⁶⁵ Merğînânî, *el-Hidaye*, 2/136; Nevevî, *Minhacü't-Talibin*, 295.

³⁶⁶ Acar, “İddet”, 21/468.

³⁶⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 4/218; Halebi, *Mülteka*, 2/139; Merğînânî, *el-Hidaye*, 2/136; Bilmen, *Kamus*, 2/371.

³⁶⁸ Merğînânî, *el-Hidaye*, 2/136; Nevevî, *Minhacü't-Talibin*, 296; Bilmen, *Kamus*, 2/373.

³⁶⁹ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 77-78.

Kocası ölen kadının iddet süresi ise dört ay on gündür.³⁷⁰ Hamile olan kadının iddeti çocuğun doğması ile son bulur.³⁷¹ Fasid nikâh ile yapılan evlilik sonrasında boşanan kadının iddeti ayrılmada da ölümde de hayız halidir.³⁷² Kocası kayıp olan kadının iddet süresi ise dört yıl ve vefat iddeti süresinin dolması ile biter.³⁷³

Ric'î veya bâin talak ile boşanma ve kocanın ölümü sonrasında kadının iddet beklerken nafaka alıp alamayacağı konusunda İslam hukukçuları farklı görüşler beyan etmişlerdir. İmam Şafiî bâin talak ile boşanmış bir kadın hamile değil ise ona nafaka düşmeyeceği görüşündedir. Bu görüşünün kaynağı, Kays kızı Fatıma'dan "Kocam beni üç talak ile boşadı. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bana ne yer ve ne de nafaka verdi" mealinde gelen rivayettir.³⁷⁴ "Eğer boşadığınız kadınlar gebe iseler, doğum yapana kadar onlara nafaka verin." ayeti gereğince hamile olan kadınına iddet süresince nafaka verilmesi gerekli görülmektedir. "Üç talak ile boşanan kadına, iddette olduğu sürece hem nafaka, hem barınma hakkı vardır"³⁷⁵ hadisi gereğince Hanefî hukukçularınca hem ric'i ve hem de bain talak ile boşanan kadınlara da iddet süresince nafaka verilmesinin zorunlu olduğu ifade edilmiştir.³⁷⁶ "Onları evlerinden çıkartmayınız."³⁷⁷, "Onları gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtunuz."³⁷⁸ ayetleri gereğince İslam hukukçuları kadının iddet döneminde barınma hakkının olduğu konusunda ihtilaf etmemişlerdir.³⁷⁹

Nafaka ve barınma hakkını kadın nikâh ile elde ettiği gibi iddet de nikâh ile sabit olan haklardan olması dolayısı ile barınma hakkı nasıl iddet döneminde hak ise kadının iâşe türünden nafakası da haktır.³⁸⁰ Merginani *el-Hidaye*'de, iddet süresince nafaka verilmesinin gerekliliğini, kadının iddet bitene kadar kocasına bağlı kalmasının karşılığı olarak görmekte ve bu süreçte mesken ve iâşe gibi nafaka ihtiyaçlarının koca tarafından karşılanması gerektiğini belirtmektedir.³⁸¹ Fasit nikâh sonrası ayrılmada ise kadına

³⁷⁰ Merğînânî, *el-Hidaye*, 2/137; Nevevî, *Minhacu't-Talibin*, 298; Halebi, *Mülteka*, 2/140; Bilmen, *Kamus*, 2/373; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 4/226.

³⁷¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 4/228; Bilmen, *Kamus*, 2/375; Halebi, *Mülteka*, 2/140; Nevevî, *Minhacu't-Talibin*, 296; Merğînânî, *el-Hidaye*, 2/138.

³⁷² İbn Kudâme, *el-Muğni*, 4/138.

³⁷³ Nevevî, *Minhacu't-Talibin*, 291.

³⁷⁴ Serahsi, *Mebcut*, 5/201; Merğînânî, *el-Hidaye*, 2/163.

³⁷⁵ Serahsi, *Mebcut*, 5/202.

³⁷⁶ Serahsi, *Mebcut*, 5/202; Bilmen, *Kamus*, 5/488-494.

³⁷⁷ et-Talak, 65/1.

³⁷⁸ et-Talak, 65/6.

³⁷⁹ Halebi, *Mülteka*, 2/182.

³⁸⁰ Serahsi, *Mebcut*, 5/201; Halebi, *Mülteka*, 2/186.

³⁸¹ Merğînânî, *el-Hidaye*, 2/163.

nafaka ve mesken temin etmekten kocanın sorumlu tutulamayacağı ifade edilmiştir.³⁸² Kocası ölen kadının hamilelik durumu yok ise³⁸³ ve meşru olmayan bir yol ile (dinden çıkma, kadının kendisi tarafından işlenen kötü hal gibi) kadın kocasından ayrılmış ise kadına nafaka verilmesi gerekmemektedir.³⁸⁴

Hanefi ve Hanbeli hukukçularınca hâkim görüşe, Şafiî mezhebinden bir görüşe ve İbn Hazm'a göre kadının hamile olması, nikâhın sahih veya fasit olması durumlarına bakılmaksızın ölüm iddeti bekleyen kadına kocasının malından mesken ve nafaka tahsisi gerekmemektedir. Şafiî hukukçularınca genel kabul gören görüşe göre kocası ölen kadının mesken nafakasının verilmesi gerekmektedir. Hanbeli hukukçularına göre ise kocası vefat eden kadına kocasının malından mesken ve nafaka ihtiyacı karşılanmalıdır. Maliki hukukçuları ise kocası ölen kadının mesken hakkının olduğu görüşündedirler.³⁸⁵ Kadının eşinin gaip olması durumunda ise, kadının nafakası gaip olan eşinin malından karşılanır.³⁸⁶ İddet bekleyen kadın için tahsis edilen meskenin, kadının evlilik süresince kaldığı evden daha aşağı seviyede bir ev olmaması gerektiği de ifade edilmiştir.³⁸⁷

2.3. Mülkiyet Nafakasının Mahiyeti ve Kapsamı

Malın mülkiyetinden söz edebilmemiz için malın, İslam hukukuna uygun olarak ve düzenli bir şekilde kendinden faydalanılabilmesi ve muhafaza altına alınabilme şartlarını taşıması gerekliliğinden bahsetmiştik. Kendinden faydalanılan malın, varlığını devam ettirebilmesi, fayda vericiliğini sürdürülebilmesi için gerekli olan ihtiyaç ve masraflarının karşılanması gerekmektedir. Bu masraf ve ihtiyaçların kapsamını da canlı ve cansız varlıkların hayatîyetinin devam edebilmesi, fayda vericiliğinin sürdürülmesi için gerekli olan hususlara değinerek açıklamaya çalışacağız.

2.3.1. Canlıların Nafakasının Kapsamı

İslam hukukunda mülkiyete konu olan canlılar nafaka bakımından köleler ve hayvanlar olmak üzere iki kısımdır. Malın sahibi olan veya ondan faydalanan kimse, nafakanın ödenmesi ya da sağlanması ile mükelleftir. Bununla beraber karşılanan

³⁸² Bilmen, *Kamus*, 5/488.- 494.

³⁸³ Serahsi, *Mebcut*, 5/203; Merğînânî, *el-Hidaye*, 2/164; Halebi, *Mülteka*, 2/186.

³⁸⁴ Serahsi, *Mebcut*, 5/205; Merğînânî, *el-Hidaye*, 2/164; Acar, “İddet”, 21/470.

³⁸⁵ Acar, “İddet”, 21/470.

³⁸⁶ Halebi, *Mülteka*, 2/185; Bilmen, *Kamus*, 5/492-494.

³⁸⁷ Nevevî, *Minhacü't-Talibin*, 301.

nafakanın hayatiyetin devamlılığını sağlaması, en azından zorunlu ihtiyaçları karşılaması gerekmektedir.

Canlıların nafakasının kapsamını kölelerin ve hayvanların nafakası olmak üzere iki başlık altında ele alacağız.

2.3.1.1. Kölenin Nafakasının Kapsamı

Kölenin nafakasının kapsamını mülkiyet nafakası kapsamında ele almamız, köle için mülkiyet kavramını, bir cisim ve sahibi arasındaki, birine ait olma durumundan değil, sahibine tasarruf imkânı veren, menfaat sağlayan, insanlar arasında var olan ilişki sonucunda ortaya çıkan bir hak olmasından dolayıdır.³⁸⁸ Kölelere nasıl muamele edileceği, kölelerin hakları ve bu hakların kapsamı, nafakaları ve nafakalarının kapsamını konu ile ilgili ayet, hadisler ve İslam hukukçularının görüşleri çerçevesinde ele almaya çalışacağız.

Kur'an-ı Kerim'de *"Allah'a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşla, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez"*³⁸⁹ ayetinde geçen elinizin altındakiler ile kölelerin nafakasının karşılanması gereğine,³⁹⁰ *"Yediklerinizden onları doyurun, giydiklerinizden onları giydirin ve güçleri yetmeyecek şeylerle onları sorumlu tutmayın. Eğer böyle işler teklif ederseniz onlara yardım edin"*³⁹¹ hadisinde ise kölenin nafakasının kapsamına işaret etmektedir.

Hayatiyetin devamlılığının sağlanması ve menfaatin devamlılığını için gerekli olan iâşe, giyim, mesken, sağlık ve her türlü temizlik masraflarının karşılanması ve bazı hukukçulara göre evlendirilmesi olarak sıralayabiliriz.³⁹²

Sahibinin; kölenin nafakasını, yani iâşesini ve giyim ihtiyacını kendi ihtiyaçları türünden karşılaması uygun görülmektedir. Eğer kölenin sahibi kölenin nafakasını karşılamaktan imtina ediyor, kölenin çalışmasına da izin vermesi gerekir. Aksi takdirde mahkemece uyarılması, buna yanaşmaması halinde mahkeme kararı ile sahibinin malından kölenin nafakasının karşılanmasına hükmedilir. Çünkü aksi halde köle sıkıntı

³⁸⁸ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 3/29.

³⁸⁹ en-Nisa, 4/36.

³⁹⁰ Erdem, *İslam Hukukunda Nafaka*, 130.

³⁹¹ Erdem, *İslam Hukukunda Nafaka*, 130.

³⁹² İbn Kudâme, *el-Muğni*, 4/277; Erbay, "Nafaka", 32/284.

içerisine düşecek ve yaşamak onun için zor hale gelecektir. Dinen zararın ortadan kaldırılması vacip olduğu³⁹³ için kölelerin nafakasının da ifade ettiğimiz şekilde karşılanması gerekmektedir.

2.3.1.2. Hayvanların Nafakasının Kapsamı

Hayvanların nafakasını temin etmenin zorunluluğu konusuna³⁹⁴ hayvanların nafakası başlığı altında değinmiştik. Nafaka kapsamını hayvanın özelliğine, çalıştırıldığı işe, yaşaması ve verimliliğinin devamlılığının sağlanmasına göre sınıflandırabiliriz.³⁹⁵ Bu kapsama, hayvanın hayatietini sürdürecekt su, yem, barınak ve hayvanın iklim şartlarında korunmasını sağlayacak eşyalar, bakım ve sağlık harcamalarını dâhil edebiliriz.³⁹⁶ Bu ifadeler çerçevesinde hayvanların nafakasının kapsamını, beslenme, barınma, bakım ve sağlık ihtiyacını karşılamak olarak belirleyip bu başlıklar altında inceleyebiliriz.

2.3.1.2.1. Beslenme İhtiyacı

Allah Resulü, yolculuk esnasında hayvanların otu bol olan uygun yerlerde otlatılmasını emretmiş,³⁹⁷ beslenme ihtiyaçlarının da itina ile karşılanması gerektiğini belirtmiştir.³⁹⁸ Rahmet Peygamberi bir gün Ensar'dan birinin hurma bahçesinin yanından geçerken, orada bağlı inleyen bir deve görmüş ve şefkatli elleriyle devenin başını okşayıp onu sakinleştirmiştir. Daha sonra devenin sahibine “*Sana verdiği şu deve hakkında Allah’tan korkmuyor musun? Bu hayvan bana, senin onu hem aç bıraktığını hem de çok yorduğunu şikâyet etti!*”³⁹⁹ hadisi ve benzer birçok hadis hayvanların yaşamını devam ettirebilmesi ve insanların onlardan fayda elde etmelerini sürdürebilmeleri için beslenme ihtiyaçlarının karşılanmasını gerekli göstermektedir.

Sütü sağılan hayvanın yavrusu var ise sütün yavrusundan artanın sağılması, arı kovanındaki balın alınırken kovanda bir miktar balın bırakılması gerekliliği görüşü⁴⁰⁰ de hayvanın beslenme ihtiyacı noktasında önemlidir. Hayvanların yaşam hakkını devam

³⁹³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 4/277; *Nafaka Kanunu*, 177.

³⁹⁴ *Nafaka Kanunu*, 183.

³⁹⁵ *Nafaka Kanunu*, 183.

³⁹⁶ *Nafaka Kanunu*, 183.182; Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 52-52.

³⁹⁷ Müslim, “İmare”, 178.

³⁹⁸ Ebû Dâvûd, “Cihad”, 44.

³⁹⁹ Ebû Dâvûd, “Cihad”, 44.

⁴⁰⁰ *Nafaka Kanunu*, 183; Bilmen, *Kamus*, 2/513.

ettirebilmesi için, yemesi yani beslenmesi başta gelen ihtiyaçlarındandır. Bu ihtiyacın karşılanmasının gerekli olduğu ilgili ayetlerden de anlaşılmaktadır.⁴⁰¹

Malikiler, hayvanın yiyeceğinin temin edilmesini mecburi tutmuş, Şafiiler, hayvanın yiyecek, içecek gibi ihtiyaçlarını sahibinin tedarik etmesini gerekli görmüş, Zahiriler ve Hanbeliler, hayvanın yaşamı için sahibinin onu beslemesi ya da otlağa salması görüşünü benimsemiştir.⁴⁰²

Netice olarak konu ile ilgili aktarılan ayet ve hadisler ve değinilen görüşler çerçevesinde hayvanın beslenme ihtiyacının giderilmesi zorunlu olduğu; beslenme ihtiyacının kapsamını, yem, ot (mevsimine göre taze veya kurutulmuş), su ve yaşına göre süt, hayvanın cinsine göre farklı yiyecek türlerinden oluştuğu ifade edebilir.

2.3.1.2.2. Bakım ve Sağlık İhtiyacı

Hiz. Peygamber hayvanlara karşı merhametle davranılmasını, sağılan hayvanların tırnaklı ellerle sağılmamasını⁴⁰³, yolculuk esnasında uygun yerlerde dinlendirilmelerini öğütlemiştir.⁴⁰⁴ Hiz. Peygamberin ashabından Ebu Hureyre (r.a.), hayvanların ağıllarının temizlenmesi ve bakımlarının güzel yapılması gerektiğini söylemiştir.⁴⁰⁵

Hayvanlara zarar verilmemesi⁴⁰⁶ ve hayvan sağlığına dikkat edilmesi hususunda Hiz. Peygamber (s.a.v.) oldukça hassas davranmış ve böyle durumlarla karşılaştığında gerekli ikazlarda bulunmuştur. Bu bağlamda, hayvanların bakımının yapılması ve sağlığının korunması için gerekli olan ilaç, aşı, tımar, tırnaklarının kesilmesini, nallama (ayaklara nal çakılması), yünün kırılmasını bakım ve sağlık ihtiyaçları kapsamında sayabiliriz.

2.3.1.2.3. Barınma İhtiyacı

Tüm canlıların olduğu gibi hayvanlarında yaşamlarını devam ettirebilmeleri için kendi türlerine has barınaklarının olması gerekmektedir. Kur'an'da bazı hayvanların kendilerine yuva edinmeleri için onlara vahy edildiği ifade edilmektedir. *“Rabbın bal arısına dağlardan, ağaçlardan ve insanların kuracakları kovanlardan kendine evler*

⁴⁰¹ el-Enam, 16/2; El-Bakara, 2/30.

⁴⁰² Bilmen, *Kamus*, 2/523.

⁴⁰³ Ahmed b. Hanbel, 3/484.

⁴⁰⁴ Müslim, “Cuma”, 28.

⁴⁰⁵ Abdürrezzâk es-San‘ânî, *Musannef*, 408.

⁴⁰⁶ Müslim, “Sayd”, 58; Nesai, “Dahaya”, 41-42; Nesai, “Sayd”, 31; Buhari, “Müsakat”, 9.

edin diye ilham etti”⁴⁰⁷ ayeti kerimesi hayvanlara has barınakları olması gerektiğine ve insanların da buna imkân sağlaması gerekliliğine işaret etmektedir.⁴⁰⁸

Doğal hayatın içinde yaşayan kendi barınağını kendi yapan kuş, karınca, örümcek, vb. hayvanların barınaklarının bozulmaması ve zarar verilmemesi istenmiştir. Hz. Peygamberin (sav) bu hususlarda şöyle buyurmuştur: “*Yerin yarıklarına tuvaletinizi yapmayın*”⁴⁰⁹, “*Otların bol olduğu zamanda yolculuğa çıktığınızda develerin otlamasına müsaade ediniz. Kıtık zamanında yolculuk ettiğinizde ise develeri hızlı sürün. Gece sonu istirahat çekildiğinizde yollar üstünde konaklamayın. Çünkü orası hayvanların yolları ve haşeratin da barınma yeridir*”⁴¹⁰ Bu hadislerde doğal hayatta kendi barınağını oluşturan hayvanların barınağının varlığından ve bu barınakların korunmasının gerekliliğinden bahsedilmiştir.

İnsan için çalışan, insana hizmet eden, etinden, sütünden, gücünden, yününden faydalanılan hayvanlar için de barınak ihtiyacının olması ve bu ihtiyacın hayvanın maliki tarafından karşılanması gerektiği söylenebilir. Barınakta yaşaması icap eden fakat barınağını yapma kabiliyeti olmayan hayvanların barınaklarının yapılması, hayvanlar üzerinde tasarrufta bulunan sahibinin sorumluluğundadır. Hayvanların barınaklarının, onlara zarar verebilecek dış etkenlerden (soğuk, sıcak ve saldırgan hayvanlarda) koruyacak mahiyette ve hayvan sağlığı için sağlığa uygunluk şartlarını taşıy nitelikte olmalıdır.⁴¹¹

2.3.2. Cansızların Nafakasının Kapsamı

Allah’ın (c. c.) yeryüzünde yarattığı tüm varlıkları ve güzellikleri insanın hizmetine sunduğunu ifade eden ayetler ve hadisler çerçevesinde İslam hukukçuları insanı bu nimetleri kullanması ve onlardan faydalanması sebebi ile varlıkların devamlılığının ve fayda vericiliğinin sürdürülmesinden mükellef kabul etmişlerdir.⁴¹²

⁴⁰⁷ en-Nahl, 16/68.

⁴⁰⁸ Kadir Demirci, “İslam’da Hayvan Hakları”, *International Social Sciences Studies Journal* 5/43 (2019), 4793-4807.

⁴⁰⁹ Ebu Davud, “Taharet”, 16.

⁴¹⁰ Müslim, “İmarat”, 54.

⁴¹¹ Konu hakkında bkz. Hilmi Abdülhâdî, “Nafakatü’l-hayevân hükmühâ ve ehâdisühâ”, *Mecelletü Câmîati’n-Necâh li’l-Ebhâs* (el-Ulûmu’l-İnsâniyye) 18/1 (2004), 259-274. Ayrıca bkz. Adnan Koşum, *İslam Hukukunda Hayvan Hakları* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018).

⁴¹² Erbay, “Nafaka”, 32/285.

Kamuya ait alanların bakımından ise kamunun yararını gözetmekle⁴¹³ var olan doğal güzelliklerin sürdürülmesi ile mükellef olan devlet sorumlu görülmüştür.⁴¹⁴

“...İyilik ve takvâ hususunda yardımlaşın, günah ve haksızlık yolunda yardımlaşmayın. Allah’tan korkun, çünkü Allah’ın cezası çetindir.”⁴¹⁵ “Hâkimiyeti ele aldığı anda ise ülkede bozgunculuk çıkarıp ürünleri ve nesilleri yok etmeye çalışır. Allah bozgunculuğu sevmez”⁴¹⁶ ayetleri Allah’ın (c. c.) koyduğu düzen ve nizamın bozulmaması gerektiğinin altını çizerek bu hususta iyilik ve takva yolunun izlenmesi gerektiğini belirtmiştir. İnsanların canlı/cansız varlıklardan fayda görmesi ve kurulu düzenin bozulmaması için yaşam döngüsünde kendi hizmetlerine sunulmuş her türlü varlığa karşı yerine getirmesi gereken sorumluluklar vardır. Bu sorumlulukların başında da bu varlıkların varlığını sürdürmesi ve fayda vericiliğinin devam ettirilmesi için ihtiyaçlarının karşılanması gelmektedir. Bu ihtiyaçları ise cansızları; bağ, bahçe, ekili dikil arazi, mesken, han, hamam, kamu binaları,⁴¹⁷ fabrika, atölye ve nakil vasıtaları olarak sıralayıp nafaka kapsamını ise söz konusu cansız varlıkların/malların korunup fayda vericiliğinin devam edebilmesi, bakımı ve tamir için yapılan harcamalar olarak ifade edebiliriz.⁴¹⁸

Hiz. Peygamber’in (s.a.v.)“Kim ölü araziye ihya ederse o arazi onundur.”, “Her kim sahibi olmayan araziye imar ederse, o arazi üzerinde daha bir hak sahibidir.” hadisleri, ölü araziye kim ihya ederse arazinin onun olduğuna işaret edip sahibi olmayan arazilerin imar edilerek sahiplenilebileceğini ifade etmiştir. Bu da arazilerin atıl bırakılmamasının Hiz. Peygamber tarafından da tavsiye edilen bir durum olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde Hiz. Ömer (r. a.) halifeliği döneminde de ölü arazinin, onu imar edip faydalanılabilir hale getiren kimseye ait olduğu belirtilmiş⁴¹⁹ Hiz. Peygamber’in (s. a. v.) konu ile ilgili duruşu devam ettirilmiştir.

Ayetler, hadisler ve Hiz. Peygamber (s.a.v.) dönemi sonrasındaki uygulamaların işaret ettiği gibi, ölü arazinin imar edilmesinin, iyiliğin emredilip kötülükten kaçınılması emrinin yerine getirilmesi, yaratılan tüm varlıkların bir gaye için yaratılmış olması ve insanlığın hizmetine sunulmuş olması göz önünde bulundurularak cansız varlıkların

⁴¹³ en-Nahl, 16/68.

⁴¹⁴ Erbay, “Nafaka”, 32/285.

⁴¹⁵ el-Maide, 3/2.

⁴¹⁶ el-Bakara, 2/205.

⁴¹⁷ Nafaka Kanunu, 183.

⁴¹⁸ Erbay, “Nafaka”, 32/285.

⁴¹⁹ Zuhayli, İslam Fıkhu Ansiklopedisi, 7/61.

nafakasının nafaka kapsamına dâhil olduğu görülmektedir. Buna karşın arazinin bakımının yapılmaması, arazi üzerindeki ağaçların kurumaya terkedilmesi mekruh olarak ifade edilmiş, bu arazinin bakımından reşit olmayan kişinin mülkiyetinde ise veliler, vakıf malı ise mütevelliler sorumlu tutulmuştur.⁴²⁰ Bu türdeki arazilerin bakımı için yapılması gerekenler ise arazinin zararlı ot ve taşlardan temizlenmesi, sulanması, gerekli ilaçlamanın yapılması, üzerine ağaç dikilmesi, üzerine bina yapılması olarak ifade edilmiştir.

⁴²⁰ Bilmen, *Kamus*, 2/513.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İslam hukukunda nafaka, hayatın ve istifadenin devamlılığını sağlayacak ölçüde ve aşırıya yani lükse kaçmadan ihtiyacın karşılanması için nafaka vermekle mükellef olan kişilerin nafaka alacaklılarına nakdi veya ayni şekilde yapılan bir yardımdır. Taraflar arasında nafaka ilişkisinin doğması için evlilik, hısımlık ve mülkiyet bağı olmalıdır. Bundan dolayı nafaka çeşitleri; evlilik, hısımlık ve mülkiyet nafakası olarak sınıflandırılmıştır.

Evlilik nafakası, sahih nikâh akdi ile gerçekleşmiş olan nikâh sonucunda hanımı ile koca ilişkisinden doğan, karının zengin veya fakir olması şartı aranmaksızın nafaka alacaklısı, kocanın ise zengin veya fakir olma şartı aranmaksızın nafaka mükellefi olduğu nafaka çeşidi olarak belirtilmiştir. Eşler arasında nafaka hakkının doğması için nikah akdinin sahih olması ve kadının aile hayatına muvafakat etmesi gerekmektedir. Ayrıca evlilik hukukunu ortadan kaldıran durumlar söz konusu olmamalıdır. Nikâh akdinin sona ermesi neticesinde iddet süresinin sonuna kadar da iddet nafakası söz konusu olmaktadır.

Hısımlık nafakasını, mezhepler farklı çerçevelerde değerlendirmişlerdir. Malikiler anne-baba ve çocukları arasında; Şafiiler usul ve fûru arasında; Hanefiler usul-furu ve mahrem civar hısımlar; Hanbeliler varis hısımlar arasında olduğunu kabul ve beyan etmişlerdir. Bu bağlamda hısımlık nafakasının sınırlarını, en dar çerçevede Malikilerin en geniş çerçevede Hanbelilerin çizmiş olduğu görülmektedir. Alacaklının ve mükellefin ihtiyaç halinin sona ermesi veya ihtiyaç halinin oluşması durumunda tarafların yer değiştirebileceği görülmüştür.

Mülkiyet nafakası, malik olma, menfaat sağlama ve üzerinde tasarruf hakkının olması sebebi ile malik ile canlı veya cansız varlıklar arasında oluşan ilişki sonucunda ortaya çıkan her türlü harcamayı kapsayan nafaka çeşididir. Canlıların nafakası, şu an hukuki mevcudiyetini korumamakla birlikte kölelerin nafakasını ve hayvanların nafakasını; cansızların nafakası ise üzerinde menfaat elde edilip tasarruf olunan arsa, gayrimenkul, bina, arazi, kamu binası, kamu arazisi gibi alanlar için yapılması gereken bakım ve faydasının devamı ve artırılması için yapılan harcamaları içermektedir.

Mülkiyet nafakası başlığı altında ele alınan kölenin nafakası, sahibine tasarruf imkânı veren, menfaat sağlayan ve insanlar arasında var olan ilişki sonucunda ortaya çıkan bir hak olan ve köle için kifayet miktarında olması gereken iâşe, giyim, mesken gibi ihtiyaçların karşılanmasını kapsamaktadır. Hayvanların nafakasının da sahibi tarafından karşılanması gerektiği, açlığa ve ölüme terkedilmemesi, aksini yapanların dinen ve hukuken sorumlu oldukları ifade edilmiş, cansız varlıkların nafakasını ise fayda vericiliğinin devam ettirilmesi için gerekli olan bakım ve onarım gibi başlıklar oluşturmaktadır.

Nafakanın karşılanmasında hısımlık, evlilik ve mülkiyet başlıkları altında nafakanın mahiyeti ve kapsamı incelenmiştir. Hısımlık nafakasının mahiyeti ve kapsamını iâşe maddeleri, emzirme masrafları, giyim eşyaları, mesken, ev eşyası, hizmetçi masrafları, hidane ücreti, tedavi masrafları, evlendirme, teçhiz ve tekfin, eğitim ve öğretim harcamaları olarak ifade edilmiştir. Tedavi masrafları, evlendirme, eğitim öğretim harcamaları konusunda farklı görüşler olsa da genel kabule göre bu ihtiyaçlar hısımlık nafakası kapsamına dâhil edilmiştir.

Evlilik nafakasının mahiyeti ve kapsamında da iâşe, giyim, mesken, iddet dönemi nafakası başlıkları genel kabul görmüş başlıklar olmakla beraber tedavi ve ilaç masrafları, hizmetçi masrafları, bakım ihtiyaçları konularında farklı görüşler olmakla beraber bu ihtiyaçlar da evlilik nafakası kapsamına dâhil edilmiştir.

Mülkiyet nafakasının mahiyet ve kapsamında ise mülkiyet ilişkisinden kaynaklı kölelerin nafakası, hayvanların ve cansız varlıkların nafakaları ele alınmıştır. Günümüzde geçerliliğini korumamakla beraber haklarının tespiti ve önceki dönemlerdeki yaşam şartlarının da doğru olarak ifade edilmesi açısından kölelerin nafakasının kapsamına hayatın devamlılığı, haklarının korunmasını sağlamak amacı ile kölelerin iâşe, giyim, mesken, hastalandıklarında tedavi masrafları da kölelerin nafakasının mahiyeti ve kapsamına dâhil edilmiştir.

Mülkiyet nafakasının bir diğer başlığı olan hayvanların nafakasının mahiyeti ve kapsamı hayvanlarla ilgili günümüzdeki güncel meselelere ışık tutması açısından önem arz etmektedir. Hayvanların, Allah'ın (c. c.) bir canlı olarak değer atfedip yaratması, dünya düzenin devamlılığının sağlanması ve insanların hayatının kolaylaştırılması, varlığının devamlılığının sağlanması açısından nafakalarının mahiyeti ve kapsamının belirlenmesi de oldukça önemli bir konudur. Hayvanların beslenme, barınma, bakım ve

sağlık ihtiyaçlarının oluşması durumunda kendilerinden faydalanan maliklerinin bu ihtiyaçlarının karşılanması gerekliliği ilgili ayet ve hadislerle ortaya konmuştur.

Cansızların nafakasının mahiyeti ve kapsamı insanın hizmetine sunulan, yaşamını kolaylaştıran, bireysel ve toplumsal açıdan faydası olan bina, arazi, bağ ve bahçe, fabrika gibi varlıkların devamlılığının sağlanması açısından ele alınmıştır. Fayda vericiliğin devam ettirilmesi, israfın önüne geçilmesi noktasında bina, bağ, bahçe, arazi, makine, fabrika, vb. varlıkların bakımının sahipleri tarafından yapılmasının gerekliliği ortaya konmuştur. Ölü arazilerin ihya edilmesi; üzerine ağaç dikilmesi, zararlı otlardan arındırılması veya üzerine yine kendisinden faydalanılabilecek bina inşa edilmesi, bina, makine, fabrika, vb. varlıkların bakımı, tamirinin yapılması da nafaka kapsamına dâhil edilmiştir.

Nafakanın amacı insan, hayvan veya cansız bir varlık olsun, varlıkların öncelikle İslam hukukuna uygunluk başta olmak üzere, yaşanılan zaman ve ortam, örf ve adetler çerçevesinde hayatiyetinin ve devamlılığının sağlanmasıdır. Bu bağlamda nafakanın dar çerçevede bireysel, daha geniş bir çerçevede ise sosyal manada huzurun sağlanması ve tüm varlıkların yaratılma amacına uygun olarak varlıklarını devam ettirebilmeleri için son derece önemli bir kavram olup konu ile ilgili tarafların hassasiyet göstermesi, sorumluklarını ayet, hadis ve İslam hukukçularının belirledikleri çerçevede yerine getirmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. İbrahim. *Ana Hatlarıyla İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018.
- Acar, H. İbrahim. “İddet” *TDV İslam Ansiklopedisi*. 21/466-471. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 2020.
- Abdülhâdî, Hilmî. “Nafakatü’l-hayevân hükmühâ ve ehâdisühâ”, *Mecelletü Câmiati’n-Necâh li’l-Ebhâs* (el-Ulûmu’l-İnsâniyye) 18/1 (2004), 259-274.
- Akgül Lütfiye, “İslam Hukukunda Evli Kadının, Nafakası ve Kapsamı”. *Ekev Akademi Dergisi*, 62, (2015),31.
- Altay, Şakir. *Hukuk ve Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1963.
- Arıkfıdan, Meryem. *İslam Hukukunda Kadın Haklarının Korunmasına Yönelik Tedbirler*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Armutak, Altan. “İslam Dini Kutsal Kitabında Hayvan Hakları”, *İstanbul Ün. Vet. Fak. Dergisi* 34/1 (2008), 56-57.
- Ateş, Üveysi. “İslâm Hukukunda ve Türk Medeni Hukukunda Ergin Akrabaya Karşı Nafaka Yükümlülüğü”. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 13 (2019),1-31.
- Aydın, Faruk. *İslam Hukukunda Hidane*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- Bardakoğlu, Ali. “Hidane”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 17/467-471. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.2020.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen,1976.
- Çoban, Ayşegül. *Mecelle’nin Ta’dil Edilen Maddelerinin İslam Hukuku Açısından İncelenmesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, Tezi. 2008.
- Çolak, Abdullah. *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul, Ensar Neşriyat, 2018.
- Çetintaş, Recep. “İslam Hukukunda Evlenmeden Doğan Haklar Bağlamında Nafaka”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*24 (2014),185203.

- Nafaka Kanunu*. İstanbul: Ebru Yayınları, Haz. Orhan Çeker. 1985.
- Demirci, Kadir. “İslam’da Hayvan Hakları”. *International Social Sciences Studies Journal* 5/43 (Eylül2019)
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an-ı Kerim Meali. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.
- Dirik, Mehmet. “İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Haller”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 25 (2015), 135-159.
- Döndüren, Hamdi. “Mesken”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 29/316-317. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Erbay, Celal. *İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*. İstanbul: 2.Basım, Rağbet, 1998.
- Erbay, Celal. *İslam Hukukunda Küçüklerin Himayesi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998.
- Erbay, Celal. “Nafaka”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/282-285. İstanbul: TDV Yayınları. 2020.
- Erdem, İbrahim. Hayrullah “*İslam Hukukunda Nafaka*”. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk İlimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar, 2005.
- Erol Ayten vd, “İslam Hukukunda Hısımlık İlişkisi Bakımından Ebeveyn Nafakası”, *Kalemname*, 5/10, (2020), 444-471.
- Hacak, Hasan. “Mal” *TDV İslam Ansiklopedisi*. 27/461-465. İstanbul: TDV Yayınları. 2020.
- Halebi, İbrahim. *İzahlı Mülteka el- Ebhur Tercümesi*. çev. Mustafa Uysal. 2. İstanbul: Dizerkonca Matbaası, 1968.
- Hayât Muhammed Ali Osman Hafâcî. *en-Nafakât fî’ş-Şerîati’l-İslâmiyye ve âsâruha’l-ictimâiyye*, Mekke: Câmiatü Ümmi’l-Kurâ, Doktora Tezi, 1403/1983
- İbn Abidin. Muhammed Emin Ömer, “Usûl ve Fırûun Nafakasıyla İlgili Nakiller Üzerine Bir İnceleme”, çev: Kemal Yıldız, İlyas Yıldırım, Mehmet Gayretli. *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 13 (2009), 441-470.
- İbn Kudame el-Makdisi. *el-Muğni*. çev. A. Alparslan Tunçer. 4. İstanbul; Ravza Yayıncılık, 2015.
- Karaman, Hayrettin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. 3. İstanbul: Nesil Yayınları, 1991.
- Karaman, Hayrettin. *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul: İrfan Yayınevi, 1974.

- Koşum, Adnan. *İslam Hukukunda Hayvan Hakları*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.
- Köse, Saffet. “İslam Açısından Ebeveynin Çocukları Üzerindeki Hakları”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 12 (2008), 345-368.
- Köseoğlu, Zahit. *İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü*. Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Mahmud Bender Ali Muhammed, “Nafakatu’z-zevce fi’ş-Şer’iati’l-İslâmiyye” *Mecelletü Külliyyeti’l-Ulûmi’l-İslâmiyye* 16/371-409.
- Merginânî, Şeyhü’l-İslâm Burhanüddîn Ebu’l-Hasan Ali b. Ebû Bekir, *el-Hidaye*. trc. Ahmed Meylani. İstanbul: Ümit Yayıncılık. 2013.
- Muhammed Kadri Paşa, *el-Ahkamüş Şeriyye fi’l-Ahvali’ş-Şahsiyye*, çev. Muhammed Ahmed Sirac, Ali Cum’a Muhammed, Kahire: Daru’s-Selam, 2009.
- Nevevî, Muhyiddîn Yahya b. Şeref. *Minhacu’t-Talibin*, Çev. Mithat Acat, Lazer Ofset Mat. Ankara ts.
- Nevre bt. Müslim el-Mihmâdî, “Hakku’n-nafaka li’t-tıfl” *Mecelletü’l-Adl*, 45 (1433), 19-90.
- Özcan, Ruhi. *İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası*. İzmir: Çağlayan, 2. Basım, 1996.
- Özel, Ahmet, “Harbi”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 16/112. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Ratîbe Ayyâş, *Ahkâmu nafakati’z-zevce beyne’ş-Şer’ia ve’l-kânûn*, Cezayir: Câimiatü’l-Cezâir, Master Tezi, 2007.
- Serahsi, Şems’ül-eimme Ebu Sehl Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed. *Mebhut*, çev. Heyet. İstanbul: Gümüşev Yayınları, 2008.
- Seydişehrî, Mahmûd Esad İbn Emin. *Kitâb-ı Nikâh ve Talâk*, Dersaadet: Matbaa-i Hayriye, 1326-1328.
- Süneydî, Fehd b. Abdülkerîm. “Nafakatu ‘ilâci’z-zevce – dirâse fıkhiyye”, *Mecelletü’l-Cem’iyyeti’l-Fıkhiyyeti’s-Su’ûdiyye*, 16 (1434/2013), 269-376.
- Uyanık, M. Zeki. “İslam Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47 (2019), 57-87.
- Zuhayli, Vehbe. *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*. çev. Ahmet Efe vd. 10. İstanbul: Risale Yayınları. 2015.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Fatma ÇİTLİ

Doğum Yeri ve Tarihi :

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yüksek Lisans Öğrenimi : Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bildiği Yabancı Diller :

Bilimsel Faaliyetler :

İş Deneyimi

Stajlar :

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar : Milli Eğitim Bakanlığı

İletişim

Telefon

e-posta Adresi :

Tarih : 12/06/2021